

Fișă tematică

CLAUZELE ABUZIVE

Protecția consumatorilor este o cerință fundamentală în dreptul Uniunii, consacrată atât de Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), cât și de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”).

Astfel, articolul 169 TFUE prevede că, pentru a promova interesele consumatorilor și pentru a asigura un nivel ridicat de protecție a acestora, Uniunea contribuie la protecția sănătății, a siguranței și a intereselor economice ale consumatorilor, precum și la promovarea dreptului acestora la informare, educare și organizare în vederea apărării intereselor lor. La rândul său, articolul 38 din cartă prevede că politicile Uniunii asigură un nivel ridicat de protecție a consumatorilor.

Urmărind acest obiectiv de protecție a intereselor consumatorilor, Uniunea s-a dotat cu un sistem de combatere a clauzelor abuzive, prin intermediul Directivei 93/13/CEE¹. Această directivă prevede o armonizare minimă a regimului clauzelor abuzive, stabilind definiții și criteriile de apreciere a caracterului abuziv al clauzelor contractuale, reglementând efectele acestor clauze și instituind mijloace de protecție adecvate și eficiente sub forma unor căi de atac care trebuie introduse fie în fața unei autorități judiciare, fie în fața unui organ administrativ pentru a împiedica utilizarea lor în continuare.

Sistemul de protecție astfel instituit se bazează pe ideea că un consumator se găsește într-o situație de inferioritate față de un profesionist în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare, situație care îl determină să adere la condițiile redactate în prealabil de profesionist, fără a putea exercita o influență asupra conținutului acestora.

Prezenta fișă tematică își propune să realizeze o imagine de ansamblu a principalelor contribuții jurisprudențiale ale Curții în acest domeniu.

¹ Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).

CUPRINS

I. DOMENIUL DE APLICARE AL DIRECTIVEI 93/13	3
1. Domeniu de aplicare <i>ratione loci</i> : aplicarea Directivei 93/13 în lipsa unui element transfrontalier	3
2. Domeniul de aplicare <i>ratione materiae</i> : noțiunile de „profesionist” și de „consumator”	3
3. Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13	7
3.1. Clauze contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii	7
3.2. Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora	12
4. Reglementare națională care asigură consumatorilor un nivel mai ridicat de protecție	16
II. CALIFICAREA DREPT „CLAUZĂ ABUZIVĂ” ÎN SENSUL ARTICOLULUI 3 DIN DIRECTIVA 93/13	18
1. Noțiunea de „clauză abuzivă”	18
2. Noțiunea de clauză „care nu s-a negociat individual”	22
3. Noțiunea de „dezechilibru semnificativ” în detrimentul consumatorului	23
III. APRECIEREA CARACTERULUI ABUZIV AL UNEI CLAUZE CONTRACTUALE	26
1. Criterii de apreciere	26
2. Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență	28
IV. COMPETENȚE ȘI OBLIGAȚII ALE INSTANȚEI NAȚIONALE	34
1. Competența instanței naționale	34
2. Obligația de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale	35
2.1. Întinderea obligației	35
2.2. Limitele obligației	38
3. Acordarea de măsuri provizorii	44
4. Aprecierea caracterului abuziv al unei clauze arbitrale	45
V. EFECTELE CONSTATĂRII CARACTERULUI ABUZIV AL UNEI CLAUZE	48
1. Soarta contractului care conține o clauză abuzivă	48
2. Înlocuirea clauzei abuzive	50
3. Alte efecte	56
4. Limitarea în timp a efectelor constatării nulității	61
VI. MIJLOACE DESTINATE SĂ PREVINĂ UTILIZAREA ÎN CONTINUARE A UNEI CLAUZE ABUZIVE	64
1. Acțiuni colective sau de interes public	64
2. Garantarea dreptului la o cale de atac efectivă	68
3. Modalități procedurale specifice	73

I. Domeniul de aplicare al Directivei 93/13

1. Domeniu de aplicare *ratione loci*: aplicarea Directivei 93/13 în lipsa unui element transfrontalier

Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber (C-483/16, [EU:C:2018:367](#))²

Contracte de împrumut exprimate în monedă străină – Legislație națională care prevede cerințe procedurale specifice pentru a contesta caracterul abuziv

Litigiul principal se desfășura între un particular și o bancă maghiară în legătură cu o cerere în constatarea caracterului abuziv al anumitor clauze incluse într-un contract de împrumut încheiat în scopul achiziționării unei locuințe, acordat și rambursat în forinți maghiari (HUF), dar care a fost înregistrat în franci elvețieni (CHF) pe baza cursului de schimb în vigoare la data efectuării plății.

În ceea ce privește domeniul de aplicare al Directivei 93/13, Curtea a precizat că aceasta se aplică și situațiilor care nu prezintă un element transfrontalier. Potrivit Curții, normele care figurează într-o legislație a Uniunii care armonizează, în statele membre, un anumit domeniu de drept se aplică indiferent de caracterul pur intern al situației în discuție în litigiul principal (punctul 58).

2. Domeniul de aplicare *ratione materiae*: noțiunile de „profesionist” și de „consumator”

Hotărârea din 22 noiembrie 2001, Cape și alții (cauzele conexe C-541/99 și C-542/99, [EU:C:2001:625](#))

Noțiunea de „consumator” – Întreprindere care încheie un contract-tip cu o altă întreprindere pentru achiziționarea de bunuri sau de servicii în beneficiul exclusiv al propriilor agenți

La originea litigiilor se aflau două contracte având ca obiect furnizarea de aparate de distribuire automată de băuturi, instalate de Société Idealservice în localurile societăților OMAI și Cape și destinate utilizării exclusive de către personalul lor. Aceste două din urmă societăți susțineau că clauza atributivă de competență în favoarea judecătorului de pace din Viadana (Mantova, Italia), cuprinsă în contracte, era abuzivă în sensul Codului civil italian și, în consecință, inopozabilă părților la contracte.

În fața judecătorului de pace din Viadana, Idealservice a susținut că Cape și OMAI nu puteau fi considerate „consumator” în scopul aplicării Directivei 93/13, întrucât era vorba despre societăți,

² Această hotărâre este prezentată și în secțiunea VI.3, „Modalități procedurale specifice”.

iar nu despre persoane fizice, care semnaseră contractele în exercitarea activității lor de întreprindere.

Instanța italiană a solicitat, așadar, Curții să stabilească dacă noțiunea de „consumator”, astfel cum este definită de această directivă, vizează exclusiv persoanele fizice.

Curtea arată că din modul de redactare a articolului 2 din Directiva 93/13 reiese cu claritate că o altă persoană decât o persoană fizică, care încheie un contract cu un profesionist, nu poate fi considerată consumator în sensul dispoziției menționate (punctul 16).

Prin urmare, Curtea consideră că noțiunea de „consumator”, astfel cum este definită la articolul 2 litera (b) din Directiva 93/13, trebuie interpretată în sensul că vizează exclusiv persoanele fizice (punctul 17 și dispozitivul).

Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, [EU:C:2018:320](#))³

Noțiunea de „profesionist” – Instituție de învățământ superior a cărei finanțare este asigurată în principal din fonduri publice – Contract cu privire la un plan de rambursare fără dobânzi a taxelor de înscriere și a contribuției la cheltuielile legate de o călătorie de studii

Litigiul principal se desfășura între o instituție de învățământ și una dintre studentele sale, care datora celei dintâi o sumă reprezentând taxa de înscriere și cheltuieli legate de o călătorie de studii. Părțile încheiaseră un contract de rambursare care prevedea o dobândă de 10 % pe an în caz de neplată, precum și o indemnizație pentru costurile de recuperare.

S-a solicitat Curții să stabilească dacă o instituție de învățământ care, prin contract, a acordat uneia dintre studentele sale facilități de plată a sumelor datorate de aceasta din urmă trebuie considerată, în cadrul acestui contract, un „profesionist” în sensul articolului 2 litera (c) din Directiva 93/13, astfel încât contractul respectiv intră în domeniul de aplicare al directivei menționate.

Curtea subliniază în această privință că legiuitorul Uniunii a înțeles să consacre o accepțiune largă a acestei noțiuni (punctul 48).

Este vorba, astfel, despre o noțiune funcțională, care presupune aprecierea aspectului dacă raportul contractual se înscrie în cadrul activităților desfășurate de o persoană cu titlu profesional. Or, Curtea consideră că, prin furnizarea, în cadrul contractului respectiv, a unei prestații complementare și accesorii față de activitatea sa de învățământ, o instituție de învățământ acționează în calitate de „profesionist” în sensul Directivei 93/13 (punctul 55).

³ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea IV.2. 2.1, „Obligația de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale – Conținutul obligației”.

Hotărârea din 21 martie 2019, Pouvin și Dijoux (C-590/17, [EU:C:2019:232](#))***Noțiunile de „consumator” și de „profesionist” – Finanțarea achiziționării unei locuințe principale – Credit imobiliar acordat de un angajator salariatului său și soțului acestuia, coîmprumutat solidar***

Potrivit unei clauze dintr-un contract de împrumut, acesta trebuia să fie reziliat de plin drept în cazul în care împrumutatul înceta să mai facă parte din personalul societății pentru care lucra, indiferent de motiv. Ca urmare a demisiei salariatului, acesta și soția sa au încetat să plătească ratele scadente aferente împrumutului. În aplicarea clauzei menționate, societatea a chemat în judecată împrumutații pentru plata sumelor restante datorate cu titlu de capital și dobânzi, precum și în temeiul unei clauze penale.

Sesizată cu această cauză, instanța de prim grad constatare caracterul abuziv al clauzei de reziliere de plin drept a contractului de împrumut. Această hotărâre a fost ulterior infirmată de instanța de apel, care a constatat că rezilierea de plin drept a contractului în cauză intervenise la data demisiei salariatului. Considerând că au acționat în calitate de consumatori și invocând caracterul abuziv al unei clauze, precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede exigibilitatea împrumutului pentru o cauză care nu ține de contract, salariatul și soția sa au sesizat instanța supremă cu recurs.

În ceea ce privește, în primul rând, noțiunea de „consumator” în sensul articolului 2 litera (b) din Directiva 93/13, Curtea statuează că intră în sfera acestei noțiuni salariatul unei întreprinderi și soțul său care încheie cu această întreprindere un contract de credit rezervat, cu titlu principal, membrilor personalului întreprinderii menționate, destinat să finanțeze achiziționarea unui bun imobil în scopuri private. Curtea precizează că faptul că o persoană fizică încheie un contract, altul decât un contract de muncă, cu angajatorul său nu împiedică, în sine, calificarea acestei persoane drept „consumator” în sensul Directivei 93/13. În ceea ce privește excluderea contractelor de muncă din domeniul de aplicare al acestei directive, Curtea a statuat că un contract de credit imobiliar acordat de un angajator salariatului său și soțului acestuia nu poate fi calificat drept „contract de muncă” întrucât nu reglementează nici un raport de muncă, nici condiții de angajare (punctele 29, 32 și 43 și dispozitivul).

În ceea ce privește, în al doilea rând, noțiunea de „profesionist” în sensul articolului 2 litera (c) din Directiva 93/13, Curtea consideră că intră în sfera acestei noțiuni o întreprindere care încheie cu unul dintre salariații săi și cu soțul său, în cadrul activității sale profesionale, un contract de credit rezervat, cu titlu principal, membrilor personalului său, chiar dacă acordarea de credite nu constituie activitatea sa principală. În această privință, Curtea precizează că, chiar dacă activitatea principală a unui astfel de angajator nu constă în a oferi instrumente financiare, ci în furnizarea de energie, acesta din urmă dispune de informațiile și de competențele tehnice, de resursele umane și materiale pe care o persoană fizică, și anume cealaltă parte la contract, se prezumă că nu le are. Aceasta adaugă că faptul de a propune un asemenea contract de credit angajaților săi, oferindu-le astfel avantajul de a putea achiziționa o locuință, servește la atragerea și la menținerea unei forțe de muncă calificate și competente care favorizează exercitarea activității profesionale a angajatorului. În acest context, Curtea subliniază că existența sau absența unui eventual profit direct, pentru angajator, prevăzut de acest contract nu afectează recunoașterea respectivului angajator în calitate de „profesionist”, în sensul Directivei 93/13. Aceasta subliniază că o interpretare largă a noțiunii de „profesionist” contribuie la realizarea

obiectivului acestei directive, care constă în protecția consumatorului, în calitate de parte vulnerabilă la un contract încheiat cu un profesionist și la restabilirea echilibrului între părți (punctele 40, 42 și 43 și dispozitivul).

Hotărârea din 2 aprilie 2020, *Condominio di Milano, via Meda* (C-329/19, [EU:C:2020:263](#))

Noțiunea de „consumator” – Coproprietatea unui imobil

O coproprietate imobiliară, condominio di Milano, via Meda (denumit în continuare „condominio Meda”), reprezentată de administratorul său, încheiase cu întreprinderea Eurothermo un contract de furnizare de energie termică. În virtutea unei clauze din acest contract, în cazul întârzierii plăților, debitorul trebuia să plătească dobânzi de întârziere la rata de 9,25 % începând de la scadența termenului de plată a soldului. Condominio Meda a formulat la instanța de trimitere opoziție la o somație de plată a unor dobânzi de întârziere în temeiul acestei clauze, invocând caracterul său abuziv și faptul că avea calitatea de consumator, în sensul Directivei privind clauzele abuzive. În speță, instanța italiană a apreciat că această clauză era abuzivă, dar a exprimat îndoieli cu privire la posibilitatea de a considera o coproprietate imobiliară precum condominio în dreptul italian ca făcând parte din categoria consumatorilor, în sensul directivei. Potrivit informațiilor comunicate Curții, în dreptul italian, condominio este un subiect de drept care nu este nici persoană fizică, nici persoană juridică.

În ceea ce privește, în primul rând, noțiunea de „consumator”, Curtea amintește că trebuie îndeplinite două condiții cumulative pentru ca o persoană să intre sub incidența acestei noțiuni, și anume să fie vorba despre o persoană fizică, iar aceasta să își desfășoare activitatea în scopuri care nu sunt profesionale. În ceea ce privește prima dintre aceste condiții, Curtea arată că, în stadiul actual de dezvoltare a dreptului Uniunii Europene, noțiunea de „proprietate” nu este armonizată la nivelul Uniunii și că pot continua să existe diferențe între statele membre. În consecință, Curtea precizează că statele menționate rămân libere să califice sau nu coproprietatea drept „persoană juridică” în ordinele lor juridice naționale. Prin urmare, Curtea statuează că o coproprietate precum condominio în dreptul italian nu îndeplinește această primă condiție și că, așadar, nu intră în sfera noțiunii de „consumator”, astfel încât contractul încheiat între această coproprietate și un profesionist este exclus din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 (punctele 24, 27, 28 și 29).

În al doilea rând, Curtea examinează dacă o jurisprudență națională care aplică normele de protecție a consumatorilor în cazul unui contract încheiat de un condominio cu un profesionist este conformă cu spiritul sistemului de protecție a consumatorilor în cadrul Uniunii. În această privință, Curtea amintește că Directiva 93/13 efectuează o armonizare parțială și minimă a legislațiilor naționale privind clauzele abuzive, lăsând statelor membre posibilitatea de a asigura consumatorului un nivel de protecție mai ridicat prin dispoziții naționale mai stricte, cu condiția să fie compatibile cu Tratatul FUE⁴. Astfel, Curtea subliniază că se înscrie în obiectivul de protecție a consumatorilor urmărit de această directivă o linie jurisprudențială în temeiul căreia, pentru a proteja și mai mult consumatorul, domeniul de aplicare al acestei protecții este extins la un subiect de drept, precum condominio în dreptul italian, care nu este o persoană fizică în

⁴ Articolul 169 alineatul (4) TFUE, considerentul (12) și articolul 8 din Directiva 93/13.

conformitate cu dreptul național. Rezultă că, deși un astfel de subiect de drept nu intră în sfera noțiunii de „consumator” în sensul directivei menționate, statele membre pot aplica dispozițiile acesteia în domenii care nu intră în sfera sa de aplicare, în măsura în care o astfel de interpretare asigură un nivel de protecție mai ridicat consumatorilor și nu aduce atingere dispozițiilor tratatelor (punctele 31 și 33-35).

3. Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13

3.1. Clauze contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii

Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, [EU:C:2013:180](#))⁵

Modificare unilaterală de către vânzător sau furnizor a prețului serviciului – Referire la o reglementare imperativă concepută pentru altă categorie de consumatori – Aplicabilitatea Directivei 93/13

Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen (Asociația Consumatorilor din Renania de Nord-Westfalia) contesta în fața instanțelor germane o clauză contractuală standard prin care RWE, o întreprindere germană de aprovizionare cu gaze naturale, își rezerva dreptul de a modifica unilateral prețul gazelor pentru clienții săi atunci când acestora le era aplicabil un tarif special (Sonderkunden). Considerând că respectiva clauză era abuzivă, asociația a solicitat, în numele a 25 de consumatori, restituirea diferențelor pe care aceștia le-au plătit către RWE în urma a patru majorări de preț între 2003 și 2005, în cuantum total de 16 128,63 euro.

RWE considera în special că clauza contestată, cuprinsă în condițiile generale aplicabile clienților vizați, nu putea fi supusă unui control al caracterului său abuziv. Astfel, această clauză făcea referire pur și simplu la reglementarea germană aplicabilă contractelor care intră sub incidența tarifului standard. Această reglementare permitea furnizorului să modifice unilateral prețurile gazelor naturale fără a arăta motivul, condițiile sau amploarea unei astfel de modificări, garantând, în același timp, că clienții urmau să fie informați despre respectiva modificare și că erau liberi, dacă era cazul, să denunțe contractul.

Întrucât nu a obținut câștig de cauză în fața instanțelor inferioare, RWE s-a adresat Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție, Germania), care a solicitat Curții să se pronunțe cu privire la interpretarea articolului 1 alineatul (2), precum și a articolelor 3 și 5 din Directiva 93/13, prin care se urmărește protejarea consumatorilor împotriva clauzelor contractuale standard abuzive și/sau opace. Instanța germană a ridicat printre altele problema întinderii excluderii unui control al caracterului abuziv al clauzelor standard care nu fac decât să preia acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii, în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.

⁵ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”.

Curtea precizează că excluderea controlului caracterului abuziv al clauzelor contractuale care reflectă dispozițiile reglementării naționale aplicabile unei anumite categorii de contracte este justificată de faptul că este legitim să se prezume că legiuitorul național a stabilit un echilibru între ansamblul drepturilor și obligațiilor părților la aceste contracte. Acest raționament nu este însă aplicabil clauzelor unui contract diferit. Astfel, a exclude controlul caracterului abuziv al unei clauze cuprinse într-un asemenea contract pentru simplul fapt că preia o reglementare care are vocația de a se aplica numai unei alte categorii de contracte ar compromite protecția consumatorilor urmărită de dreptul Uniunii (punctele 28, 30 și 31).

Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))⁶

Domeniu de aplicare – Articolul 1 alineatul (2) – Acte cu putere de lege sau norme administrative

În februarie 2008, un cuplu de împrumutați a încheiat cu o bancă maghiară un contract de credit pentru acordarea unui împrumut în franci elvețieni (CHF). Contractul prevedea că ratele lunare trebuiau plătite în forinți maghiari (HUF), cuantumul acestor rate lunare fiind însă calculat pe baza cursului de schimb curent dintre forintul maghiar și francul elvețian. În plus, contractul menționa riscul de schimb valutar în cazul unor posibile fluctuații ale cursului de schimb între aceste două monede.

Ulterior, cursul de schimb s-a modificat considerabil în detrimentul împrumutaților, ceea ce a condus la o creștere semnificativă a cuantumului ratelor lunare ale acestora. În mai 2013, cuplul de împrumutați a sesizat instanțele maghiare împotriva OTP Bank și a OTP Faktoring, două societăți cărora le fuseseră cesionate creanțele rezultate din contractul de împrumut. În cursul acestei proceduri, s-a pus problema dacă clauza privind riscul valutar nu fusese redactată de bancă în mod clar și inteligibil și, prin urmare, putea fi considerată abuzivă, în sensul Directivei privind clauzele abuzive.

Între timp, Ungaria a adoptat, în anul 2014, o reglementare prin care urmărea să retragă anumite clauze abuzive din contractele de împrumut încheiate în monedă străină, să convertească virtual în HUF toate datoriile datorate în temeiul acestor contracte și să aplice cursul de schimb stabilit de Banca Națională a Ungariei. Această reglementare avea de asemenea ca scop punerea în aplicare a unei decizii a Kúria (Curtea Supremă, Ungaria) care a considerat incompatibile cu Directiva 93/13 anumite clauze incluse în contracte de împrumut încheiate în monedă străină⁷ (această decizie a fost pronunțată în urma hotărârii Curții pronunțate în cauza Kásler și Káslerné Rábai⁸). Totuși, această nouă reglementare nu a modificat faptul că riscul de schimb valutar revine consumatorului în cazul devalorizării forintului maghiar în raport cu francul elvețian.

Fővárosi Ítéltábla (Curtea Regională de Apel din Budapesta-Capitală, Ungaria), sesizată cu cauza, a solicitat Curții să stabilească dacă ea putea aprecia caracterul abuziv al unei clauze, în

⁶ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea II.2, „Noțiunea de clauză «care nu s-a negociat individual»”, și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparentă”.

⁷ Decizia nr. 2/2014 PJE (Magyar Közlöny 2014/91, p. 10975).

⁸ Hotărârea din 30 aprilie 2014, [Kásler și Káslerné Rábai](#) (C-26/13, EU:C:2014:282), prezentată în secțiunea I.3. 3.2, „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”.

ipoteza în care aceasta nu ar fi redactată în mod clar și inteligibil, în condițiile în care legiuitorul maghiar, neintervenind cu privire la acest aspect, ar fi acceptat ca riscul de schimb valutar să continue să fie suportat de consumator în cazul deprecierei forintului maghiar în raport cu moneda străină în cauză.

În hotărârea sa, Curtea amintește că norma care exclude din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 clauzele contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii este justificată de faptul că poate prezuma în mod legitim că legiuitorul național a stabilit un echilibru între ansamblul drepturilor și obligațiilor părților la contract. Totuși, aceasta nu înseamnă că o altă clauză contractuală care nu face obiectul unor dispoziții legislative, precum, în speță, cea referitoare la riscul de schimb valutar, este de asemenea în totalitate exclusă din domeniul de aplicare al directivei. În acest caz, caracterul abuziv al clauzei menționate poate fi apreciat de instanța națională în măsura în care aceasta consideră, în urma unei analize de la caz la caz, că respectiva clauză nu este redactată în mod clar și inteligibil⁹ (punctele 53, 65 și 68).

Hotărârea din 3 martie 2020 (Marea Cameră), Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138)¹⁰

Contract de împrumut ipotecar – Rată variabilă a dobânzii – Indice de referință aplicat împrumuturilor ipotecare ale caselor de economii – Indice care decurge dintr-un act cu putere de lege sau dintr-un act administrativ

Un particular a formulat o acțiune în fața unei instanțe de prim grad spaniole cu privire la caracterul pretins abuziv al unei clauze referitoare la rata dobânzii variabile și remuneratorii care figura în contractul de împrumut ipotecar pe care îl încheiase cu instituția bancară Bankia SA. În temeiul acestei clauze, rata dobânzii ce trebuie plătită de consumator variază în funcție de indicii de referință. Acest indice de referință era prevăzut de reglementarea națională și putea fi aplicat de instituțiile de credit împrumuturilor ipotecare. Cu toate acestea, instanța spaniolă a arătat că indexarea dobânzilor variabile calculată pe baza indicelui de referință era mai puțin favorabilă decât cea calculată pe baza ratei medii de pe piața interbancară europeană (Euribor), care ar fi utilizată în 90 % din împrumuturile ipotecare subscrise în Spania, cu un cost suplimentar cuprins între 18 000 și 21 000 de euro pentru fiecare împrumut.

Curtea amintește că clauzele care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii sunt excluse din domeniul de aplicare al Directivei 93/13¹¹. Cu toate acestea, Curtea observă că, sub rezerva verificării de către instanța spaniolă, reglementarea națională aplicabilă în speță nu impunea, pentru împrumuturile cu o rată variabilă a dobânzii, utilizarea unui indice de referință oficial, ci se limita la stabilirea condițiilor care trebuiau îndeplinite de „indicii sau de ratele de referință” pentru a putea fi utilizați de instituțiile de credit. În consecință, Curtea concluzionează că intră în domeniul de aplicare al acestei directive clauza dintr-un contract de

⁹ Hotărârea din 20 septembrie 2017, [Andriuc și alții](#) (C-186/16, EU:C:2017:703), prezentată în secțiunea I.3. 3.2, „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”.

¹⁰ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea V.2, „Înlocuirea clauzei abuzive”.

¹¹ Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.

împrumut ipotecar care prevede că rata dobânzii aplicabile împrumutului se bazează pe unul dintre indicii de referință oficiali prevăzuți de reglementarea națională care pot fi aplicați de instituțiile de credit împrumuturilor ipotecare, atunci când această reglementare nu prevede nici aplicarea imperativă a acestui indice, independent de alegerea părților la contract, nici aplicarea supletivă a acestuia, în lipsa unui acord diferit între aceleași părți (punctele 34 și 37 și punctul 1 din dispozitiv).

Hotărârea din 9 iulie 2020, Banca Transilvania (C-81/19, [EU:C:2020:532](#))

Domeniu de aplicare – Articolul 1 alineatul (2) – Noțiunea de „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii” – Dispoziții supletive – Contract de credit în monedă străină – Clauză referitoare la riscul de schimb valutar

În anul 2006, doi împrumutați au încheiat un contract de credit cu Banca Transilvania, prin care banca le împrumuta suma de 90 000 lei românești (RON) (aproximativ 18 930 de euro). În anul 2008, aceștia au încheiat un alt contract de credit, în franci elvețieni (CHF), destinat refinanțării contractului inițial.

Ca urmare a puternicei depreciere a leului românesc, suma care trebuia rambursată aproape s-a dublat în anii următori.

La 23 martie 2017, acești împrumutați au introdus o acțiune la Tribunalul Specializat Cluj (România) având ca obiect constatarea caracterului abuziv al unei părți din contractul de refinanțare, care prevedea că plata trebuia efectuată în moneda în care acesta era încheiat și totodată că împrumutații puteau solicita băncii conversia împrumutului într-o nouă monedă, fără ca banca să fie obligată să accepte aceasta. Se preciza de asemenea că banca era mandatată de împrumutat să stingă obligațiile de plată scadente utilizând propriul curs de schimb.

Împrumutații susțineau de asemenea că Banca Transilvania nu și-a îndeplinit obligația de informare, întrucât nu îi avertizase, cu ocazia negocierii și a încheierii contractului, cu privire la riscul pe care îl implica conversia monedei contractului inițial într-o monedă străină. În plus, clauza de rambursare în monedă străină ar crea, în opinia lor, un dezechilibru în defavoarea lor, întrucât aceștia erau singurii care trebuiau să suporte riscul de schimb valutar.

În acest context, Curtea de Apel Cluj (România) a solicitat Curții să stabilească, în primul rând, dacă Directiva 93/13 se aplică unei clauze contractuale referitoare la riscul de schimb valutar, care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale, ci reflectă o dispoziție de drept național de natură supletivă, și anume care se aplică între părțile contractante în lipsa unui acord diferit în această privință. În al doilea rând, această instanță a solicitat Curții să stabilească care sunt consecințele pe care o instanță națională trebuie să le deducă, dacă este cazul, din constatarea caracterului abuziv al unei astfel de clauze.

Curtea amintește, în primul rând, că această directivă se aplică numai dacă sunt îndeplinite două condiții: pe de o parte, clauza contractuală trebuie să reflecte un act cu putere de lege sau o normă administrativă, iar pe de altă parte, actul sau norma respectivă trebuie să fie obligatorie. Această excludere este justificată de faptul că, în principiu, se poate prezuma în mod legitim că

legiuitorul național a stabilit un echilibru între ansamblul drepturilor și obligațiilor părților la anumite contracte (punctele 24 și 26).

Pentru a stabili dacă sunt îndeplinite condițiile excluderii, Curtea amintește că revine instanței naționale sarcina să verifice dacă clauza contractuală vizată reflectă dispoziții de drept național care se aplică în mod imperativ între părțile contractante independent de alegerea lor sau dispoziții de natură supletivă și, prin urmare, aplicabile automat, cu alte cuvinte în lipsa unui acord diferit între părți în această privință (punctul 28).

În această privință, instanța de trimitere a subliniat că o clauză referitoare la riscul de schimb valutar reflectă principiul nominalismului monetar, astfel cum era consacrat la articolul 1578 din Codul civil. În temeiul acestuia, „debitorul trebuie să restituie suma numerică împrumutată și nu este obligat a restitui această sumă decât în speciile aflătoare în curs în momentul plății”. Pe de altă parte, această instanță a calificat acest articol drept dispoziție legală de natură supletivă, cu alte cuvinte o dispoziție care se aplică contractelor de credit atunci când părțile nu au convenit altfel (punctul 30).

În ceea ce privește prima condiție, din moment ce, potrivit instanței de trimitere, clauza din condițiile generale al cărei caracter abuziv este invocat de reclamantii din litigiul principal reflectă o dispoziție de drept național care este de natură supletivă, ea intră sub incidența excluderii prevăzute de Directiva 93/13 (punctul 31).

În ceea ce privește a doua condiție, Curtea precizează că expresia „acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii”, în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, acoperă și normele care, potrivit legii naționale, se aplică între părțile contractante cu condiția să nu fi intervenit alte acorduri. Or, din acest punct de vedere, această dispoziție nu face nicio distincție între dispozițiile care se aplică independent de alegerea părților contractante și dispozițiile supletive (punctul 34).

În această privință, pe de o parte, împrejurarea că se poate deroga de la o dispoziție de drept național supletivă este lipsită de relevanță în ceea ce privește verificarea aspectului dacă o clauză contractuală care reflectă o asemenea dispoziție este exclusă. Pe de altă parte, faptul că o clauză contractuală care reflectă una dintre dispozițiile vizate de Directiva 93/13 nu a făcut obiectul unei negocieri individuale nu are niciun efect asupra excluderii sale din domeniul de aplicare al acestei directive (punctul 36).

Curtea concluzionează că Directiva 93/13 nu se aplică unei clauze contractuale care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale, ci reflectă o normă care, potrivit legii naționale, se aplică între părțile contractante în lipsa unui acord diferit în această privință (punctul 37 și dispozitivul).

3.2. Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora

Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))¹²

Excludere a clauzelor referitoare la obiectul principal al contractului sau la caracterul adecvat al prețului sau al remunerației, cu condiția ca acestea să fie redactate în mod clar și inteligibil – Contracte de credit de consum încheiate în monedă străină – Clauze referitoare la cursurile de schimb

La 29 mai 2008, un cuplu de împrumutați a încheiat cu o bancă maghiară un contract de împrumut ipotecar în monedă străină. Banca a acordat împrumutaților un împrumut în cuantum de 14 400 000 de forinți maghiari (HUF) (aproximativ 46 867 de euro).

Contractul prevedea că determinarea valorii în franci elvețieni a împrumutului trebuia să se efectueze la cursul de schimb la cumpărare al acestei valute, aplicat de bancă la data deblocării fondurilor. În temeiul acestei clauze, cuantumul împrumutului a fost stabilit la 94 240,84 CHF. Totuși, potrivit contractului, cuantumul în forinți maghiari al fiecărei rate lunare care trebuia plătită trebuia să fie stabilit, în ziua anterioară datei scadenței, pe baza cursului de schimb la vânzare al francului elvețian aplicat de bancă.

Cuplul de împrumutați a contestat în fața instanțelor maghiare clauza care permitea băncii să calculeze ratele lunare exigibile pe baza cursului de schimb la vânzare al francului elvețian. Aceștia au invocat natura abuzivă a clauzei respective, în măsura în care prevedea, în vederea rambursării împrumutului, aplicarea unui curs de schimb diferit de cel utilizat cu ocazia punerii la dispoziție a împrumutului.

Kúria (Curtea Supremă a Ungariei), sesizată cu litigiul în recurs, a solicitat Curții să stabilească dacă clauza privind cursurile de schimb aplicabile unui contract de împrumut încheiat în monedă străină privește obiectul principal al contractului sau raportul calitate/preț al prestației. Aceasta a solicitat de asemenea să se stabilească dacă se poate considera că clauza contestată a fost redactată în mod clar și inteligibil, astfel încât poate fi exclusă de la o apreciere în ceea ce privește caracterul său abuziv în temeiul directivei. În sfârșit, instanța supremă maghiară a solicitat să se stabilească dacă, în ipoteza în care contractul nu poate continua să existe după eliminarea unei clauze abuzive, instanța națională este abilitată să îl modifice sau să îl completeze.

Curtea amintește, în primul rând, că interdicția de a aprecia caracterul abuziv al clauzelor referitoare la obiectul principal al contractului trebuie interpretată în mod strict și nu poate fi aplicată decât clauzelor care stabilesc prestațiile esențiale ale contractului. Revine, astfel, instanței de trimitere sarcina de a stabili dacă clauza contestată constituie un element esențial al contractului încheiat de cuplul de împrumutați (punctele 49 și 51).

¹² Această hotărâre este prezentată și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”, și în secțiunea V.2, „Înlocuirea clauzei abuzive”.

Pe de altă parte, Curtea arată că examinarea caracterului abuziv al clauzei în discuție nu poate fi înlăturată pentru motivul că respectiva clauză ar privi caracterul adecvat al prețului și al remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte. Astfel, această clauză se limitează să stabilească, în vederea calculării ratelor, cursul de schimb dintre forintul maghiar și francul elvețian, fără a prevedea însă prestarea unui serviciu de schimb valutar de către împrumutător. Or, în lipsa unui astfel de serviciu, sarcina financiară care rezultă din diferența dintre cursul de schimb la cumpărare și cursul de schimb la vânzare, care trebuie suportată de beneficiar, nu poate fi considerată o remunerație datorată în schimbul unui serviciu (punctele 54 și 58).

Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc și alții (C-186/16, [EU:C:2017:703](#))¹³

Contract de credit încheiat într-o monedă străină – Risc de schimb valutar în sarcina exclusivă a consumatorului – Conținutul noțiunii de clauze „exprimate în mod clar și inteligibil” – Nivelul de informare care trebuie furnizat de bancă

În cursul anilor 2007 și 2008, împrumutați care își primeau veniturile în lei românești (RON) au subscris la banca română Banca Românească împrumuturi contractate în franci elvețieni (CHF) în vederea achiziționării de bunuri imobile, a refinanțării altor credite sau a acoperirii unor nevoi personale.

În conformitate cu contractele de împrumut încheiate între părți, împrumutații erau obligați să ramburseze ratele lunare ale creditelor în CHF și au acceptat să își asume riscul legat de eventualele fluctuații ale cursului de schimb al RON în raport cu CHF.

Ulterior, cursul de schimb în cauză s-a modificat considerabil în detrimentul împrumutaților. Aceștia au sesizat instanțele române, solicitând să se constate că clauza potrivit căreia creditul trebuie restituit în CHF fără a se ține seama de eventuala pierdere pe care o pot suferi împrumutații ca urmare a riscului cursului de schimb, constituie o clauză contractuală abuzivă care nu creează obligații pentru ei, potrivit prevederilor Directivei 93/13. Împrumutații afirmau printre altele că, la încheierea contractelor, banca și-a prezentat produsul în mod părtinitor, evidențind numai beneficiile pe care împrumutații le puteau obține, fără a indica riscurile potențiale și nici probabilitatea realizării acestora. Potrivit împrumutaților, clauza în litigiu trebuia, în lumina acestei practici a băncii, să fie considerată abuzivă.

În acest context, Curtea de Apel Oradea (România) a solicitat Curții să se pronunțe cu privire la întinderea obligației băncilor de a informa clienții cu privire la riscul cursului de schimb aferent împrumuturilor în monedă străină.

Curtea constată că clauza incriminată face parte din obiectul principal al contractului de împrumut, astfel încât caracterul său abuziv nu poate fi examinat în raport cu Directiva 93/13 decât în cazul în care nu a fost redactată în mod clar și inteligibil. Astfel, obligația de a rambursa un credit într-o anumită monedă constituie un element esențial al contractului de împrumut, dat

¹³ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”.

fiind că nu privește o modalitate accesorie de plată, ci natura însăși a obligației debitorului (punctul 38).

Hotărârea din 3 septembrie 2020, Profi Credit Polska și alții (C-84/19, C-222/19 și C-252/19, EU:C:2020:631)¹⁴

Articolul 4 alineatul (2) – Obligația de a exprima clauzele contractuale în mod clar și inteligibil – Clauze contractuale care nu specifică serviciile pe care urmăresc să le remunereze

Profi Credit Polska a acordat, printr-un intermediar, un credit de consum unui împrumutat. Acest contract prevedea o rată a dobânzii de 9,83 % pe an, precum și plata prealabilă a unei sume de 129 de zloți polonezi (PLN) (aproximativ 30 de euro), a unui comision de 7 771 PLN (aproximativ 1 804 euro) și a unei sume de 1 100 PLN (aproximativ 255 de euro) pentru un produs financiar denumit „Pachetul tău – Pachet Extra”.

Profi Credit Polska a solicitat, în fața instanței de trimitere, Sąd Rejonowy Szczecin – Prawobrzeże i Zachód w Szczecinie (Tribunalul Districtual din Szczecin, responsabil de zonele de pe malul drept și de vest, Polonia), emiterea unei somații de plată pe baza biletului la ordin emis de împrumutat. Această instanță a pronunțat o hotărâre în lipsă, împotriva căreia împrumutatul a formulat opoziție. În cadrul acesteia, el a invocat caracterul abuziv al dispozițiilor contractului de împrumut.

Instanța de trimitere a constatat că acest contract nu definea noțiunile de „plată prealabilă” sau de „comision” și nici nu preciza căror prestații concrete le corespundeau.

Astfel, aceasta a solicitat Curții să se pronunțe cu privire la aspectul dacă articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că clauzele unui contract de credit de consum, care pun în sarcina consumatorului alte costuri decât plata dobânzilor contractuale, intră sub incidența excepției prevăzute de această dispoziție atunci când aceste clauze nu specifică nici natura acestor costuri, nici serviciile pe care urmăresc să le remunereze. Potrivit instanței de trimitere, o apreciere a caracterului abuziv al acestor clauze este posibilă în lumina formulării articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13. În special, potrivit instanței menționate, problema cuantumului plăților ar putea intra sub incidența excepției privind „obiectul [principal al] contractului” sau „caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte”, în sensul dispoziției menționate.

În această privință, instanța de trimitere a arătat că există diferențe importante între formularea articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 și cea a articolului 3851 alineatul 1 din Codul civil polonez, care a transpus prima dintre dispozițiile menționate în dreptul intern. Astfel, din acest articol din Codul civil ar rezulta că aprecierea caracterului abuziv de către instanța națională este exclusă numai în ceea ce privește caracterul adecvat al prețului sau al remunerației prestației principale a părților.

¹⁴ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea I.4, „Reglementare națională care asigură consumatorilor un nivel mai ridicat de protecție”.

Potrivit Curții, acest articol 4 alineatul (2) trebuie interpretat în sensul că clauzele menționate nu intră sub incidența excepției prevăzute în această dispoziție atunci când ele nu specifică nici natura acestor costuri, nici serviciile pe care urmăresc să le remunereze și sunt formulate astfel încât să creeze o confuzie în percepția consumatorului cu privire la obligațiile sale și la consecințele economice ale acestor clauze (punctul 86 și punctul 3 din dispozitiv).

Hotărârea din 12 ianuarie 2023, D.V. (Onorarii de avocat – Principiul tarifului orar), (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))¹⁵

Contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator – Articolul 4 alineatul (2) – Excluderea clauzelor referitoare la obiectul principal al contractului – Clauză care prevede plata onorariilor de avocat pe baza unui tarif orar

M.A., în calitate de consumator, a încheiat cinci contracte de prestări de servicii juridice cu D.V., avocat. Fiecare dintre aceste contracte prevedea că onorariile avocatului urmau să fie calculate pe baza unui tarif orar, stabilit la 100 de euro pentru consultații sau servicii juridice prestate lui M.A.

Întrucât nu a primit integralitatea onorariilor solicitate, D.V. a sesizat instanța de prim grad cu o acțiune având ca obiect obligarea lui M.A. la plata onorariilor datorate pentru prestațiile juridice realizate. Instanța de prim grad a admis în parte cererea formulată de D.V., constatând însă caracterul abuziv al clauzei contractuale referitoare la prețul serviciilor furnizate, și a redus la jumătate onorariile solicitate. Întrucât această hotărâre a fost confirmată de instanța de apel, D.V. a formulat recurs la Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Curtea Supremă a Lituaniei).

Sesizată cu titlu preliminar de această instanță, Curtea se pronunță cu privire la interpretarea Directivei 93/13.

Curtea constată că o clauză dintr-un contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator prin care se stabilește prețul serviciilor prestate pe baza unui tarif orar se încadrează în „obiectul principal al contractului”, potrivit Directivei 93/13 (punctul 1 din dispozitiv).

¹⁵ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea II.1, „Noțiunea de «clauză abuzivă»”, în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”, și în secțiunea V.2, „Înlocuirea clauzei abuzive”.

4. Reglementare națională care asigură consumatorilor un nivel mai ridicat de protecție

Hotărârea din 3 iunie 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309)

Clauze care definesc obiectul principal al contractului – Controlul jurisdicțional al caracterului lor abuziv – Excludere – Dispoziții naționale mai stricte pentru a asigura consumatorului un nivel de protecție mai ridicat

Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (denumită în continuare „Caja de Madrid”) a încheiat cu clienți contracte de împrumut cu o rată variabilă a dobânzii, destinate cumpărării de locuințe. Aceste contracte conțineau o clauză în temeiul căreia rata dobânzii nominale prevăzută de contracte, variabilă periodic conform unui indice de referință stabilit, trebuie rotunjită, începând cu prima revizuire, la un sfert de punct procentual superior (denumită în continuare „clauza de rotunjire”).

Sesizat în cadrul unei acțiuni introduse de Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Asociația Utilizatorilor de Servicii Bancare spaniolă), Juzgado de Primera Instancia n° 50 de Madrid (Tribunalul de Primă Instanță nr. 50 din Madrid, Spania) a statuat că clauza de rotunjire era abuzivă, în sensul legislației naționale care a transpus Directiva 93/13. În urma respingerii apelului său împotriva acestei hotărâri, Caja de Madrid a formulat recurs la instanța de trimitere, Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania).

Curtea amintește că sistemul de protecție pus în aplicare de Directiva 93/13 se întemeiază pe ideea că, în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare, consumatorul se află într-o situație de inferioritate față de profesionist, situație care îl determină să adere la condițiile redactate în prealabil de acesta, fără a putea exercita o influență asupra conținutului lor. Directiva menționată nu a realizat decât o armonizare parțială și minimală a legislațiilor interne referitoare la clauzele abuzive, recunoscând totodată statelor membre posibilitatea de a asigura consumatorilor un nivel mai ridicat de protecție decât cel pe care îl prevede aceasta.

Astfel, Curtea subliniază că statele membre pot menține sau adopta, în ansamblul domeniului reglementat de directiva menționată, dispoziții mai stricte decât cele prevăzute de directivă însăși, cu condiția ca acestea să urmărească să asigure consumatorului un nivel de protecție mai ridicat. În consecință, Curtea concluzionează că Directiva 93/13 nu se opune unei reglementări naționale care autorizează un control jurisdicțional al caracterului abuziv al clauzelor contractuale privind definirea obiectului principal al contractului sau caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, chiar dacă aceste clauze sunt redactate în mod clar și inteligibil (punctele 27, 28, 40 și 44 și punctul 1 din dispozitiv).

Hotărârea din 3 septembrie 2020, Profi Credit Polska și alții (C-84/19, C-222/19 și C-252/19, EU:C:2020:631)

Dispoziție națională care prevede valoarea maximă a costurilor creditului, fără dobândă – Articolul 3 alineatul (1) – Clauză contractuală care repercutează asupra consumatorului costuri ale activității economice a creditorului – Dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților – Articolul 4 alineatul (2)

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior¹⁶, Curtea arată de asemenea că, în măsura în care articolul 3851 alineatul 1 din Codul civil, care a transpus articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 în dreptul polonez, conferă un domeniu de aplicare mai strict excepției stabilite prin această dispoziție de drept al Uniunii, asigurând o protecție mai ridicată consumatorului, aspect a cărui verificare revine însă instanței de trimitere, el permite un control mai extins al caracterului eventual abuziv al clauzelor contractuale care intră în domeniul de aplicare al directivei menționate (punctul 83).

În această privință, articolul 8 din Directiva 93/13 prevede că statele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții compatibile cu Tratatul FUE în domeniul reglementat de această directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție. Aceasta reflectă ideea enunțată în cuprinsul celui de al doisprezecelea considerent al directivei menționate, potrivit căruia aceasta nu realizează decât o armonizare parțială și minimă a legislațiilor naționale referitoare la clauzele abuzive (punctul 84). Astfel, în jurisprudența sa, Curtea a statuat că o dispoziție de drept național care conferă un domeniu de aplicare mai strict excepției prevăzute la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 participă la obiectivul de protecție a consumatorilor urmărit de această directivă (punctul 85).

¹⁶ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3.3.2, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”, p. 14.

II. Calificarea drept „clauză abuzivă” în sensul articolului 3 din Directiva 93/13

1. Noțiunea de „clauză abuzivă”

Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial (C-240/98-C-244/98, [EU:C:2000:346](#))¹⁷

Clauză atributivă de competență

Anumite contracte, având ca obiect vânzarea de enciclopedii către consumatori, cuprindeau o clauză de atribuire a competenței instanțelor din Barcelona (Spania), oraș în care niciunul dintre consumatori nu avea domiciliul, dar în care se afla sediul societăților reclamante din litigiul principal.

Întrucât cumpărătorii enciclopediilor nu au plătit sumele datorate la scadențele convenite, vânzătorii au sesizat, între 25 iulie și 19 decembrie 1997, Juzgado de Primera Instancia n° 35 de Barcelona (Tribunalul de Primă Instanță nr. 35 din Barcelona, Spania), în cadrul procedurii de „juicio de cognición” (procedură sumară rezervată litigiilor privind sume limitate), pentru a obține obligarea părților din litigiul principal la plata sumelor datorate.

Cererile respective nu au fost comunicate acestora din urmă, instanța de trimitere având îndoieli cu privire la competența sa de a soluționa litigiile. Astfel, în mai multe rânduri, Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania) declarase abuzive clauze atributive de competență precum cele în discuție în litigiile cu care era sesizată.

Juzgado de Primera Instancia n° 35 de Barcelona (Tribunalul de Primă Instanță nr. 35 din Barcelona), considerând că pentru soluționarea litigiilor cu care era sesizat era necesară o interpretare a directivei, a hotărât să suspende judecarea cauzei și să solicite Curții să stabilească dacă protecția pe care Directiva 93/13 o asigură consumatorilor permite instanței naționale să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze a contractului supus aprecierii sale atunci când examinează admisibilitatea unei cereri introduse la instanțele ordinare.

În această hotărâre, Curtea statuează că trebuie considerată abuzivă în sensul acestei directive o clauză atributivă de competență care este inclusă, fără să fi făcut obiectul unei negocieri individuale, într-un contract încheiat între un consumator și un profesionist și care conferă competență exclusivă instanței în raza căreia este situat sediul profesionistului, în măsura în care o astfel de clauză creează, în contradicție cu cerința de bună-credință, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului (punctul 24).

Astfel, Curtea precizează că o asemenea clauză impune consumatorului obligația de a se supune competenței exclusive a unei instanțe care poate fi îndepărtată de domiciliul său, ceea

¹⁷ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea IV.2. 2.1, „Obligația de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale – Conținutul obligației”.

ce poate face mai dificilă înfățișarea sa. În cazul litigiilor privind sume reduse, cheltuielile aferente înfățișării consumatorului s-ar putea dovedi descurajatoare și l-ar putea determina pe acesta să renunțe la orice cale de atac judiciară sau apărare. O astfel de clauză intră, astfel, în categoria celor care au ca obiect sau ca efect excluderea sau obstrucționarea dreptului consumatorului de a introduce acțiuni în justiție, categorie prevăzută la punctul 1 litera (q) din anexa la directivă. În schimb, această clauză permite profesionistului să grupeze toate litigiile aferente activității sale profesionale la instanța în a cărei rază teritorială se află sediul său, ceea ce facilitează în același timp organizarea înfățișării sale și o face mai puțin oneroasă (punctele 22 și 23).

Hotărârea din 7 august 2018, Banco Santander (C-96/16 și C-94/17, [EU:C:2018:643](#))¹⁸

Cesiune de creanță – Contract de împrumut încheiat cu un consumator – Criterii de apreciere a caracterului abuziv al unei clauze a acestui contract care stabilește rata dobânzilor moratorii

Un împrumutat a încheiat cu Caja de Ahorros del Mediterráneo, devenită Banco de Sabadell, un contract de împrumut ipotecar, rambursabil în rate lunare. Contractul prevedea că rata dobânzilor moratorii era de 25 % pe an.

Aflat în întârziere de plată, împrumutatul respectiv a introdus la Juzgado de Primera Instancia (Tribunalul de Primă Instanță, Spania) o acțiune împotriva Banco de Sabadell prin care a solicitat anularea printre altele a acestei clauze pentru motivul că prezenta un caracter abuziv. În plus, în opinia sa, din moment ce clauza contractului de împrumut din litigiul principal care stabilea rata dobânzilor moratorii a fost declarată abuzivă, acest contract nu mai trebuia să producă nici dobânzi moratorii, nici dobânzi ordinare.

Astfel, o jurisprudență constantă a Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania) prevede că sunt abuzive clauzele care impun consumatorului care nu își îndeplinește obligațiile să plătească o sumă disproporționat de mare drept compensație. Astfel, trebuie să fie declarate abuzive de către instanțele inferioare clauzele nenegociate ale contractelor de împrumut personal sau ale contractelor de împrumut ipotecar încheiate cu consumatorii, referitoare la dobânzile moratorii care îndeplinesc criteriul potrivit căruia rata acestor dobânzi depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite convenite între părțile contractante.

Tribunal Supremo (Curtea Supremă), sesizat cu litigiul în recurs, a solicitat Curții să stabilească dacă o astfel de jurisprudență este contrară Directivei 93/13.

În această hotărâre, Curtea statuează că Directiva 93/13 trebuie interpretată în sensul că nu se opune unei jurisprudențe naționale, precum cea a Tribunal Supremo (Curtea Supremă), potrivit căreia o clauză nenegociată a unui contract de împrumut încheiat cu un consumator care stabilește rata dobânzilor moratorii aplicabile este abuzivă, pentru motivul că impune consumatorului care întârzie la plată să achite o sumă disproporționat de mare drept compensație, din moment ce această rată depășește cu mai mult de două puncte procentuale rata dobânzilor obișnuite prevăzută în acest contract (punctul 2 din dispozitiv).

¹⁸ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea V.3, „Alte efecte”.

În această privință, nu poate fi exclus ca, în cadrul rolului lor de armonizare a interpretării dreptului și din motive de securitate juridică, instanțele supreme ale unui stat membru precum Tribunal Supremo (Curtea Supremă) să poată, cu respectarea Directivei 93/13, să elaboreze anumite criterii în raport cu care instanțele inferioare trebuie să examineze caracterul abuziv al clauzelor contractuale. Or, deși jurisprudența Tribunal Supremo (Curtea Supremă) nu pare, desigur, să intre sub incidența dispozițiilor mai stricte care pot fi adoptate de statele membre pentru a asigura un nivel mai ridicat de protecție a consumatorului în temeiul articolului 8 din această directivă, în special din moment ce, printre altele, această jurisprudență nu pare a avea putere de lege și nici a constitui un izvor de drept în ordinea juridică spaniolă, nu este mai puțin adevărat că un criteriu jurisprudențial precum cel elaborat în speță de Tribunal Supremo (Curtea Supremă) se înscrie în obiectivul de protecție a consumatorilor urmărit de directiva menționată (punctul 68).

Astfel, rezultă din articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, precum și din economia generală a acesteia că această directivă nu urmărește atât să garanteze un echilibru contractual global între drepturile și obligațiile părților la contract, cât să evite apariția unui dezechilibru între aceste drepturi și aceste obligații în detrimentul consumatorilor (punctul 69).

Hotărârea din 9 iulie 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))¹⁹

Contract de credit ipotecar – Clauză de limitare a variabilității ratei dobânzii (clauză-„prag”) – Contract de novație – Renunțarea la acțiunile în justiție împotriva clauzelor unui contract – Lipsa caracterului obligatoriu

Un împrumutat a achiziționat de la un dezvoltator imobiliar un bun și, procedând astfel, s-a substituit acestui dezvoltator în calitate de debitor al împrumutului ipotecar referitor la acest bun acordat de instituția de credit Caja de Ahorros de la Inmaculada de Aragón, devenită Ibercaja Banco. Împrumutatul accepta astfel toate acordurile și condițiile referitoare la acest împrumut ipotecar, astfel cum fuseseră definite între debitorul inițial și instituția de credit.

La 9 mai 2013, Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania) a declarat nulitatea clauzelor-„prag” care figurează în contractele ipotecare dacă nu îndeplinesc cerințele de claritate și transparență. În temeiul acestei jurisprudențe, Ibercaja Banco a inițiat un proces de renegociere a acestor clauze din contractele de împrumut ipotecar pe care le încheiase.

Astfel, contractul de credit ipotecar dintre împrumutat și Ibercaja Banco a făcut obiectul unui contract de novație privind în special rata prevăzută în clauza-„prag”, aceasta fiind redusă. În plus, contractul de novație conținea o clauză prin care împrumutatul renunța la efectele pe care le-ar determina declararea caracterului abuziv al clauzei-„prag”.

Împrumutatul a introdus o acțiune la instanța de trimitere, Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 3 de Teruel (Tribunalul de Primă Instanță și de Instrucție nr. 3 din Teruel, Spania), solicitând constatarea caracterului abuziv al clauzei-„prag” prevăzute în contractul de credit

¹⁹ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea II.2, „Noțiunea de clauză «care nu s-a negociat individual»”, în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”, și în secțiunea V.3, „Alte efecte”.

ipotecar, precum și obligarea instituției de credit la suprimarea acestei clauze și la restituirea sumelor nedatorate plătite în temeiul clauzei respective după contractarea acestui împrumut.

Ibercaja Banco, invocând împotriva pretențiilor împrumutatului clauzele contractului de novație, a solicitat instanței de trimitere să precizeze în ce măsură actele juridice de modificare a unui contract, în special a uneia dintre clauzele acestuia al cărei caracter abuziv este invocat, sunt de asemenea „contaminate” de această clauză și, prin urmare, sunt lipsite de caracter obligatoriu.

În aceste condiții, instanța de trimitere a exprimat îndoieli cu privire la compatibilitatea renegocierii unei clauze abuzive cu principiul stabilit la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, potrivit căruia clauzele abuzive nu creează obligații pentru consumator.

În această hotărâre, Curtea statuează că este necesar să se distingă între renunțarea la acțiunile în justiție atunci când aceasta este prevăzută într-un acord, cum ar fi o tranzacție, al cărei obiect este chiar soluționarea unui litigiu existent între un profesionist și un consumator și renunțarea prealabilă la orice acțiune în justiție inclusă într-un contract încheiat între un consumator și un profesionist (punctul 67).

Pe de o parte, Curtea consideră că clauza prevăzută într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator în vederea soluționării unui litigiu existent, prin care consumatorul renunță la valorificarea în fața instanței naționale a pretențiilor pe care le-ar fi putut valorifica în lipsa acestei clauze, este susceptibilă să fie calificată drept „abuzivă”, în special dacă consumatorul menționat nu a putut dispune de informațiile relevante care să îi permită să înțeleagă consecințele juridice care decurgeau pentru el (punctul 4 prima liniuță din dispozitiv). Astfel, faptul că un profesionist și un consumator renunță reciproc la acțiunile în justiție referitoare la o clauză dintr-un contract nu împiedică instanța națională să examineze caracterul abuziv al unei astfel de clauze, din moment ce această clauză este susceptibilă să producă efecte obligatorii față de consumator (punctul 64).

Pe de altă parte, Curtea consideră că clauza prin care același consumator renunță, în ceea ce privește litigiile viitoare, la acțiunile în justiție întemeiate pe drepturile pe care le are în temeiul Directivei 93/13 nu îl obligă pe consumator (punctul 4 a doua liniuță din dispozitiv). Astfel, acesta nu poate renunța în mod valabil pentru viitor la protecția jurisdicțională și la drepturile pe care i le conferă Directiva 93/13. Curtea precizează, astfel, că acesta nu poate, prin definiție, să înțeleagă consecințele aderării sale la o astfel de clauză în ceea ce privește litigiile care pot apărea în viitor (punctul 75).

Hotărârea din 12 ianuarie 2023, D.V. (Onorarii de avocat – Principiul tarifului orar) (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))

Contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator – Articolul 4 alineatul (2) – Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor contractuale – Clauză care prevede plata onorariilor de avocat pe baza unui tarif orar

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior²⁰, Curtea amintește de asemenea că aprecierea caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract încheiat cu un consumator se întemeiază, în principiu, pe o evaluare globală care nu ține seama numai de eventuala lipsă de transparență a acestei clauze. Cu toate acestea, statele membre au posibilitatea de a asigura consumatorilor un nivel de protecție mai ridicat (punctul 49).

În consecință, Curtea constată că o clauză dintr-un contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator prin care se stabilește prețul acestor servicii pe baza unui tarif orar și care se încadrează, așadar, în obiectul principal al acestui contract nu trebuie considerată abuzivă pentru simplul fapt că nu îndeplinește cerința de transparență, cu excepția cazului în care statul membru a cărui legislație națională se aplică contractului în discuție a prevăzut în mod expres, precum în speță, că respectiva clauză trebuie considerată abuzivă numai pentru acest fapt (punctul 3 din dispozitiv).

2. Noțiunea de clauză „care nu s-a negociat individual”

Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))

Articolul 3 alineatul (1) – Noțiunea „clauză contractuală care nu s-a negociat individual” – Clauză inclusă în contract după încheierea acestuia ca urmare a unei intervenții a legiuitorului național

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior²¹, Curtea subliniază de asemenea că noțiunea de „clauză care nu s-a negociat individual”, care figurează la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, se referă în special la o clauză contractuală modificată printr-o dispoziție legislativă națională imperativă, adoptată după încheierea unui contract de împrumut cu un consumator, și care vizează suplینirea unei clauze lovite de nulitate, conținută de contractul respectiv (punctul 1 din dispozitiv).

²⁰ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3.3.2, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”, p. 15. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”, și în secțiunea V.2, „Înlocuirea clauzei abuzive”.

²¹ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3.3.1, intitulată „Clauze contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii”, p. 8. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”.

Hotărârea din 9 iulie 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))***Contract de credit ipotecar – Clauză de limitare a variabilității ratei dobânzii (clauză-„prag”) – Contract de novație***

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior²², Curtea precizează în plus că se poate considera că o clauză a unui contract încheiat între un profesionist și un consumator de modificare a unei clauze potențial abuzive a unui contract anterior încheiat între aceștia sau de remediere a consecințelor caracterului abuziv al acestei alte clauze nu a făcut ea însăși obiectul unei negocieri individuale și, dacă este cazul, poate să fie declarată abuzivă (punctul 2 din dispozitiv).

Curtea arată că împrejurarea că noua clauză vizează modificarea unei clauze anterioare care nu ar fi făcut obiectul unei negocieri individuale nu scutește, prin ea însăși, instanța națională de obligația de a verifica dacă consumatorul nu a putut influența în mod efectiv conținutul acestei noi clauze, în sensul articolului 3 alineatul (2) din Directiva 93/13. Prin urmare, revine instanței de trimitere sarcina de a lua în considerare ansamblul împrejurărilor în care o asemenea clauză a fost prezentată consumatorului pentru a se stabili dacă acesta din urmă i-a putut influența conținutul (punctele 34 și 35).

3. Noțiunea de „dezechilibru semnificativ” în detrimentul consumatorului**Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, [EU:C:2013:164](#))²³*****Contract de împrumut ipotecar – Procedură de executare ipotecară – Competențele instanței naționale de fond – Clauze abuzive – Criterii de apreciere***

Cauza își are originea în trimiterea preliminară a unei instanțe spaniole, sesizată de un consumator cu o acțiune având ca obiect constatarea caracterului abuziv al mai multor clauze cuprinse într-un contract de împrumut însoțit de o garanție ipotecară și anularea procedurii de executare silită aplicate respectivului consumator.

Aceste clauze priveau stabilirea dobânzilor de întârziere, aplicabile în mod automat sumelor neachitate la scadență, fără a fi necesară vreo solicitare în acest sens, scadența anticipată care figura în contractele de lungă durată, precum și stabilirea unilaterală de către creditor a unor mecanisme de cuantificare a întregii datorii prin intermediul unui certificat adecvat care să indice suma solicitată. Având îndoieli cu privire la compatibilitatea clauzelor menționate cu dispozițiile Directivei 93/13, instanța de trimitere a sesizat Curtea cu titlu preliminar (punctul 30).

În acest context, Curtea statuează că noțiunea de „dezechilibru semnificativ” în detrimentul consumatorului, în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, trebuie apreciată prin

²² În ceea ce privește cadrul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea II.1, intitulată „Noțiunea de «clauză abuzivă»”, p. 20. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”, și în secțiunea V.3, „Alte efecte”.

²³ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea IV.3, „Acordarea de măsuri provizorii”.

intermediul unei analize a normelor naționale aplicabile în lipsa unui acord între părți, pentru a evalua dacă și, eventual, în ce măsură contractul îl plasează pe consumator într-o situație juridică mai puțin favorabilă în raport cu cea prevăzută de dreptul național în vigoare. De asemenea, este relevant în acest scop se procedeze la o examinare a situației juridice în care se găsește consumatorul menționat având în vedere mijloacele de care dispune, potrivit reglementării naționale, pentru a face să înceteze utilizarea clauzelor abuzive (punctul 2 din dispozitiv).

Hotărârea din 16 ianuarie 2014, Constructora Principado (C-226/12, [EU:C:2014:10](#))

Contract de vânzare-cumpărare imobiliară – Clauze abuzive – Criterii de apreciere

La 26 iunie 2005, un particular a încheiat cu Constructora Principado un contract având ca obiect vânzarea unei locuințe. O clauză a contractului pune în sarcina consumatorului impozitul local aferent creșterii valorii bunurilor urbane, precum și plata pentru racordarea locuinței la rețeaua de apă și canalizare, costuri care reveneau în mod legal profesionistului.

Acest particular a introdus la Juzgado de Primera Instancia n° 2 de Oviedo (Tribunalul de Primă Instanță nr. 2 din Oviedo, Spania) o acțiune împotriva Constructora Principado pentru obținerea restituirii sumelor respective. Această cerere se întemeia pe faptul că clauza în litigiu, în executarea căreia dobânditorul fusese obligat să le plătească, trebuia considerată abuzivă, întrucât nu făcuse obiectul unei negocieri și crea un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților la contract.

Constructora Principado susținea că nu exista un dezechilibru semnificativ între părți, întrucât aprecierea unui astfel de dezechilibru nu ar putea să se limiteze la luarea în considerare a unei clauze determinate, ci ar trebui să implice luarea în considerare a contractului în totalitatea sa și o examinare comparativă a tuturor clauzelor.

Sesizată cu litigiul în apel, Audiencia Provincial de Oviedo (Curtea Provincială din Oviedo, Spania) a solicitat Curții să stabilească dacă dezechilibrul prevăzut la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că se produce prin simplul fapt de a repercuta asupra consumatorului o obligație de plată care revine prin lege profesionistului ori faptul că directiva impune ca dezechilibrul să fie semnificativ presupune că este necesar, în plus, un impact economic semnificativ asupra consumatorului în raport cu valoarea totală a operațiunii.

În hotărârea sa, Curtea declară că existența unui dezechilibru semnificativ nu impune în mod necesar ca costurile puse în sarcina consumatorului printr-o clauză contractuală să aibă în privința acestuia o incidență economică semnificativă în raport cu valoarea operațiunii în cauză, ci poate să rezulte din simplul fapt al unei atingeri suficient de grave aduse situației juridice în care este plasat acest consumator, în calitate de parte la contract, în temeiul dispozițiilor naționale aplicabile, fie sub forma unei restrângerii a conținutului drepturilor de care, potrivit acestor dispoziții, consumatorul beneficiază în temeiul contractului, fie sub forma unei piedici în exercitarea acestora sau a punerii în sarcina sa a unei obligații suplimentare, neprevăzută de normele naționale (dispozitivul).

Curtea precizează că instanța de trimitere trebuie, în scopul aprecierii existenței eventuale a unui dezechilibru semnificativ, să țină seama de natura bunului sau a serviciului care face obiectul contractului, raportându-se la toate circumstanțele care au însoțit încheierea acestui contract, precum și la toate celelalte clauze ale acestuia (dispozitivul).

III. Aprecierea caracterului abuziv al unei clauze contractuale

1. Criterii de apreciere

Hotărârea din 9 noiembrie 2010 (Marea Cameră), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659)²⁴

Criterii de apreciere – Examinare din oficiu de către instanța națională a caracterului abuziv al unei clauze de stabilire a instanței competente

Părțile din acțiunea principală au încheiat un contract de împrumut pentru finanțarea cumpărării unei mașini.

Atunci când cocontractantul său nu și-a mai respectat obligațiile contractuale, VB Pénzügyi Lízing, reclamanta, a reziliat acest contract de împrumut și a sesizat instanța de trimitere în scopul de a obține rambursarea unei creanțe în valoare de 317 404 forinți maghiari (HUF), precum și plata dobânzilor aferente sumei neplătite și a cheltuielilor.

Societatea reclamantă nu a formulat cererea de somație de plată la instanța competentă în a cărei rază teritorială avea reședința cocontractantul său, pârâtul, ci s-a prevalat de clauza de stabilire a instanței competente cuprinsă în contractul de împrumut menționat, care supune un eventual litigiu între părți competenței Budapesti II. és III. kerületi bíróság (Tribunalul Districtelor II și III din Budapesta, Ungaria), instanța de trimitere din prezenta cauză.

Aceasta din urmă a constatat că pârâtul nu avea reședința în raza sa teritorială, în timp ce normele de procedură civilă prevăd că instanța competentă teritorial să soluționeze un litigiu precum cel cu care era sesizată este cea în circumscripția căreia se află reședința pârâtului.

Instanța de trimitere a dorit totuși să solicite Curții să stabilească care sunt criteriile pe care instanța națională le poate lua în considerare în cadrul examinării caracterului abuziv al unei clauze, în special atunci când o clauză contractuală nu prevede competența teritorială a instanțelor în raza cărora se află sediul profesionistului, ci a instanțelor corespunzătoare altor circumscripții, cu toate că se află în apropierea acestui sediu.

În hotărârea sa, Curtea a fost determinată să aprofundeze Hotărârea Pannon GSM (C-243/08)²⁵. Astfel, Curtea statuează că articolul 267 TFUE trebuie interpretat în sensul că sunt de competența Curții interpretarea noțiunii de „clauză abuzivă”, menționată la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 și în anexa la aceasta, precum și criteriile pe care instanța națională poate sau trebuie să le aplice la examinarea unei clauze contractuale în raport cu dispozițiile acestei directive, avându-se în vedere că este de competența instanței menționate să se pronunțe,

²⁴ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea IV.2. 2.1, „Obligația de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale – Conținutul obligației”.

²⁵ Hotărârea din 4 iunie 2009, [Pannon GSM](#) (C-243/08, EU:C:2009:350), prezentată în secțiunea IV.2. 2.1, „Obligația de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale – Conținutul obligației”.

ținând cont de aceste criterii, asupra calificării concrete a unei clauze contractuale specifice în funcție de împrejurările proprii fiecărei spețe (punctul 2 din dispozitiv).

Caracterul abuziv al unei clauze contractuale trebuie apreciat luându-se în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului, dintre care faptul că o clauză dintr-un contract încheiat între un consumator și un profesionist, care conferă competență exclusivă instanței în raza căreia se află sediul social al profesionistului, a fost inclusă fără să fi făcut obiectul unei negocieri individuale (punctele 42 și 43).

Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, [EU:C:2012:242](#))²⁶

Modificare unilaterală a clauzelor contractului de către profesionist – Acțiune în încetare formulată în interes public, în numele consumatorilor, de un organism desemnat de legislația națională – Constatarea caracterului abuziv al clauzei

Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (Oficiul Național pentru Protecția Consumatorilor, denumit în continuare „NFH”) are competența de a solicita instanțelor maghiare să declare nulitatea unei clauze abuzive cuprinse într-un contract încheiat cu consumatorii în cazul în care utilizarea unei astfel de clauze de către un profesionist afectează un număr mare de consumatori sau cauzează un prejudiciu considerabil. Potrivit legislației maghiare, declararea nulității unei clauze abuzive pronunțată de o instanță, ca urmare a unei astfel de acțiuni în interes public (*actio popularis*), se aplică oricărui consumator care a încheiat un contract cu un profesionist în care figurează această clauză.

NFH primise numeroase plângeri din partea consumatorilor împotriva unui operator de telefonie fixă care introdusese în mod unilateral, în condițiile generale ale contractelor de abonament, o clauză care îi conferea dreptul de a factura *a posteriori* clienților costurile aplicate în cazul plății facturilor prin mandat poștal. În plus, modul de calcul al acestor cheltuieli de mandat nu fusese precizat în contractele respective.

Apreciind că clauza în discuție constituia o clauză contractuală abuzivă și în fața refuzului operatorului de a modifica această clauză, NFH a sesizat Pest Megyei Bíróság (Tribunalul din Pesta, Ungaria) pentru a obține declararea nulității clauzei contestate ca urmare a caracterului abuziv al acesteia, precum și rambursarea automată și retroactivă a sumelor percepute în mod nejustificat de la abonați, facturate drept „cheltuieli de mandat”. Această instanță a considerat însă că soluționarea litigiului depindea de interpretarea dispozițiilor relevante ale Directivei 93/13.

În ceea ce privește aprecierea caracterului abuziv al clauzei supuse aprecierii sale, Curtea arată că aceasta este de competența instanței naționale care se pronunță în procedura inițiată în interes public, în numele consumatorilor, de un organism desemnat de legislația națională. Îi revine acesteia sarcina de a aprecia, în raport cu articolul 3 alineatele (1) și (3) din Directiva 93/13, caracterul abuziv al unei clauze precum cea în discuție în speță. În cadrul acestei

²⁶ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea VI.1, „Acțiuni colective sau de interes public”.

aprecieri, instanța menționată va trebui să verifice în special dacă, în lumina tuturor clauzelor care figurează în condițiile generale ale contractelor încheiate cu consumatorii, precum și a legislației naționale aplicabile, sunt specificate într-un limbaj clar și inteligibil metoda în conformitate cu care variază costurile aferente serviciului care trebuie furnizat sau motivele acestei variații și, după caz, dacă consumatorii au dreptul să pună capăt contractului (punctul 1 din dispozitiv).

2. Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență

Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, [EU:C:2013:180](#))

Directiva 2003/55/CE – Piața internă în sectorul gazelor naturale – Directiva 93/13/CEE – Contracte încheiate între profesioniști și consumatori – Modificare unilaterală de către profesionist a prețului serviciului – Referire la o reglementare imperativă concepută pentru altă categorie de consumatori – Aplicabilitatea Directivei 93/13/CEE – Obligația privind o redactare clară și inteligibilă și privind transparența

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior²⁷, Curtea constată, în ceea ce privește caracterul eventual abuziv al clauzei contestate, că legiuitorul Uniunii a recunoscut că, în cadrul unor contracte pe durată nedeterminată precum contractele de furnizare a gazelor naturale, întreprinderea de aprovizionare are un interes legitim să modifice costurile serviciului său. O clauză standard care permite o astfel de adaptare unilaterală trebuie, cu toate acestea, să respecte cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență. În această privință, Curtea amintește că, în definitiv, nu îi revine ei, ci instanței naționale competența de a stabili acest lucru în fiecare caz concret. Cu ocazia acestei examinări, instanța națională trebuie să acorde o importanță esențială anumitor criterii precizate de Curte (punctele 45-48).

În contract trebuie să se indice în mod transparent metoda în conformitate cu care variază costurile și motivele acestei variații, astfel încât consumatorul să poată să prevadă, pe baza unor criterii clare și inteligibile, eventualele modificări ale acestor costuri (punctul 49).

Curtea subliniază în această privință că lipsa unei informări în acest sens înaintea încheierii contractului nu poate, în principiu, să fie compensată prin simplul fapt că, în cursul executării contractului, consumatorii vor fi informați despre modificarea costurilor cu un preaviz rezonabil și despre dreptul lor de a rezilia contractul în cazul în care nu doresc să accepte această modificare (punctul 51).

În ceea ce privește posibilitatea de reziliere conferită consumatorului, aceasta trebuie să poată fi realmente exercitată în condițiile concrete. Această situație nu s-ar regăsi atunci când, pentru motive legate de modalitățile de reziliere sau de condițiile pieței în cauză, consumatorul nu

²⁷ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3.3.1, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii”, p. 7.

dispune de o posibilitate reală de a schimba furnizorul sau în cazul în care acesta nu a fost informat în mod convenabil și în timp util despre modificare (punctul 54).

Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))

Excludere a clauzelor referitoare la obiectul principal al contractului sau la caracterul adecvat al prețului sau al remunerației, cu condiția ca acestea să fie redactate în mod clar și inteligibil – Contracte de credit de consum încheiate în monedă străină – Clauze referitoare la cursurile de schimb

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior²⁸, Curtea precizează că o clauză care definește obiectul principal al contractului nu este exclusă de la aprecierea caracterului său abuziv decât dacă a fost redactată în mod clar și inteligibil. În această privință, Curtea subliniază că o asemenea cerință nu se limitează numai la caracterul inteligibil al acestei clauze pe plan formal și gramatical. Dimpotrivă, contractul de împrumut trebuie să indice în mod transparent motivul și particularitățile mecanismului de schimb al monedei străine. Astfel, revine instanței naționale sarcina de a stabili dacă un consumator normal informat și suficient de atent putea, pe baza publicității și a informațiilor furnizate de împrumutător în cadrul negocierii contractului de împrumut, nu numai să cunoască existența unei diferențe dintre cursul de schimb la vânzare și cursul de schimb la cumpărare ale unei monede străine, ci și să evalueze efectele aplicării acestui curs de schimb pentru calcularea ratelor și pentru costul total al împrumutului său (punctele 73 și 76).

Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc și alții (C-186/16, [EU:C:2017:703](#))

Contract de credit încheiat într-o monedă străină – Risc de schimb valutar în sarcina exclusivă a consumatorului – Dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract – Momentul la care trebuie apreciată existența dezechilibrului – Conținutul noțiunii de clauze «exprimate în mod clar și inteligibil» – Nivelul de informare care trebuie furnizat de bancă

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior²⁹, Curtea amintește că cerința potrivit căreia o clauză contractuală trebuie redactată în mod clar și inteligibil impune de asemenea ca contractul să expună în mod transparent funcționarea concretă a mecanismului la care se referă clauza respectivă. Dacă este cazul, contractul trebuie să evidențieze și relația dintre acest mecanism și cel prevăzut prin alte clauze, astfel încât acest consumator să fie în măsură să evalueze, pe baza unor criterii precise și inteligibile, consecințele economice care rezultă din aceasta în ceea ce îl privește. Această chestiune trebuie examinată de instanța de trimitere având în vedere ansamblul elementelor de fapt pertinente, printre care se numără publicitatea și informațiile furnizate de împrumutător în cadrul negocierii unui contract de împrumut (punctele 45 și 46).

²⁸ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea 1.3. 3.2, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”, p. 12. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea V.2, „Înlocuirea clauzei abuzive”.

²⁹ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea 1.3. 3.2, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”, p. 13.

Mai precis, revine instanței naționale obligația să verifice dacă consumatorul a fost informat cu privire la toate elementele care pot avea un efect asupra întinderii obligației sale și care îi permit acestuia să evalueze costul total al împrumutului său (punctul 47).

În acest context, Curtea precizează că instituțiile financiare trebuie să furnizeze împrumutaților informații suficiente pentru a le permite să adopte decizii prudente și în deplină cunoștință de cauză. Astfel, aceste informații trebuie să privească nu numai posibilitatea de apreciere sau de depreciere a monedei împrumutului, ci și impactul pe care mișcările cursului de schimb și majorarea ratei dobânzii monedei împrumutului îl au asupra ratelor împrumutului (punctul 49).

Astfel, pe de o parte, împrumutatul trebuie să fie clar informat cu privire la faptul că, prin încheierea unui contract de împrumut într-o monedă străină, se expune unui risc de schimb valutar pe care îi va fi, eventual, dificil din punct de vedere economic să și-l asume în cazul devalorizării monedei în care își primește veniturile. Pe de altă parte, instituția bancară trebuie să prezinte posibilele variații ale cursurilor de schimb valutar și riscurile inerente contractării unui împrumut în monedă străină, în special în ipoteza în care consumatorul împrumutat nu își primește veniturile în respectiva monedă (punctul 50).

Curtea precizează de asemenea că, în ipoteza în care o instituție bancară nu și-a îndeplinit aceste obligații de informare, de avertizare și de consiliere, precum și obligația de redactare a clauzelor contractuale în mod clar și inteligibil și, în consecință, caracterul abuziv al clauzei în litigiu poate fi examinat, revine instanței naționale sarcina să evalueze, pe de o parte, posibila nerespectare de către bancă a cerinței de bună-credință și, pe de altă parte, existența unui eventual dezechilibru semnificativ între părțile contractuale. Această evaluare trebuie efectuată în raport cu momentul încheierii contractului respectiv și ținând seama în special de expertiza și de cunoștințele băncii în ceea ce privește posibilele variații ale cursurilor de schimb valutar și riscurile inerente contractării unui împrumut în monedă străină. În această privință, Curtea subliniază că o clauză contractuală poate implica, între părți, un dezechilibru care nu se manifestă decât în cursul executării contractului (punctele 54-57).

Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))

Clauză inclusă în contract după încheierea acestuia ca urmare a unei intervenții a legiuitorului național – Articolul 4 alineatul (2) – Redactare clară și inteligibilă a unei clauze

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior³⁰, Curtea precizează conținutul cerinței potrivit căreia o clauză contractuală trebuie redactată în mod clar și inteligibil (punctul 73).

În această privință, Curtea consideră că instituțiile financiare sunt obligate să furnizeze împrumutaților informații suficiente pentru a le permite să adopte decizii prudente și în deplină cunoștință de cauză. Aceasta implică faptul că o clauză referitoare la riscul de schimb valutar trebuie înțeleasă de consumator atât pe planurile formal și gramatical, cât și în ceea ce privește

³⁰ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3.3.1, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii”, p. 8. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea II.2, „Noțiunea de «clauză contractuală care nu s-a negociat individual»”.

efectele concrete ale acesteia. Rezultă că un consumator mediu, normal informat și suficient de atent și de avizat trebuie să poată nu numai să cunoască posibilitatea deprecierei monedei naționale față de moneda străină în care a fost exprimat împrumutul, ci și să evalueze consecințele economice, potențial semnificative, ale unei astfel de clauze asupra obligațiilor sale financiare (punctul 78).

În plus, Curtea arată că caracterul clar și inteligibil al clauzelor contractuale trebuie apreciat raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului, precum și la toate celelalte clauze ale contractului, în pofida faptului că unele dintre aceste clauze au fost declarate sau prezumate abuzive și din această cauză au fost anulate ulterior de legiuitorul național (punctul 83 și punctul 4 din dispozitiv).

Hotărârea din 3 octombrie 2019, Kiss și CIB Bank (C-621/17, [EU:C:2019:820](#))

Obligația de redactare clară și inteligibilă a clauzelor contractuale – Clauze care impun plata unor costuri pentru servicii nespécificate

Reclamantul din litigiul principal încheiasse cu societatea a cărei succesoare în drepturi este CIB un contract de împrumut în valoare de 16 451 de euro, cu o rată a dobânzii anuale de 5,4 % și costuri de administrare la o rată anuală de 2,4 % pe o durată de 20 de ani. Persoana interesată era de asemenea obligată să plătească, în temeiul clauzelor contractului, suma de 40 000 de forinți maghiari (HUF) (aproximativ 125 de euro) cu titlu de comision de acordare.

Reclamantul a formulat o acțiune la Győri Törvényszék (Curtea din Győr, Ungaria) având ca obiect constatarea caracterului abuziv al clauzelor referitoare la costurile de administrare și la comisionul de acordare, pentru motivul că contractul nu detalia serviciile precise pentru care se considera că acestea reprezentau contraprestația.

În apărare, CIB a susținut că nu avea nicio obligație de a detalia serviciile pentru care costurile de administrare și comisionul de acordare reprezentau contraprestația. Aceasta a precizat totuși că comisionul de acordare se raporta la demersurile efectuate anterior încheierii contractului, în timp ce costurile de administrare reprezentau contraprestația diligențelor realizate după încheierea contractului respectiv.

Sesizată cu recurs în acest litigiu, Kúria (Curtea Supremă, Ungaria) a solicitat Curții să se pronunțe cu privire la aspectul dacă clauzele în discuție în litigiul principal erau redactate în mod clar și inteligibil și cu privire la modul în care trebuia să aprecieze caracterul eventual abuziv al acestora.

Curtea statuează că cerința potrivit căreia o clauză contractuală trebuie exprimată în mod clar și inteligibil nu impune că acele clauze contractuale care nu au făcut obiectul unei negocieri individuale cuprinse într-un contract de împrumut încheiat cu consumatori, precum cele în discuție în litigiul principal, care stabilesc în mod precis cuantumul costurilor de administrare și al unui comision de acordare care urmează să fie suportate de consumator, metoda lor de calcul și data de exigibilitate a acestora, trebuie să detalieze de asemenea toate serviciile furnizate în schimbul sumelor în cauză (punctul 1 din dispozitiv).

Totuși, Curtea precizează că este necesar ca natura serviciilor furnizate efectiv să poată fi în mod rezonabil înțeleasă sau dedusă din contractul avut în vedere în ansamblul său. În plus, consumatorul trebuie să fie în măsură să verifice dacă nu există o suprapunere între diferitele costuri sau între serviciile pe care acestea din urmă le remunerează. Astfel, instanța de trimitere trebuie să examineze dacă această situație se regăsește în lumina tuturor elementelor de fapt pertinente, printre care figurează nu numai clauzele cuprinse în contractul în cauză, ci și publicitatea și informațiile furnizate de creditor în cadrul negocierii contractului (punctele 43 și 44).

Pe de altă parte, Curtea declară că o clauză contractuală referitoare la costuri de administrare a unui contract de împrumut, care nu permite identificarea fără ambiguitate a serviciilor concrete furnizate în schimbul acestora, nu creează, în principiu, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract în detrimentul consumatorului, în contradicție cu cerința de bună-credință (punctul 2 din dispozitiv). Astfel, Curtea precizează că, cu excepția cazului în care serviciile furnizate în schimbul acestora nu fac parte în mod rezonabil din prestațiile efectuate în cadrul administrării sau al acordării împrumutului sau în care sumele aferente costurilor menționate și comisionului menționat aflate în sarcina consumatorului sunt disproportionale în raport cu valoarea împrumutului, nu rezultă, sub rezerva unei verificări de către instanța de trimitere, că clauzele referitoare la costurile de administrare și la comisionul de acordare afectează în mod defavorabil poziția juridică a consumatorului, astfel cum este prevăzută de dreptul național. Revine instanței de trimitere sarcina de a ține seama, în plus, de efectul celorlalte clauze contractuale pentru a stabili dacă clauzele menționate creează un dezechilibru semnificativ în detrimentul împrumutatului (punctul 55).

Hotărârea din 9 iulie 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))

Contract de credit ipotecar – Clauză de limitare a variabilității ratei dobânzii (clauză-„prag”) – Contract de novație

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior³¹, Curtea arată, pe de altă parte, că cerința transparenței care revine unui profesionist în temeiul Directivei 93/13³² implică faptul că, la momentul încheierii unui contract de credit ipotecar cu o rată a dobânzii variabilă, care stabilește o clauză-„prag”, consumatorul trebuie să fie în măsură să înțeleagă consecințele economice care decurg pentru el din mecanismul rezultat din această clauză-„prag”, în special datorită punerii la dispoziție a informațiilor referitoare la evoluția trecută a indicelui pe baza căruia a fost calculată rata dobânzii (punctul 3 din dispozitiv).

³¹ În ceea ce privește cadrul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea II.1, intitulată „Noțiunea de «clauză abuzivă»”, p. 20. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea II.2, „Noțiunea de clauză «care nu s-a negociat individual»”, și în secțiunea V.3, „Alte efecte”.

³² Articolul 3 alineatul (1), articolul 4 alineatul (2) și articolul 5 din Directiva 93/13.

Hotărârea din 12 ianuarie 2023, D.V. (Onorarii de avocat – Principiul tarifului orar) (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))

Contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator – Articolul 4 alineatul (2) – Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor contractuale – Clauză care prevede plata onorariilor de avocat pe baza unui tarif orar

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior³³, Curtea examinează dacă clauza dintr-un contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator care stabilește prețul serviciilor furnizate potrivit principiului tarifului orar, care nu cuprinde alte informații decât tariful orar practicat, îndeplinește cerința de redactare clară și inteligibilă. În această privință, Curtea arată că, ținând seama de natura serviciilor care fac obiectul unui contract de prestări de servicii juridice, este adesea dificil, dacă nu chiar imposibil pentru profesionist să prevadă, de la încheierea contractului, numărul exact de ore necesare pentru executarea acestui contract și, astfel, costul total efectiv al serviciilor sale (punctul 41). Totuși, deși nu se poate impune unui profesionist să informeze consumatorul cu privire la consecințele financiare finale ale obligației acestuia din urmă, care depind de evenimente viitoare, imprevizibile și independente de voința respectivului profesionist, acesta este obligat să comunice consumatorului, înainte de încheierea contractului, informațiile care să îi permită să ia decizia cu prudență și în deplină cunoștință de cauză în ceea ce privește posibilitatea apariției unor asemenea evenimente și consecințele pe care ele le pot avea asupra duratei prestării serviciilor juridice (punctul 43).

Aceste informații, care pot varia în funcție, pe de o parte, de obiectul și de natura prestațiilor prevăzute și, pe de altă parte, de regulile profesionale și deontologice aplicabile, trebuie să cuprindă indicații care să permită consumatorului să aprecieze costul total aproximativ al acestor servicii. Estimarea numărului previzibil sau minim de ore necesare sau obligația de a trimite, la intervale rezonabile, facturi sau rapoarte periodice care să indice numărul de ore de muncă efectuate ar putea constitui asemenea informații. Curtea precizează că revine instanței naționale sarcina de a evalua, ținând seama de ansamblul elementelor pertinente care însoțesc încheierea acestui contract, dacă profesionistul a comunicat consumatorului informațiile precontractuale adecvate (punctul 44).

Astfel, Curtea concluzionează că nu îndeplinește cerința de redactare clară și inteligibilă o clauză prin care se stabilește prețul pe baza unui tarif orar fără să se comunice consumatorului înainte de încheierea contractului informații care să îi permită să ia decizia cu prudență și în deplină cunoștință de cauză în ceea ce privește consecințele economice pe care le are încheierea acestui contract (punctul 2 din dispozitiv).

³³ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3. 3.2, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”, p. 15. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea II.1, „Noțiunea de «clauză abuzivă»”, și în secțiunea V.2, „Înlocuirea clauzei abuzive”.

IV. Competențe și obligații ale instanței naționale

1. Competența instanței naționale

Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, [EU:C:2004:209](#))

Contract privind construcția și livrarea unui loc de parcare – Inversarea ordinii de executare a obligațiilor contractuale prevăzute de dispozițiile suplative din dreptul național – Clauză care obligă consumatorul să plătească prețul înainte ca profesionistul să își fi executat obligațiile – Obligația profesionistului de a furniza o garanție

Printr-un contract încheiat la notar la 5 mai 1998, Freiburger Kommunalbauten, o întreprindere de construcții locală, a vândut, în cadrul activităților sale comerciale, unui cuplu de cumpărători, în scopuri private, un loc într-o parcare pe care urma să o construiască.

Contractul prevedea că întregul preț era exigibil după remiterea de către întreprinzător a unei garanții. În caz de întârziere a plății, dobânditorul datora dobânzi moratorii.

După remiterea garanției, cumpărătorii au refuzat să execute plata. Aceștia au arătat că dispoziția referitoare la exigibilitatea întregului preț era contrară articolului 9 din Bürgerliches Gesetzbuch (Codul civil german). Aceștia nu au plătit prețul decât după ce li s-a predat locul în parcare, fără vicii, la 21 decembrie 1999.

Prin urmare, Freiburger Kommunalbauten a solicitat dobânzi moratorii ca urmare a plății tardive în fața Landgericht Freiburg (Tribunalul din Freiburg, Germania), care a admis cererea.

Sesizată cu recurs în „revizuirea” litigiului, Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție, Germania) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să solicite Curții să stabilească dacă o clauză cuprinsă în condițiile generale de vânzare, în temeiul căreia cumpărătorul unei construcții care urmează să fie ridicată este obligat să plătească întregul preț al acesteia, independent de stadiul de avansare a construcției, atunci când vânzătorul i-a remis în prealabil o garanție bancară de natură să acopere sumele pe care le-ar putea pretinde ca urmare a neexecutării sau a executării necorespunzătoare a contractului, trebuie considerată abuzivă în sensul Directivei 93/13.

În această hotărâre, Curtea declară că revine instanței naționale obligația de a stabili dacă o clauză dintr-un contract de construcții potrivit căreia întregul preț este exigibil înainte de executarea obligațiilor profesionistului și care impune constituirea unei garanții de către acesta întrunește criteriile necesare pentru a fi calificată drept abuzivă în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 (dispozitivul).

Astfel, deși Curtea poate interpreta criteriile generale utilizate de legiuitorul comunitar pentru a defini noțiunea de „clauză abuzivă”, astfel cum figurează în Directiva 93/13, în schimb, ea nu se poate pronunța cu privire la aplicarea acestor criterii generale unei anumite clauze care trebuie examinată în funcție de împrejurările proprii speței (punctul 22).

2. Obligația de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale

2.1. Întinderea obligației

Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial (C-240/98-C-244/98, [EU:C:2000:346](#))

Clauză atributivă de competență – Competența instanței de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei astfel de clauze

În această hotărâre, al cărui cadru factual și juridic a fost prezentat anterior³⁴, Curtea statuează că protecția pe care Directiva 93/13 o asigură consumatorilor presupune ca instanța națională să poată aprecia din oficiu caracterul abuziv al unei clauze a contractului cu privire la care este sesizată atunci când examinează admisibilitatea unei cereri introduse în fața instanțelor naționale. Instanța națională este obligată, atunci când aplică dispoziții de drept național anterioare sau ulterioare Directivei 93/13, să le interpreteze, în măsura posibilului, în lumina textului și a finalității acestei directive. Cerința unei interpretări conforme impune în special ca instanța națională să acorde prioritate acelei interpretări care îi va permite să refuze din oficiu să își asume o competență care îi este atribuită în temeiul unei clauze abuzive (punctul 2 din dispozitiv).

Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, [EU:C:2009:350](#))

Competența și obligația instanței naționale de a analiza din oficiu caracterul abuziv al unei clauze de stabilire a instanței competente – Criterii de apreciere

Un consumator a încheiat cu societatea Pannon un contract de abonament privind furnizarea de servicii de telefonie mobilă. Prin semnarea contractului, consumatorul a acceptat de asemenea condițiile generale contractuale ale societății, care prevedeau printre altele competența Budaörsi Városi Bíróság (Tribunalul Municipal din Budaörs, Ungaria), instanța în raza teritorială a căreia se afla sediul Pannon, pentru orice litigiu născut din contractul de abonament sau în legătură cu acesta.

Considerând că acest consumator nu se conformase obligațiilor sale contractuale, Pannon a sesizat Budaörsi Városi Bíróság (Tribunalul Municipal din Budaörs), care a constatat că reședința permanentă a consumatorului, care beneficia de o pensie de invaliditate, era situată la Dombegyház, respectiv la 275 de kilometri de Budaörs, cu posibilități de transport foarte limitate între cele două localități.

Această instanță a arătat de asemenea că, potrivit normelor Codului de procedură civilă maghiar, în lipsa clauzei din contractul de abonament care prevede instanța, instanța competentă teritorial ar fi fost cea în a cărei rază teritorială se afla reședința consumatorului.

³⁴ În ceea ce privește cadrul factual și juridic al litigiului, a se vedea rubrica II.1, intitulată „Noțiunea de «clauză abuzivă»”, p. 18.

Având totuși îndoieli cu privire la eventualul caracter abuziv al clauzei din contractul de abonament în care este prevăzută instanța, Budaörsi Városi Bíróság (Tribunalul Municipal din Budaörs) a adresat Curții întrebări preliminare privind interpretarea Directivei 93/13. Acesta solicita printre altele să se stabilească dacă trebuia să examineze din oficiu, cu ocazia verificării propriei competențe teritoriale, caracterul abuziv al acestei clauze.

Curtea amintește, mai întâi, că protecția pe care Directiva 93/13 o conferă consumatorilor se aplică și în ipotezele în care consumatorul, care a încheiat cu un profesionist un contract care conține o clauză abuzivă, se abține să invoce caracterul abuziv al acestei clauze fie pentru că acesta nu își cunoaște drepturile, fie pentru că este descurajat să le invoce din cauza cheltuielilor pe care le-ar implica o acțiune în justiție (punctul 30).

În consecință, rolul instanței naționale în domeniul protecției consumatorilor nu se limitează doar la dreptul de a se pronunța cu privire la natura eventual abuzivă a unei clauze contractuale, ci implică și obligația de a examina din oficiu acest aspect de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest sens, inclusiv atunci când verifică propria competență teritorială. Atunci când consideră că o astfel de clauză este abuzivă, instanța națională nu o aplică, exceptând cazul în care consumatorul, după ce instanța l-a informat, înțelege să nu invoce caracterul abuziv și neobligatoriu (punctele 32 și 33).

De asemenea, o normă națională care prevede că numai în cazul în care consumatorul a contestat cu succes în fața instanței naționale o astfel de clauză contractuală abuzivă aceasta nu creează obligații pentru consumator nu este compatibilă cu Directiva 93/13. Astfel, o asemenea normă exclude posibilitatea instanței naționale de a analiza din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale (punctul 1 din dispozitiv).

Hotărârea din 9 noiembrie 2010 (Marea Cameră), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, [EU:C:2010:659](#))

Criterion de apreciere – Examinare din oficiu de către instanța națională a caracterului abuziv al unei clauze de stabilire a instanței competente

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior³⁵, Curtea precizează de asemenea că instanța națională trebuie să dispună din oficiu măsuri de cercetare judecătorească pentru a stabili dacă o clauză prin care se atribuie o competență jurisdicțională teritorială exclusivă, ce figurează în contractul care face obiectul litigiului cu care este sesizată și care a fost încheiat între un profesionist și un consumator intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13 și, în caz afirmativ, aceasta trebuie să aprecieze din oficiu caracterul eventual abuziv al unei astfel de clauze. Astfel, pentru a garanta eficacitatea protecției consumatorilor urmărită de legiuitorul Uniunii într-o situație caracterizată prin inegalitate între consumator și profesionist, care nu poate fi compensată decât printr-o intervenție pozitivă, exterioară părților la contract, instanța națională trebuie, în toate cazurile și indiferent de normele de drept intern, să determine dacă clauza în litigiu a făcut sau nu a făcut obiectul unei negocieri individuale între un profesionist și un consumator (punctul 48 și punctul 3 din dispozitiv).

³⁵ În ceea ce privește cadrul factual și juridic al litigiului, a se vedea rubrica III.1, intitulată „Criterii de apreciere”, p. 26.

Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, [EU:C:2018:320](#))

Examinare din oficiu de către instanța națională a aspectului dacă un contract intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior³⁶, Curtea apreciază că o instanță națională care se pronunță într-o cauză judecată în lipsa părții legal citate și care are competența, potrivit normelor de procedură interne, să examineze din oficiu contrarietatea dintre clauza care constituie temeiul cererii și normele naționale de ordine publică este obligată să examineze din oficiu dacă contractul care conține această clauză intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13 și, dacă este cazul, caracterul eventual abuziv al clauzei respective în sensul directivei menționate (punctul 1 din dispozitiv).

Hotărârea din 11 martie 2020, Lintner (C-511/17, [EU:C:2020:188](#))

Contract de împrumut încheiat în monedă străină – Luarea în considerare a tuturor celorlalte clauze ale contractului în vederea aprecierii caracterului abuziv al clauzei atacate – Articolul 6 alineatul (1) – Examinare din oficiu de către instanța națională a caracterului abuziv al clauzelor cuprinse în contract – Întindere

Reclamanta a introdus o acțiune la Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală, Ungaria) în legătură cu caracterul pretins abuziv al anumitor clauze care figurează într-un contract de împrumut ipotecar în monedă străină pe care îl încheiase cu o instituție bancară. În temeiul acestor clauze, instituția bancară respectivă avea dreptul de a modifica unilateral contractul de împrumut. Întrucât a respins acțiunea menționată, acestei instanțe, în urma unui apel formulat de reclamantă, i s-a trimis cauza spre rejudecare de către curtea de apel competentă și i-a fost impusă obligația de a examina din oficiu clauzele contractuale pe care reclamanta nu le criticase în acțiunea sa inițială, referitoare în special la certificatul notarial, la motivele de reziliere și la anumite cheltuieli care îi reveneau acesteia din urmă.

Sesizată cu titlu preliminar, Curtea statuează, în ceea ce privește, în primul rând, întinderea examinării din oficiu a caracterului eventual abuziv al unei clauze contractuale pe care trebuie să o efectueze instanța națională în temeiul Directivei 93/13, că această instanță nu este obligată să examineze din oficiu și individual toate celelalte clauze contractuale care nu au fost atacate de consumatorul respectiv pentru a verifica dacă pot fi considerate abuzive, ci trebuie să le examineze numai pe cele care sunt legate de obiectul litigiului, astfel cum a fost delimitat de părți. Astfel, Curtea precizează că această examinare trebuie să respecte limitele obiectului litigiului, înțeles ca fiind rezultatul pe care o parte îl urmărește prin pretențiile sale, interpretate în lumina concluziilor și a motivelor prezentate în acest scop de părți. Prin urmare, în aceste limite este chemată instanța națională să examineze din oficiu o clauză contractuală, iar aceasta pentru a evita ca pretențiile consumatorului să fie respinse printr-o decizie care a dobândit, dacă este cazul, autoritate de lucru judecat, deși acestea ar fi putut să fie admise dacă respectivul consumator nu ar fi omis, din neștiință, să invoce caracterul abuziv al clauzei. Curtea

³⁶ În ceea ce privește cadrul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.2, intitulată „Domeniul de aplicare *ratione materiae*: noțiunile de «profesionist» și de «consumator», p. 4.

mai subliniază că, pentru a nu se aduce atingere efectului util al protecției acordate consumatorilor în temeiul directivei menționate, instanța națională nu trebuie să interpreteze în mod formal pretențiile cu care este sesizată, ci trebuie, dimpotrivă, să înțeleagă conținutul lor în lumina motivelor invocate în susținerea acestora (punctele 28, 30, 32 și 33 și punctul 1 din dispozitiv).

În ceea ce privește, în al doilea rând, punerea în aplicare a examinării din oficiu a caracterului abuziv al unei clauze, Curtea statuează că, dacă elementele de drept și de fapt cuprinse în dosarul prezentat instanței naționale dau naștere unor îndoieli serioase cu privire la caracterul abuziv al anumitor clauze care nu au fost luate în considerare de consumator, dar care prezintă o legătură cu obiectul litigiului, instanța menționată trebuie să adopte din oficiu măsuri de cercetare judecătorească pentru a completa dosarul respectiv, solicitând părților, cu respectarea principiului contradictorialității, să îi furnizeze clarificările și documentele necesare în acest scop (punctul 37).

2.2. Limitele obligației

Hotărârea din 21 noiembrie 2002, Cofidis (C-473/00, [EU:C:2002:705](#))

Ațiune introdusă de un profesionist – Dispoziție de drept intern care interzice instanței naționale, la expirarea unui termen de decădere, să invoce, din oficiu sau ca urmare a unei excepții ridicate de un consumator, caracterul abuziv al unei clauze

Prin contractul din 26 ianuarie 1998, Cofidis a acordat unui împrumutat o facilitate de credit. Întrucât ratele au rămas neplătite, la 24 august 2000 Cofidis a chemat în judecată acest împrumutat la Tribunalul de Primă Instanță din Viena pentru plata sumelor datorate.

Deși a constatat caracterul abuziv al anumitor clauze ale contractului de credit, Tribunalul de Primă Instanță din Viena a considerat că termenul de decădere de doi ani prevăzut la articolul L. 311-37 din Codul consumului era aplicabil și îi interzicea să anuleze clauzele al căror caracter abuziv l-a constatat.

Aceasta a hotărât să suspende judecarea cauzei și să solicite Curții să stabilească dacă cerința unei interpretări conforme a sistemului de protecție a consumatorilor prevăzut de directivă impune instanței naționale, sesizată cu o acțiune în plată introdusă de profesionist împotriva consumatorului cu care a încheiat un contract, să înlătore o normă de procedură de exceptare, precum cea prevăzută la articolul L. 311-37 din Codul consumului. În practică, această normă interzicea instanței naționale să anuleze, la cererea consumatorului sau din oficiu, orice clauză abuzivă care vicia contractul în cazul în care acesta a fost încheiat cu mai mult de doi ani înainte de introducerea acțiunii și permitea astfel profesionistului să invoce în justiție clauzele menționate și să își întemeieze acțiunea pe acestea.

În hotărârea sa, Curtea statuează că protecția pe care Directiva 93/13 o conferă consumatorilor se extinde la ipotezele în care consumatorul care a încheiat cu un profesionist un contract care conține o clauză abuzivă se abține să invoce caracterul abuziv al acestei clauze. Rezultă, așadar,

că, în procedurile care au ca obiect executarea unor clauze abuzive, inițiate de profesioniști împotriva consumatorilor, stabilirea unei limite temporale ale competenței instanței de a înlătura, din oficiu sau în urma unei excepții ridicate de consumator, astfel de clauze este de natură să aducă atingere efectivității protecției urmărite de articolele 6 și 7 din directivă (punctul 35).

Astfel, o dispoziție procedurală care interzice instanței naționale, la expirarea unui termen de decădere, să invoce, din oficiu sau ca urmare a unei excepții ridicate de un consumator, caracterul abuziv al unei clauze a cărei executare este solicitată de profesionist este de natură să facă excesiv de dificilă, în litigiile în care consumatorii sunt pârâți, aplicarea protecției pe care directiva urmărește să le-o confere acestora și, în consecință, trebuie înlăturată de instanța respectivă (punctul 36).

Hotărârea din 18 februarie 2016, Finanmadrid EFC (C-49/14, [EU:C:2016:98](#))

Procedura ordonanței de plată – Procedură de executare silită – Competența instanței naționale de executare de a invoca din oficiu nulitatea clauzei abuzive – Principiul autorității de lucru judecat – Principiul efectivității – Protecție jurisdicțională

Această cauză privea o reglementare spaniolă care, pe de o parte, nu prevedea, sub rezerva unei excepții, intervenția instanței naționale în procedura somației de plată și, pe de altă parte, nu îi permitea acesteia nici să controleze din oficiu eventuala existență a unor clauze abuzive în cadrul executării somației de plată menționate.

În această privință, Curtea statuează că consumatorul ar putea să se vadă confruntat cu un titlu executoriu fără a beneficia, în niciun moment al procedurii, de garanția că va fi analizat caracterul abuziv al clauzelor respective, atunci când desfășurarea și particularitățile procedurii ordonanței de plată sunt astfel reglementate încât, în afara împrejurărilor care atrag intervenția judecătorului, această procedură este închisă fără a se putea exercita un control al existenței unor clauze abuzive într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator și atunci când instanța sesizată cu executarea ordonanței de plată nu este competentă să aprecieze din oficiu existența unor astfel de clauze. Un asemenea regim procedural este de natură să aducă atingere efectivității protecției drepturilor care decurg din Directiva 93/13. Astfel, o protecție efectivă a acestor drepturi nu poate fi garantată decât cu condiția ca sistemul procedural menționat să permită, în cadrul unei proceduri a ordonanței de plată sau în cel al unei proceduri de executare a unei asemenea ordonanțe, un control din oficiu al naturii potențial abuzive a clauzelor cuprinse în contractul în cauză (punctele 45 și 46).

Potrivit Curții, această considerație nu poate fi repusă în discuție atunci când dreptul procedural național conferă unei decizii date de autoritatea sesizată cu cererea de ordonanță de plată autoritate de lucru judecat și îi recunoaște acesteia efecte similare celor ale unei hotărâri judecătorești. Astfel, o asemenea reglementare nu este conformă cu principiul efectivității, întrucât face imposibilă sau excesiv de dificilă, în cadrul procedurilor inițiate de profesioniști și în care consumatorii sunt pârâți, aplicarea protecției pe care Directiva 93/13 urmărește să le-o confere acestora din urmă (punctele 47 și 48).

Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus (C-421/14, [EU:C:2017:60](#))***Contracte de împrumut ipotecar – Procedură de executare silită a unui bun ipotecat – Termen de decădere – Sesizare din oficiu a instanțelor naționale – Autoritate de lucru judecat***

În anul 2008, Banco Primus a acordat unui împrumutat un împrumut însoțit de o garanție ipotecară privind locuința sa. În urma a șapte incidente de plată succesive, a fost pronunțată exigibilitatea imediată în temeiul unei clauze din contractul de împrumut. Banco Primus a solicitat plata întregului capital restant datorat, a dobânzilor obișnuite și de întârziere, precum și a unor cheltuieli diverse. Aceasta a inițiat de asemenea vânzarea la licitație a bunului ipotecat. Întrucât niciun ofertant nu s-a prezentat la vânzarea la licitație, Juzgado de Primera Instancia n° 2 de Santander (Tribunalul de Primă Instanță nr. 2 din Santander, Spania, denumit în continuare „Tribunalul de Primă Instanță”) a ad judecat bunul în favoarea Banco Primus, care a solicitat punerea în posesia acestui bun. Această punere în posesie a fost amânată ca urmare a trei incidente succesive, printre care și cel care a determinat adoptarea unei ordonanțe care a calificat drept abuzivă clauza din contractul de împrumut referitoare la dobânzile de întârziere. Adoptarea unei decizii în urma celei de a treia acțiuni incidente a pus capăt suspendării procedurii de evacuare în curs.

Împrumutatul a formulat, în fața instanței de prim grad de jurisdicție, o contestație extraordinară incidentală la procedura de executare a bunului său ipotecat, invocând caracterul abuziv al clauzei din contractul de împrumut referitoare la dobânzile de întârziere. În urma acestei contestații, instanța menționată, după ce a suspendat procedura de executare, a exprimat îndoielile care subzistă în ceea ce privește caracterul abuziv, în sensul Directivei 93/13, al anumitor clauze ale contractului de împrumut, altele decât cea referitoare la dobânzile de întârziere.

Totuși, această instanță a constatat printre altele că normele spaniole care reglementează principiul autorității de lucru judecat s-ar opune unei noi examinări a caracterului abuziv al clauzelor contractului în discuție în litigiul principal, întrucât legalitatea acestuia în raport cu Directiva 93/13 fusese deja verificată în cadrul unei decizii rămase definitivă.

Curtea statuează că Directiva 93/13 nu se opune unei norme naționale care interzice instanței naționale să reexamineze din oficiu caracterul abuziv al clauzelor unui contract încheiat cu un profesionist în cazul în care s-a statuat deja cu privire la legalitatea ansamblului clauzelor contractului respectiv în raport cu această directivă printr-o hotărâre care a dobândit autoritate de lucru judecat (punctul 2 primul paragraf din dispozitiv). Astfel, Curtea observă că instanța națională este obligată să analizeze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale care se încadrează în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, suplinind în acest fel dezechilibrul existent între consumator și profesionist, din moment ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop (punctul 43).

În această privință, Curtea amintește importanța pe care o are, atât în ordinea juridică a Uniunii, cât și în ordinile juridice naționale, principiul autorității de lucru judecat. Astfel, pentru a garanta atât stabilitatea dreptului și a raporturilor juridice, cât și o bună administrare a justiției, este necesar ca hotărârile judecătorești devenite definitive după epuizarea căilor de atac disponibile sau după expirarea termenelor de exercitare a acestor căi de atac să nu mai poată fi contestate (punctul 46).

În plus, dreptul Uniunii nu impune unei instanțe naționale să înlăture aplicarea normelor interne de procedură care conferă autoritate de lucru judecat unei decizii, chiar dacă acest lucru ar permite remedierea unei încălcări a unei dispoziții, indiferent de natura acesteia, cuprinse în Directiva 93/13, cu excepția situației în care dreptul național conferă unei astfel de instanțe această competență în cazul încălcării unor norme naționale de ordine publică. În plus, potrivit dreptului Uniunii, principiul protecției jurisdicționale efective a consumatorilor nu vizează dreptul de acces la un dublu grad de jurisdicție, ci numai la o instanță judecătorească (punctele 47 și 48).

Totuși, condițiile stabilite de legislația internă pentru ca clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un profesionist să nu creeze obligații pentru consumator, la care se referă articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, nu pot aduce atingere substanței dreptului pe care această directivă îl conferă consumatorilor ca o clauză reputată abuzivă să nu creeze obligații pentru aceștia (punctul 51).

În consecință, Curtea statuează că, în prezența uneia sau mai multor clauze contractuale al căror caracter eventual abuziv nu a fost încă examinat în cadrul unui control jurisdicțional anterior al contractului în litigiu încheiat printr-o decizie care a dobândit autoritate de lucru judecat, instanța națională, sesizată în mod legal de consumator prin intermediul unei contestații incidentale, este obligată să evalueze, la cererea părților sau din oficiu, din moment ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, caracterul eventual abuziv al acestora (punctul 2 al doilea paragraf din dispozitiv). Astfel, în lipsa unui asemenea control, protecția consumatorului s-ar dovedi incompletă și insuficientă și nu ar constitui un mijloc nici adecvat, nici eficient pentru a preveni utilizarea acestui tip de clauze în continuare, contrar prevederilor articolului 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 (punctul 52).

Hotărârea din 17 mai 2022 (Marea Cameră), Ibercaja Banco (C-600/19, [EU:C:2022:394](#))

Procedură de executare ipotecară – Caracter abuziv al clauzei care stabilește nivelul nominal al dobânzilor moratorii și al clauzei privind exigibilitatea anticipată care figurează în contractul de împrumut – Autoritate de lucru judecat și decădere – Pierdere a posibilității de a invoca în fața unei instanțe caracterul abuziv al unei clauze contractuale – Competența de control din oficiu a instanței naționale

Litigiul principal era între MA, pe de o parte, și Ibercaja Banco SA, pe de altă parte, în legătură cu o cerere de plată a dobânzilor datorate instituției bancare ca urmare a neexecutării de către MA și PO a contractului de împrumut ipotecar încheiat între aceste părți. Instanța competentă a admis executarea titlului ipotecar deținut de Ibercaja Banco și a încuviințat executarea silită împotriva consumatorilor. Abia în cursul procedurii de executare, mai exact după vânzarea la licitație a imobilului ipotecat, MA a invocat caracterul abuziv al clauzei referitoare la dobânzile moratorii și al clauzei-prag, cu alte cuvinte atunci când efectul lucrului judecat și al decăderii nu permit nici instanței să examineze din oficiu caracterul abuziv al clauzelor, nici consumatorului să invoce caracterul abuziv al clauzelor menționate. Contractul a făcut obiectul unei examinări din oficiu la momentul inițierii procedurii de executare ipotecară, fără însă ca examinarea clauzelor în litigiu să fie menționată în mod explicit sau motivată.

În hotărârea sa, Curtea examinează interacțiunea dintre principiul autorității de lucru judecat, decădere și competența instanței naționale de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale în cadrul unei proceduri de executare ipotecară.

Pe de o parte, Curtea arată că articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 se opun unei legislații naționale care, din cauza autorității de lucru judecat și a decăderii, nu permite nici instanței să examineze din oficiu caracterul abuziv al unor clauze contractuale în cadrul unei proceduri de executare ipotecară, nici consumatorului să invoce, după expirarea termenului de formulare a contestației, caracterul abuziv al clauzelor contractuale menționate în cadrul acestei proceduri sau în cadrul unei proceduri declarative subsecvente. Această interpretare a directivei este aplicabilă în cazul în care clauzele amintite au făcut obiectul unei examinări din oficiu la momentul deschiderii procedurii de executare ipotecară fără ca această examinare să fie menționată explicit sau motivată în decizia de încuviințare a executării ipotecare și fără ca această din urmă decizie să indice că o astfel de examinare nu va mai putea fi repusă în discuție în lipsa unei contestații. Astfel, în măsura în care nu a fost informat cu privire la existența unei examinări din oficiu a caracterului abuziv al clauzelor contractuale în decizia de încuviințare a executării ipotecare, consumatorul nu a putut aprecia în deplină cunoștință de cauză necesitatea de a introduce o acțiune împotriva acestei decizii. Or, un control eficient al caracterului eventual abuziv al clauzelor contractuale nu poate fi garantat dacă autoritatea de lucru judecat ar privi și hotărârile judecătorești care nu menționează efectuarea unui asemenea control (punctele 49 și 50 și punctul 1 din dispozitiv).

Pe de altă parte, Curtea consideră, în schimb, compatibilă cu articolul 6 alineatul (1) și cu articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 o legislație națională care nu permite unei instanțe naționale să examineze, din oficiu sau la cererea consumatorului, caracterul eventual abuziv al unor clauze contractuale în cazul în care garanția ipotecară a fost executată, bunul ipotecat a fost vândut, iar dreptul de proprietate asupra bunului a fost transferat unui terț. Această concluzie este însă supusă condiției ca respectivul consumator, al cărui bun ipotecat a fost vândut, să poată să își valorifice drepturile în cadrul unei proceduri subsecvente, în scopul de a obține repararea prejudiciului financiar cauzat de aplicarea unor clauze abuzive (punctul 2 din dispozitiv).

Hotărârea din 17 mai 2022 (Marea Cameră), SPV Project 1503 și alții (C-693/19-C-831/19, [EU:C:2022:395](#))

Proceduri de somație de plată și de poprire la terți – Autoritate de lucru judecat care acoperă implicit validitatea clauzelor din titlul executoriu – Competența instanței de executare de a examina din oficiu caracterul eventual abuziv al unei clauze

Litigiile principale opuneau, pe de o parte, SPV Project 1503 Srl și Dobank SpA, în calitate de mandatar al Unicredit SpA, lui YB și, pe de altă parte, Banco di Desio e della Brianza SpA și alte instituții de credit lui YX și ZW, în legătură cu unele proceduri de executare silită, întemeiate pe titluri executorii care dobândiseră autoritate de lucru judecat. Instanțele italiene de executare ridică problema caracterului abuziv al clauzei penale și al celei care prevede o dobândă moratorie a contractelor de finanțare, precum și a caracterului abuziv al anumitor clauze cuprinse în contractele de fideiuziune. În temeiul acestor contracte, creditorii au obținut somații de plată rămase definitive. Totuși, instanțele arată că, în temeiul principiilor de drept procedural

intern, în lipsa unei contestații din partea consumatorului, autoritatea de lucru judecat a unei somații de plată acoperă caracterul neabuziv al clauzelor contractului de fideiuziune, chiar și în lipsa oricărei examinări explicite de către instanța care a pronunțat această somație a caracterului abuziv al clauzelor respective.

În hotărârea sa, Curtea precizează legătura dintre principiul autorității de lucru judecat și competența instanței de executare de a examina din oficiu, în cadrul unei proceduri de somație de plată, caracterul abuziv al unei clauze contractuale care constituie temeiul acestei somații.

În această privință, Curtea statuează că articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 se opun unei reglementări naționale potrivit căreia, în cazul în care o somație de plată nu a făcut obiectul unei contestații formulate de debitor, instanța de executare nu poate, pentru motivul că autoritatea de lucru judecat pe care o are somația respectivă acoperă implicit validitatea clauzelor amintite, să controleze eventualul caracter abuziv al clauzelor contractului care au servit drept temei al somației menționate. Mai precis, o reglementare potrivit căreia se consideră că a avut loc o examinare din oficiu a caracterului abuziv al clauzelor contractuale și că aceasta este acoperită de autoritatea de lucru judecat chiar și în lipsa oricărei motivări în acest sens într-o decizie precum o decizie prin care se emite o somație de plată poate să lipsească de conținut obligația care revine instanței naționale de a efectua o examinare din oficiu a caracterului eventual abuziv al acestor clauze. Într-un asemenea caz, cerința unei protecții jurisdicționale efective impune ca instanța de executare să poată aprecia, inclusiv pentru prima dată, caracterul eventual abuziv al clauzelor contractuale care au servit drept temei al somației. Faptul că debitorul nu cunoștea, la momentul la care somația a rămas definitivă, faptul că putea fi calificat drept „consumator” în sensul directivei menționate este lipsit de relevanță în această privință (punctele 65-68 și dispozitivul).

Hotărârea din 17 mai 2022 (Marea Cameră), Impuls Leasing România (C-725/19, EU:C:2022:396)

Procedură de executare silită a unui contract de leasing financiar care constituie titlu executoriu – Contestație la executare – Reglementare națională care nu permite instanței sesizate cu această contestație să verifice caracterul abuziv al clauzelor unui titlu executoriu – Competența instanței de executare de a examina din oficiu caracterul eventual abuziv al unei clauze – Existența unei acțiuni de drept comun care permite controlul caracterului abuziv al clauzelor menționate – Cerința unei cauțiuni pentru suspendarea procedurii de executare silită

Litigiul principal era între IO și Impuls Leasing Romania IFN SA în legătură cu o contestație la executare împotriva unor acte de executare silită având ca obiect un contract de leasing financiar. Instanța română arată că contractul de leasing financiar în temeiul căruia a fost inițiată procedura de executare silită conține anumite clauze care ar putea fi considerate abuzive. Totuși, reglementarea română nu permite instanței de executare silită a unei creanțe, sesizată cu o contestație la această executare, să aprecieze, din oficiu sau la cererea consumatorului, caracterul abuziv al clauzelor unui contract încheiat între un consumator și un profesionist care constituie titlu executoriu, pentru motivul că există o acțiune de drept comun cu ocazia căreia caracterul abuziv al clauzelor unui astfel de contract poate fi controlat de instanța sesizată cu acțiunea respectivă. Desigur, sesizată cu o acțiune distinctă de cea referitoare la procedura de executare silită, instanța de fond dispune de posibilitatea de a suspenda procedura menționată.

Totuși, consumatorul care solicită suspendarea procedurii de executare silită este obligat să plătească o cauțiune, calculată pe baza valorii obiectului acțiunii.

În hotărârea sa, Curtea examinează competența instanței naționale de a examina din oficiu caracterul abuziv al clauzelor unui titlu executoriu atunci când este sesizată cu o contestație la executarea acestui titlu.

În această privință, Curtea statuează că articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13, precum și principiul efectivității se opun unei legislații naționale care nu permite instanței de executare silită a unei creanțe, sesizată cu o contestație la această executare, să aprecieze, din oficiu sau la cererea consumatorului, caracterul abuziv al clauzelor unui contract care constituie titlu executoriu, din moment ce instanța de fond, care poate fi sesizată cu o acțiune distinctă de drept comun în vederea examinării caracterului eventual abuziv al clauzelor unui asemenea contract, nu poate suspenda procedura de executare silită până la pronunțarea unei hotărâri pe fond decât în urma plății unei cauțiuni, de exemplu calculată pe baza valorii obiectului acțiunii, la un nivel care poate descuraja consumatorul să introducă și să mențină o asemenea acțiune. În ceea ce privește această cauțiune, Curtea precizează că costurile pe care le-ar presupune o acțiune în justiție în raport cu quantumul creanței contestate nu trebuie să fie de natură să descurajeze consumatorul să sesizeze instanța. Or, este probabil ca un debitor care nu își execută obligația de plată să nu dispună de resursele financiare necesare pentru a constitui garanția cerută. Această situație se regăsește cu atât mai mult atunci când valoarea obiectului acțiunilor formulate depășește semnificativ valoarea totală a contractului, așa cum părea să fie situația în litigiul principal (punctele 58 și 59 și dispozitivul).

3. Acordarea de măsuri provizorii

Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, [EU:C:2013:164](#))

Contract de împrumut ipotecar – Procedură de executare ipotecară – Competențele instanței naționale de fond

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior³⁷, Curtea precizează de asemenea că, întrucât regimul procedural național conduce la imposibilitatea instanței de fond, în fața căreia consumatorul a introdus o cerere în care invocă caracterul abuziv al unei clauze contractuale care constituie temeiul titlului executoriu, de a adopta măsuri provizorii care să poată să suspende procedura de executare ipotecară, atunci când adoptarea unor asemenea măsuri se dovedește necesară pentru garantarea deplinei eficacități a deciziei sale finale, acest regim este de natură să aducă atingere efectivității protecției urmărite de Directiva 93/13 (punctul 59).

³⁷ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea II.3, intitulată „Noțiunea de «dezechilibru semnificativ» în detrimentul consumatorului”, p. 23.

În lipsa acestei posibilități, în toate cazurile în care executarea imobiliară a bunului ipotecat se efectuează înaintea pronunțării deciziei instanței de fond prin care se declară caracterul abuziv al clauzei contractuale aflate la originea ipotecii și, prin urmare, nulitatea procedurii de executare, această decizie nu ar permite să garanteze consumatorului respectiv decât o protecție de natură exclusiv financiară, care s-ar dovedi incompletă și insuficientă și nu ar constitui un mijloc nici adecvat, nici eficient pentru a preveni utilizarea acestor clauze în continuare, contrar prevederilor articolului 7 alineatul (1) din directiva menționată (punctul 60).

4. Aprecierea caracterului abuziv al unei clauze arbitrale

Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, [EU:C:2006:675](#))

Necontestarea caracterului abuziv al unei clauze în cadrul procedurii de arbitraj – Posibilitatea de a invoca această excepție în cadrul procedurii de contestare a hotărârii arbitrale

La 2 mai 2002, între Móvil și o consumatoare a fost încheiat un contract de abonament pentru o linie de telefonie mobilă. Acest contract cuprindea o clauză compromisorie care supunea orice litigiu în legătură cu respectivul contract arbitrajului realizat de Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Asociația Europeană de Arbitraj în Drept și în Echitate, denumită în continuare „AEADE”).

Această consumatoare a atacat o hotărâre arbitrală pronunțată de AEADE în fața instanței de trimitere, susținând că caracterul abuziv al clauzei compromisorii determina nulitatea convenției de arbitraj.

Sesizată cu litigiul, Audiencia Provincial de Madrid (Curtea Provincială din Madrid, Spania) a constatat că nu exista nicio îndoială că respectiva convenție de arbitraj cuprindea o clauză contractuală abuzivă și era, așadar, lovită de nulitate.

Totuși, întrucât consumatoare nu a invocat această nulitate în cadrul procedurii de arbitraj și pentru a interpreta dreptul național în conformitate cu Directiva 93/13, instanța a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții o întrebare preliminară. Mai precis, aceasta ridică problema dacă, sesizată cu o cerere de anulare a unei hotărâri arbitrale nefavorabile consumatorului, pronunțată în urma unei proceduri de arbitraj impuse printr-o clauză dintr-un contract de abonament de telefonie mobilă care trebuia calificată drept abuzivă, instanța națională poate să o admită în condițiile în care consumatorul nu a invocat acest caracter în fața arbitralului.

În hotărârea sa, Curtea consideră că Directiva 93/13 presupune ca o instanță națională să aprecieze nulitatea convenției de arbitraj și să anuleze hotărârea menționată pentru motivul că respectiva convenție conține o clauză abuzivă, chiar dacă consumatorul a invocat această nulitate numai în cadrul acțiunii în anulare. Astfel, obiectivul urmărit de articolul 6 din această directivă, care impune statelor membre să prevadă că clauzele abuzive nu creează obligații pentru consumator, nu ar putea fi atins în cazul în care instanța sesizată cu o acțiune în anularea unei hotărâri arbitrale ar fi împiedicată să aprecieze nulitatea acestei hotărâri doar pentru

motivul că consumatorul nu a invocat nulitatea convenției de arbitraj în cadrul procedurii de arbitraj. O astfel de omisiune din partea consumatorului nu ar putea fi compensată în niciun caz prin acțiunea unor terți în raport cu contractul și, prin urmare, sistemul de protecție specială instituit de directivă ar fi, în definitiv, compromis (punctele 30 și 31 și dispozitivul).

Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, [EU:C:2009:615](#))

Clauză arbitrală abuzivă – Nulitate – Hotărâre arbitrală care a dobândit autoritate de lucru judecat – Executare silită – Competența instanței naționale de executare de a invoca din oficiu nulitatea clauzei arbitrale abuzive

La 24 mai 2004, între Asturcom și o consumatoare a fost încheiat un contract de abonament de telefonie mobilă. Acest contract cuprindea o clauză arbitrală care supunea orice litigiu în legătură cu executarea acestui contract arbitrajului realizat de Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Asociația Europeană de Arbitraj în Drept și în Echitate, denumită în continuare „AEADE”). Sediul acestei instanțe arbitrale, care nu era indicat în contract, se află la Bilbao (Spania).

Întrucât această consumatoare nu a plătit anumite facturi și a reziliat contractul înainte de expirarea duratei minime convenite a abonamentului, Asturcom a inițiat împotriva sa o procedură de arbitraj la AEADE.

Prin sentința arbitrală pronunțată la 14 aprilie 2005, consumatoarea menționată a fost obligată la plata sumei de 669,60 euro. La 29 octombrie 2007, Asturcom a sesizat Juzgado de Primera Instancia nº 4 de Bilbao (Tribunalul de Primă Instanță nr. 4 din Bilbao, Spania) cu o cerere de executare silită a hotărârii arbitrale menționate.

În decizia de trimitere, această instanță constată că clauza arbitrală cuprinsă în contractul de abonament prezenta un caracter abuziv. Totuși, având îndoieli cu privire la compatibilitatea legislației naționale cu dreptul Uniunii, în special în ceea ce privește normele procedurale interne, instanța menționată a decis să sesizeze Curtea cu titlu preliminar.

Sesizată cu cauza, Curtea statuează că o instanță națională sesizată cu o cerere de executare silită a unei hotărâri arbitrale care a dobândit autoritatea de lucru judecat, pronunțată în lipsa consumatorului, este obligată, de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al clauzei arbitrale cuprinse într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator, în măsura în care, potrivit normelor de procedură interne, aceasta poate realiza o asemenea apreciere în cadrul unor acțiuni similare de natură internă. În cazul în care aceasta este situația, revine instanței menționate sarcina de a stabili toate consecințele care decurg de aici potrivit dreptului intern pentru a se asigura că respectiva clauză nu creează obligații pentru consumator (punctul 1 din dispozitiv).

În vederea acestei aprecieri, Curtea precizează, pe de o parte, că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 constituie o dispoziție cu caracter imperativ, iar, pe de altă parte, că, dată fiind natura și importanța interesului public pe care se întemeiază protecția pe care această directivă o asigură consumatorilor, articolul 6 trebuie să fie considerat o normă echivalentă cu normele

naționale care ocupă, în cadrul ordinii juridice interne, rangul de norme de ordine publică (punctele 51 și 52).

V. Efectele constatării caracterului abuziv al unei clauze

1. Soarta contractului care conține o clauză abuzivă

Hotărârea din 15 martie 2012, Pereničová și Perenič (C-453/10, [EU:C:2012:144](#))

Menționarea eronată a dobânzii anuale efective – Efectele practicilor comerciale neloiale și ale clauzelor abuzive asupra validității globale a contractului

Un cuplu de împrumutați a obținut un credit de 150 000 SKK (4 979 de euro) de la SOS, instituție nebancaară, care acordă credite de consum în temeiul unor contracte standardizate. Potrivit contractului de credit, împrumutul trebuia rambursat în 32 de rate lunare în cuantum de 6 000 SKK (199 de euro), la care se adăuga a treizeci și treia rată, egală cu valoarea creditului acordat. Debitorii erau astfel obligați să ramburseze o sumă de 342 000 SKK (11 352 de euro).

Dobânda anuală efectivă (DAE) a creditului – adică totalul costurilor asociate acestuia suportate de consumator – a fost stabilită în acest contract la 48,63 %.

Cuplul de împrumutați a introdus o acțiune la Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov, Slovacia) pentru a se constata că contractul lor de credit conținea mai multe clauze abuzive, precum menționarea inexactă a DAE, și solicitau de asemenea acestei instanțe să constate nulitatea contractului în întregime.

Această instanță a solicitat Curții să stabilească dacă dispozițiile Directivei 93/13 o autorizează să constate nulitatea unui contract încheiat cu consumatorii care conține clauze abuzive atunci când o astfel de soluție ar fi mai avantajoasă pentru consumator.

În hotărârea sa, Curtea amintește mai întâi că obiectivul Directivei 93/13 este de a elimina clauzele abuzive incluse în contractele încheiate cu consumatorii, menținând totodată, dacă este posibil, validitatea întregului contract, iar nu de a anula toate contractele care conțin astfel de clauze. În ceea ce privește criteriile care permit să se aprecieze dacă un contract poate continua să existe efectiv fără clauzele abuzive, Curtea arată că este necesar să se aplice o abordare obiectivă, în sensul căreia situația uneia dintre părțile la contract, în speță cea a consumatorului, nu poate fi considerată criteriul determinant pentru a soluționa soarta viitoare a contractului. În consecință, această directivă se opune ca, la aprecierea aspectului dacă un contract care conține una sau mai multe clauze abuzive poate continua să existe fără clauzele menționate, să fie luate în considerare numai efectele avantajoase pentru consumator ale anulării contractului în întregime (punctul 36 și punctul 1 din dispozitiv).

Totuși, Curtea constată că Directiva 93/13 nu a realizat decât o armonizare parțială și minimală a legislațiilor naționale privind clauzele abuzive, recunoscând totodată statelor membre posibilitatea de a asigura consumatorilor un nivel mai ridicat de protecție decât cel pe care aceasta îl prevede. Prin urmare, aceeași directivă nu se opune ca un stat membru să edicteze, cu respectarea dreptului Uniunii, o reglementare care permite să se declare nulitatea întregului contract încheiat între un comerciant și un consumator și care conține una sau mai multe clauze

abuzive atunci când se dovedește că aceasta asigură o protecție mai bună a consumatorului (punctul 1 din dispozitiv).

Hotărârea din 14 iunie 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, [EU:C:2012:349](#))

Clauză abuzivă privind dobânda moratorie – Procedură de somație de plată – Competența instanței naționale

Această cauză își are originea în Spania, unde instanțele pot fi sesizate cu cereri având ca obiect dispunerea plății unei creanțe pecuniare, scadente, exigibile și care nu depășește 30 000 de euro, în cazul în care quantumul acestei datorii este dovedit în mod corespunzător. În cazul în care o astfel de cerere este formulată în conformitate cu aceste cerințe, debitorul trebuie să plătească datoria sau se poate opune plății respective în termen de 20 de zile, cauza să urmând să fie judecată în cadrul unei proceduri civile de drept comun.

Totuși, legislația spaniolă nu permite instanțelor sesizate cu o cerere de somație de plată să declare din oficiu nulitatea clauzelor abuzive cuprinse într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator. Astfel, analiza caracterului abuziv al clauzelor unui asemenea contract este admisă numai în cazul în care consumatorul se opune plății.

În plus, atunci când o instanță spaniolă este abilitată să constate nulitatea unei clauze abuzive incluse într-un contract încheiat cu consumatorii, reglementarea națională îi permite să completeze contractul modificând conținutul acestei clauze astfel încât să elimine caracterul său abuziv.

În speță, un particular încheiase un contract de împrumut în valoare de 30 000 de euro cu o bancă spaniolă, pentru cumpărarea unui autovehicul. Deși scadența contractului fusese stabilită în 2014, banca creditoare a considerat că acesta își încetase efectele înainte de data respectivă, întrucât, în luna septembrie 2008, nu fuseseră încă rambursate șapte rate lunare. Astfel, banca a sesizat Juzgado de Primera Instancia n° 2 de Sabadell (Tribunalul de Primă Instanță nr. 2 din Sabadell, Spania) cu o cerere de somație de plată corespunzătoare ratelor neplătite, majorate cu dobânzile convenite de părți și cu cheltuielile aferente. Instanța a declarat din oficiu nulitatea clauzei referitoare la dobânzile moratorii pentru motivul că aceasta prezenta un caracter abuziv, rata dobânzii fiind stabilită la 29 %, și a stabilit noua rată a acestor dobânzi la 19 %, făcând referire la rata dobânzii legale și la rata dobânzilor moratorii. În plus, aceasta a solicitat ca instituția de credit să efectueze un nou calcul al quantumului dobânzilor.

În cadrul procedurii de apel împotriva acestei decizii, instanța spaniolă de trimitere a solicitat printre altele să se stabilească dacă reglementarea spaniolă care permite instanțelor nu numai să înlăture, ci și să modifice conținutul clauzelor abuzive este compatibilă cu Directiva 93/13.

Curtea amintește că, în temeiul Directivei 93/13, o clauză abuzivă inclusă într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator nu creează obligații pentru acesta din urmă, iar contractul care conține o astfel de clauză continuă să angajeze părțile prin această clauză, în cazul în care poate continua să existe fără respectiva clauză abuzivă. Prin urmare, Curtea constată că această directivă se opune reglementării spaniole în măsura în care acordă instanței

naționale, atunci când aceasta constată nulitatea unei clauze abuzive, posibilitatea de a revizui conținutul clauzei respective (punctul 2 din dispozitiv).

O asemenea posibilitate, în cazul în care ar fi recunoscută instanței naționale, ar putea elimina efectul descurajator pe care îl are asupra profesioniștilor faptul că clauzele abuzive pur și simplu nu sunt aplicate în privința consumatorilor. Prin urmare, această posibilitate ar garanta o protecție mai puțin eficientă a consumatorilor decât cea care rezultă din neaplicarea acestor clauze. Astfel, în cazul în care instanța națională ar avea posibilitatea să modifice conținutul clauzelor abuzive, profesioniștii ar fi în continuare tentați să utilizeze clauzele menționate, știind că, chiar dacă acestea ar fi invalidate, contractul va putea fi totuși completat de instanță astfel încât interesele lor să fie garantate (punctul 69).

În consecință, atunci când constată existența unei clauze abuzive, instanțele naționale au numai obligația de a exclude aplicarea unei astfel de clauze pentru ca aceasta să nu producă efecte obligatorii în ceea ce privește consumatorul, fără a avea posibilitatea să modifice conținutul acesteia. Astfel, contractul în care este inclusă clauza trebuie să continue să existe, în principiu, fără altă modificare decât cea rezultată din eliminarea clauzelor abuzive, în măsura în care, în conformitate cu normele dreptului intern, menținerea contractului este posibilă din punct de vedere juridic (punctul 65).

2. Înlocuirea clauzei abuzive

Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))

Contracte de credit de consum încheiate în monedă străină – Clauze referitoare la cursurile de schimb – Diferență între cursul de schimb la cumpărare, aplicabil deblocării împrumutului, și cursul de schimb la vânzare, aplicabil rambursării acestuia – Competențele instanței naționale în cazul unei clauze calificate drept „abuzivă” – Înlocuirea clauzei abuzive cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv – Admisibilitate

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior³⁸, Curtea statuează de asemenea că, în ipoteza în care eliminarea unei clauze abuzive ar face, precum în speță, contractul neexecutabil, Directiva 93/13 nu se opune ca instanța națională să înlocuiască clauza incriminată cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv. Astfel, o asemenea abordare permite atingerea obiectivului directivei, care constă printre altele în restabilirea unui echilibru între părți, menținând în același timp, în măsura posibilului, validitatea întregului contract (punctul 3 din dispozitiv).

În cazul în care o astfel de înlocuire nu ar fi permisă și instanța ar fi obligată să anuleze contractul, caracterul descurajator al sancțiunii nulității, precum și obiectivul privind protecția

³⁸ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3.3.2, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”, p. 12. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”.

consumatorului ar risca să fie compromise. În speță, o asemenea anulare ar avea ca efect exigibilitatea integrală a soldului datorat. Or, acest lucru este de natură să depășească capacitățile financiare ale consumatorului și, prin urmare, să îl penalizeze mai degrabă pe acesta decât pe împrumutător, care, având în vedere această consecință, ar putea să nu fie încurajat să evite includerea unor astfel de clauze în contractele sale (punctele 83 și 84).

Hotărârea din 3 octombrie 2019, Dziubak (C-260/18, [EU:C:2019:819](#))

Împrumut ipotecar indexat într-o monedă străină – Clauză privind stabilirea cursului de schimb valutar – Efectele constatării caracterului abuziv al unei clauze – Posibilitatea instanței de a remedia clauzele abuzive recurgând la clauze generale de drept civil – Aprecierea interesului consumatorului – Continuarea existenței contractului fără clauzele abuzive

În anul 2008, un cuplu de împrumutați a încheiat cu banca Raiffeisen un contract de împrumut ipotecar exprimat în zloți polonezi (PLN), însă indexat în franci elvețieni (CHF). Astfel, deși punerea la dispoziție a fondurilor a fost efectuată în PLN, soldul debitor și ratele lunare de rambursare erau exprimate în CHF, astfel încât acestea din urmă trebuiau totuși să fie percepute în PLN din contul bancar al împrumutaților. La deblocarea împrumutului, soldul debitor exprimat în CHF a fost stabilit pe baza cursului de schimb la cumpărare PLN-CHF aplicabil la Raiffeisen la data deblocării, în timp ce ratele lunare de rambursare au fost calculate în funcție de cursul de vânzare PLN-CHF aplicabil la această bancă la momentul scadenței lor. Întrucât au încheiat un contract de împrumut indexat în CHF, împrumutații beneficiau de o rată a dobânzii bazată pe rata acestei monede, care era mai mică decât rata aplicabilă PLN, dar erau expuși riscului de schimb valutar rezultat din fluctuația cursului de schimb PLN-CHF.

Împrumutații au sesizat Sąd Okręgowy w Warszawie (Tribunalul Regional din Varșovia, Polonia), solicitând constatarea nulității contractului de împrumut în cauză pentru motivul că clauzele acestui contract care prevăd aplicarea unei diferențe de schimb valutar între cursul de cumpărare pentru punerea la dispoziție a fondurilor și cursul de vânzare pentru rambursarea lor ar constitui clauze abuzive ilicite care nu ar crea obligații pentru ei în temeiul Directivei 93/13.

Potrivit împrumutaților, odată eliminate clauzele în litigiu, ar fi imposibil să se stabilească un curs de schimb corect, astfel încât contractul nu ar putea continua să existe. În plus, aceștia afirmă că, chiar dacă s-ar dovedi că contractul de împrumut poate fi executat fără aceste clauze în calitate de contract de împrumut încheiat în PLN, dar care nu mai face obiectul indexării la CHF, împrumutul ar trebui să fie supus în continuare dobânzilor mai avantajoase ale CHF.

Făcând referire la Hotărârea Kásler³⁹, instanța de trimitere a solicitat Curții să stabilească dacă, în urma eliminării lor, clauzele abuzive puteau fi înlocuite cu dispoziții generale de drept intern care prevăd că efectele exprimate într-un contract sunt completate cu efecte care decurg din principiile echității sau din obiceiuri.

³⁹ Hotărârea Curții din 30 aprilie 2014, [Kásler și Káslerné Rábai](#) (C-26/13, EU:C:2014:282), prezentată în secțiunea I.3. 3.2, „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”.

Instanța națională a solicitat de asemenea să se stabilească dacă Directiva 93/13 îi permite să invalideze un contract atunci când menținerea contractului fără clauzele abuzive ar avea drept consecință modificarea naturii obiectului său principal, în măsura în care, deși împrumutul în cauză nu mai este indexat în CHF, dobânzile ar continua să fie calculate pe baza ratei aplicabile acestei monede.

În hotărârea sa, Curtea constată mai întâi că posibilitatea de înlocuire prevăzută în Hotărârea Kásler este limitată la dispozițiile de drept intern cu caracter supletiv sau aplicabile în cazul unui acord între părți și se întemeiază în special pe motivul că asemenea dispoziții sunt considerate ca neconținând clauze abuzive (punctul 59).

Astfel, în cazul acestor dispoziții există presupunerea că reflectă echilibrul pe care legiuitorul național a dorit să îl stabilească între ansamblul drepturilor și obligațiilor părților la anumite contracte, în cazurile în care fie părțile nu s-au îndepărtat de o regulă standard prevăzută de legiuitorul național în privința contractelor în cauză, fie au ales în mod expres aplicabilitatea unei reguli instituite de legiuitorul național în acest scop. Or, dispozițiile generale de drept polonez menționate anterior nu par să fi făcut obiectul unei evaluări specifice din partea legiuitorului în scopul stabilirii acestui echilibru, astfel încât ele nu beneficiază de prezumția lipsei caracterului abuziv (punctele 60 și 61).

În consecință, Curtea consideră că dispozițiile menționate nu pot remedia lacunele unui contract provocate de eliminarea clauzelor abuzive care figurează în acesta (punctul 62).

În acest context, Curtea consideră că, întrucât posibilitatea de înlocuire urmărește să asigure punerea în aplicare a protecției consumatorului prin apărarea intereselor sale reale și actuale împotriva consecințelor eventual prejudiciabile care pot rezulta din invalidarea contractului în cauză în ansamblul său, aceste consecințe trebuie să fie apreciate în raport cu împrejurările existente sau previzibile în momentul litigiului referitor la eliminarea clauzelor abuzive în cauză, iar nu în raport cu cele existente la momentul încheierii contractului (punctul 2 din dispozitiv).

Curtea amintește în continuare că, în temeiul Directivei 93/13, un contract lipsit de clauzele abuzive pe care le conținea continuă să angajeze părțile în ceea ce privește celelalte clauze pe care le conține, în măsura în care poate continua să existe fără clauzele abuzive eliminate, iar o asemenea menținere a contractului este posibilă din punct de vedere juridic în dreptul intern. În această privință, Curtea observă că, potrivit instanței naționale, după simpla eliminare a clauzelor referitoare la diferența de schimb valutar, natura obiectului principal al contractului pare să se modifice prin efectul cumulat al abandonării indexării în CHF și al aplicării în continuare a unei rate a dobânzii întemeiate pe rata CHF. Or, dat fiind că o asemenea modificare pare imposibilă din punct de vedere juridic în dreptul polonez, directiva nu se opune invalidării contractului în litigiu de către instanța poloneză (punctele 39, 42 și 43).

Cu privire la acest aspect, Curtea subliniază că anularea clauzelor în litigiu ar conduce nu numai la eliminarea mecanismului de indexare, precum și a diferenței dintre cursurile de schimb, ci, indirect, și la dispariția riscului de schimb valutar, care este direct legat de indexarea împrumutului într-o monedă străină. Or, Curtea a amintit că clauzele referitoare la riscul de schimb valutar definesc obiectul principal al unui contract de împrumut indexat într-o monedă străină, astfel încât posibilitatea obiectivă de menținere a contractului de împrumut în cauză apare, în orice caz, ca fiind incertă (punctul 44).

În sfârșit, Curtea amintește că, în cazul în care consumatorul preferă să nu invoce sistemul de protecție instituit de directivă împotriva clauzelor abuzive, acesta nu se aplică. În această privință, Curtea precizează că un consumator trebuie de asemenea să poată refuza să fie protejat, în aplicarea aceluiasi sistem, împotriva consecințelor prejudiciabile provocate de invalidarea contractului în ansamblul său, atunci când nu dorește să beneficieze de această protecție (punctul 55).

Hotărârea din 7 noiembrie 2019, Kanyebe și alții (cauzele conexe C-349/18-C-351/18, EU:C:2019:936)⁴⁰

Condiții generale de transport ale unei întreprinderi feroviare – Acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii – Clauză penală – Competențele instanței naționale

Această hotărâre se înscrie în cadrul a trei litigii între Societatea Națională a Căilor Ferate Belgiene (SNCB) și trei călători, în legătură cu suplimentele tarifare solicitate acestora din urmă pentru că au călătorit cu trenul fără legitimație de transport. Astfel, în urma refuzului călătorilor menționați de a-și regulariza situația, fie prin achitarea imediată a prețului călătoriei, majorat cu suplimente, fie prin achitarea ulterioară a unei sume forfetare, SNCB i-a chemat în judecată pentru a-i obliga să îi plătească sumele datorate ca urmare a respectivelor încălcări ale condițiilor sale de transport. În acest context, SNCB a susținut că relația dintre ea și respectivii călători nu era de natură contractuală, ci de natură administrativă, dat fiind că aceștia din urmă nu cumpăraseră o legitimație de transport. Sesizată cu aceste litigii, instanța de trimitere a solicitat Curții printre altele să se pronunțe cu privire la întinderea protecției conferite de Directiva 93/13 unor astfel de călători care utilizează serviciile unei societăți de transport fără legitimație de transport.

Cu titlu introductiv, Curtea amintește că, în conformitate cu articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, dispozițiile acestei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă printre altele acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii și că revine instanței naționale sarcina de a verifica dacă clauza în discuție intră sub incidența acestei excluderi din domeniul de aplicare al directivei menționate. Întemeindu-se totuși pe ipoteza că această clauză intră în domeniul de aplicare respectiv, Curtea examinează competențele instanței naționale în temeiul articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 atunci când constată caracterul abuziv al unei clauze contractuale, în sensul acestei directive (punctul 61).

Curtea declară că această dispoziție se opune de asemenea ca o instanță națională să înlocuiască o astfel de clauză, în temeiul principiilor din dreptul contractelor, cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv, cu excepția cazului în care contractul în cauză nu poate continua să existe în cazul eliminării clauzei abuzive, iar anularea contractului în ansamblul său expune consumatorul unor consecințe deosebit de prejudiciabile (punctul 2 din dispozitiv).

⁴⁰ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea V.3, „Alte efecte”.

Hotărârea din 3 martie 2020 (Marea Cameră), Gómez del Moral Guasch (C-125/18, [EU:C:2020:138](#))

Contract de împrumut ipotecar – Rată variabilă a dobânzii – Indice de referință aplicat împrumuturilor ipotecare ale caselor de economii – Indice care decurge dintr-un act cu putere de lege sau dintr-un act administrativ – Introducere unilaterală de către profesionist a unei asemenea clauze – Controlul transparenței exercitat de instanța națională – Consecințele constatării caracterului abuziv al clauzei

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior⁴¹, Curtea amintește că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opune ca instanța națională, în temeiul principiilor din dreptul contractelor, să elimine o clauză abuzivă dintr-un contract încheiat între un profesionist și un consumator prin înlocuirea acesteia cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv, în situații în care invalidarea unei asemenea clauze ar obliga instanța să anuleze contractul în ansamblul său, expunându-l prin aceasta pe consumator unor consecințe deosebit de prejudiciabile (punctul 61).

Astfel, o asemenea anulare a contractului ar putea avea în principiu drept consecință exigibilitatea imediată a cuantumului împrumutului datorat în proporții care riscă să depășească semnificativ capacitățile financiare ale consumatorului și, ca urmare a acestui fapt, ar tinde să îl penalizeze mai degrabă pe acesta decât pe creditor, care, pe cale de consecință, nu ar fi descurajat să introducă asemenea clauze în contractele pe care le propune. În speță, legiuitorul spaniol a introdus, de la momentul încheierii contractului de împrumut în litigiu, un indice „substitutiv”, care, sub rezerva verificării de către instanța de trimitere, prezintă un caracter supletiv. În aceste condiții, Curtea consideră că articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opun ca, în cazul nulității unei clauze contractuale abuzive prin care se stabilește un indice de referință pentru calcularea dobânzilor variabile ale unui împrumut, instanța națională să substituie acest indice cu indicele de substituție menționat, aplicabil în lipsa unui acord contrar al părților la contract, în măsura în care contractul de împrumut ipotecar în cauză nu poate continua să existe în cazul eliminării clauzei abuzive respective, iar anularea în ansamblu a acestui contract ar expune consumatorul la consecințe deosebit de prejudiciabile (punctele 63-67 și punctul 4 din dispozitiv).

⁴¹ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3.3.1, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii”, p. 9.

Hotărârea din 12 ianuarie 2023, D. V. (Onorarii de avocat – Principiul tarifului orar), (C-395/21, EU:C:2023:14)

Contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator – Clauză care prevede plata onorariilor de avocat pe baza unui tarif orar – Articolul 6 alineatul (1) – Competențele instanței naționale în prezența unei clauze calificate drept „abuzivă”

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior⁴², Curtea se pronunță cu privire la efectele constatării caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator care stabilește prețul serviciilor furnizate potrivit principiului tarifului orar. În această privință, Curtea observă că instanța națională este obligată să înlăture aplicarea acestei clauze, cu excepția cazului în care consumatorul se opune (punctul 55).

Ea precizează că, atunci când, în temeiul dispozițiilor relevante de drept intern, un contract de prestări de servicii juridice nu poate continua să existe după eliminarea clauzei abuzive referitoare la preț, iar aceste servicii au fost prestate, Directiva 93/13 nu se opune invalidării acestui contract și nici repunerii de către instanța națională a consumatorului în situația în care s-ar fi aflat în lipsa acestei clauze, chiar dacă aceasta conduce la faptul că profesionistul nu primește nicio remunerație pentru serviciile sale (punctul 59).

În ceea ce privește consecințele pe care anularea contractelor în discuție în litigiul principal le-ar putea avea pentru consumator, Curtea amintește jurisprudența sa potrivit căreia, în ceea ce privește un contract de împrumut, anularea unui asemenea contract în ansamblu ar avea, în principiu, drept consecință exigibilitatea imediată a sumei împrumutate care rămâne datorată în proporții ce riscă să depășească capacitățile financiare ale consumatorului și ar putea determina consecințe deosebit de prejudiciabile pentru acesta. Cu toate acestea, caracterul deosebit de prejudiciabil al anulării unui contract nu poate fi redus numai la consecințele de natură pur pecuniară (punctul 61).

Astfel, nu este exclus ca anularea unui contract de prestări de servicii juridice care au fost deja furnizate să poată plasa consumatorul într-o situație de insecuritate juridică, în special în ipoteza în care dreptul național i-ar permite profesionistului să solicite o remunerație a acestor servicii pe un temei diferit de cel al contractului anulat. În plus, lipsa de validitate a contractului ar putea eventual să aibă o incidență asupra validității și a eficacității actelor îndeplinite în temeiul acestuia (punctul 62).

În aceste condiții, Curtea constată că, în ipoteza în care invalidarea contractului în ansamblul său ar expune consumatorul unor consecințe deosebit de prejudiciabile, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere, Directiva 93/13 nu se opune ca instanța națională să remedieze nulitatea clauzei abuzive prin înlocuirea acesteia cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv sau aplicabilă în cazul unui acord între părțile la contractul menționat. În schimb, această directivă se opune ca instanța națională să înlocuiască clauza abuzivă anulată cu o

⁴² În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea I.3.3.2, intitulată „Excluderi din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 – Clauze contractuale care definesc obiectul principal al contractului ori care privesc prețul sau remunerația și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora”, p. 15. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea II.1, „Noțiunea de «clauză abuzivă»”, și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”.

estimare judiciară a nivelului remunerației datorate pentru serviciile respective (punctul 4 din dispozitiv).

3. Alte efecte

Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, [EU:C:2015:21](#))

Contracte de ipotecă – Clauze privind dobânzile moratorii – Clauze abuzive – Procedura de executare ipotecară – Moderarea cuantumului dobânzilor – Competențele instanței naționale

Cauzele principale priveau proceduri de executare ipotecară inițiate de Unicaja Banco și de Caixabank având ca obiect executarea silită a mai multor ipoteci. În plus, toate contractele de credit în discuție în cauzele principale conțin o clauză potrivit căreia, în cazul neîndeplinirii de către împrumutat a obligațiilor sale de plată, creditorul poate să decidă scadența anticipată a termenului convenit inițial și să solicite plata întregului capital datorat, majorată cu dobânzile, dobânzile de întârziere, comisioanele, cheltuielile și costurile convenite. Unicaja Banco și Caixabank au formulat la instanța de trimitere cereri de executare cu privire la sumele datorate după aplicarea ratelor dobânzilor moratorii prevăzute de contractele de ipotecă în cauză.

În cadrul acestor acțiuni, instanța menționată a analizat chestiunea caracterului „abuziv”, în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, al clauzelor referitoare la ratele dobânzilor de întârziere, precum și al aplicării acestor rate la capitalul a cărui scadență anticipată este declanșată prin întârzierea plății. În această privință, instanța de trimitere a exprimat totuși îndoieli cu privire la consecințele pe care trebuie să le deducă din caracterul abusiv al clauzelor menționate în raport cu dispoziția națională în temeiul căreia instanța națională, sesizată cu o procedură de executare ipotecară, are obligația să dispună recalcularea sumelor datorate în temeiul clauzei unui contract de împrumut ipotecar atunci când contractele prevăd dobânzi moratorii a căror rată depășește cu mai mult de trei ori dobânda legală, prin aplicarea unei rate a dobânzilor moratorii care să nu depășească acest prag.

În această privință, Curtea constată de la bun început că, potrivit instanței de trimitere, clauzele referitoare la dobânzile moratorii din contractele de credit ipotecar pentru executarea cărora a fost sesizată sunt „abuzive” în sensul articolului 3 din Directiva 93/13 (punctul 27). În acest context, Curtea amintește că, în ceea ce privește consecințele care trebuie deduse din constatarea caracterului abusiv al unei dispoziții cuprinse într-un contract încheiat de un consumator cu un profesionist, decurge din textul articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 că instanțele naționale au numai obligația de a exclude aplicarea unei clauze contractuale abuzive pentru ca aceasta să nu producă efecte obligatorii în ceea ce privește consumatorul, fără a avea posibilitatea să modifice conținutul acesteia. Astfel, acest contract trebuie să continue să existe, în principiu, fără nicio altă modificare decât cea rezultată din eliminarea clauzelor abuzive, în măsura în care, în conformitate cu normele dreptului intern, o astfel de menținere a contractului este posibilă din punct de vedere juridic (punctul 28).

Reiese din deciziile de trimitere că dispoziția națională în cauză prevede o moderare a dobânzilor moratorii aplicate la creditele pentru achiziționarea unei locuințe principale, garantate cu ipoteci constituite asupra aceleiași locuințe (punctul 35). Domeniul de aplicare al acestei dispoziții se extinde la orice contract de credit ipotecar și se distinge astfel de domeniul de aplicare al Directivei 93/13, care privește doar clauzele abuzive cuprinse în contractele încheiate între un profesionist și un consumator. Rezultă că obligația de a respecta pragul care corespunde ratei dobânzilor moratorii reprezentând de trei ori rata dobânzii legale, astfel cum a fost prevăzută de legiuitor, nu prejudică în niciun caz aprecierea de către instanță a caracterului abuziv al unei clauze prin care se stabilesc dobânzile moratorii (punctul 36).

În acest context, Curtea amintește că, în conformitate cu articolul 4 alineatul (1) din Directiva 93/13, caracterul abuziv al unei clauze contractuale trebuie apreciat luându-se în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și prin raportare, la data încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea acestuia. Din această perspectivă, rezultă că trebuie apreciate și consecințele pe care clauza menționată le poate avea în cadrul legislației aplicabile contractului, ceea ce implică o examinare a sistemului juridic național (punctul 37). În această privință, Curtea amintește, în plus, că o instanță națională sesizată cu un litigiu exclusiv între particulari este obligată, atunci când aplică dispozițiile de drept intern, să ia în considerare totalitatea normelor dreptului național și să le interpreteze, în măsura posibilului, în lumina textului, precum și a finalității directivei aplicabile în materie, în vederea identificării unei soluții conforme cu obiectivul urmărit de aceasta (punctul 38).

În consecință, Curtea statuează că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opune unei dispoziții naționale precum cea în discuție în speță, cu condiția ca aplicarea sa să nu prejudice aprecierea de către instanța națională menționată a caracterului abuziv al unei astfel de clauze și să nu împiedice această instanță să înlăture clauza menționată dacă ar trebui să constate caracterul abuziv al acesteia nu se opune ca această instanță să înlăture clauza menționată în cazul în care ar constata caracterul „abuziv” al acesteia. Astfel, atunci când instanța națională este confruntată cu o clauză a unui contract referitoare la dobânzi moratorii a căror rată este inferioară celei prevăzute de dreptul național, stabilirea acestui plafon legislativ nu împiedică instanța menționată să aprecieze caracterul eventual abuziv al acestei clauze (punctul 40 și dispozitivul).

În schimb, în cazul în care rata dobânzilor moratorii prevăzută într-o clauză a unui contract de credit ipotecar este mai mare decât cea prevăzută de dreptul național și trebuie, în conformitate cu acest drept, să facă obiectul unei limitări, o astfel de circumstanță nu trebuie să împiedice instanța națională ca, în afară de această măsură de moderare, să poată deduce toate consecințele din eventualul caracter abuziv, în raport cu Directiva 93/13, al clauzei care cuprinde această rată, procedând, dacă este cazul, la anularea sa (punctele 41 și 42).

Hotărârea din 7 august 2018, Banco Santander (C-96/16 și 94/17, [EU:C:2018:643](#))

Cesiune de creanță – Contract de împrumut încheiat cu un consumator – Criterii de apreciere a caracterului abuziv al unei clauze a acestui contract care stabilește rata dobânzilor moratorii – Consecințele acestui caracter

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior⁴³, Curtea arată că Directiva 93/13 nu se opune unei jurisprudențe naționale, precum cea a Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania), potrivit căreia consecința caracterului abuziv al unei clauze nenegociate dintr-un contract de împrumut încheiat cu un consumator care stabilește rata dobânzilor moratorii constă în eliminarea totală a acestor dobânzi, dobânzile obișnuite prevăzute de acest contract continuând să curgă (punctul 3 din dispozitiv).

În special, Curtea arată că nu reiese din directiva menționată că înlăturarea sau anularea clauzei dintr-un contract de împrumut care stabilește rata dobânzilor moratorii ar trebui să conducă, ca urmare a caracterului abuziv al acesteia, și la înlăturarea sau la anularea clauzei din acest contract care stabilește rata dobânzilor obișnuite și aceasta cu atât mai mult cu cât între aceste diferite clauze trebuie să se facă o distincție clară. În această ultimă privință, Curtea consideră că dobânzile moratorii urmăresc să sancționeze neexecutarea de către debitor a obligației sale de a efectua la timp rambursările împrumutului la termenele convenite prin contract, să îl descurajeze pe acest debitor să întârzie în executarea obligațiilor sale și, dacă este cazul, să îl despăgubească pe creditor pentru prejudiciul suferit ca urmare a unei întârzieri la plată. În schimb, dobânzile obișnuite au o funcție de retribuire a punerii la dispoziție a unei sume de bani de către împrumutător până la rambursarea acesteia. Aceste considerații se aplică indiferent de modul în care sunt redactate clauza contractuală care stabilește rata dobânzilor moratorii și cea care fixează rata dobânzilor obișnuite. În special, acestea sunt valabile nu numai în cazul în care rata dobânzilor moratorii este definită independent de rata dobânzilor obișnuite, într-o clauză distinctă, ci și în cazul în care rata dobânzilor moratorii este stabilită sub forma unei majorări a ratei dobânzilor obișnuite cu un anumit număr de puncte procentuale. În acest din urmă caz, întrucât clauza abuzivă constă în această majorare, Directiva 93/13 impune numai ca această majorare să fie anulată (punctele 76 și 77).

Hotărârea din 26 martie 2019 (Marea Cameră), Abanca Corporación Bancaria (C-70/17 și C-179/17, [EU:C:2019:250](#))

Clauză privind scadența anticipată a unui contract de împrumut ipotecar – Declararea caracterului în parte abuziv al clauzei – Competența instanței naționale în prezența unei clauze calificate drept „abuzivă” – Înlocuirea clauzei abuzive cu o dispoziție de drept național

Litigiile principale priveau contracte de împrumut ipotecar încheiate în Spania, care conțineau o clauză care permitea să se solicite scadența anticipată a contractului printre altele în cazul neplății unei singure rate lunare.

⁴³ În ceea ce privește cadrul factual și juridic al litigiului, a se vedea rubrica II.1, intitulată „Noțiunea de «clauză abuzivă»”, p. 19.

Instanțele de trimitere au sesizat Curtea cu privire la aspectul dacă, în esență, articolele 6 și 7 din Directiva 93/13 trebuie interpretate în sensul că, atunci când o clauză privind scadența anticipată a unui contract de împrumut ipotecar este considerată abuzivă, aceasta poate fi totuși menținută în parte, prin eliminarea elementelor care o fac abuzivă. Acestea ridicau de asemenea problema dacă, în caz contrar, aceste dispoziții pot fi interpretate în sensul că procedura de executare ipotecară inițiată în temeiul acestei clauze poate totuși să continue prin aplicarea supletivă a unei norme de drept național, din moment ce imposibilitatea de a recurge la această procedură ar putea fi contrară intereselor consumatorilor.

În această privință, Curtea statuează că articolele 6 și 7 din Directiva 93/13 trebuie interpretate în sensul că, mai întâi, se opun ca o clauză privind scadența anticipată a unui contract de împrumut ipotecar declarată abuzivă să fie menținută în parte, prin eliminarea elementelor care o fac abuzivă, atunci când o astfel de eliminare ar echivala cu modificarea conținutului acestei clauze, afectându-i substanța. În continuare, Curtea observă că aceleași articole nu se opun ca instanța națională să remedieze nulitatea unei asemenea clauze abuzive înlocuind-o cu noul text al dispoziției legislative care a inspirat această clauză, aplicabilă în cazul unui acord între părțile la contract, dacă contractul de împrumut ipotecar în cauză nu poate continua să existe în cazul eliminării clauzei abuzive menționate, iar anularea contractului în ansamblul său l-ar expune pe consumator unor consecințe deosebit de prejudiciabile (dispozitivul).

Desigur, atunci când instanța națională constată nulitatea unei clauze abuzive cuprinse într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 se opune unei norme de drept național care permite instanței naționale să completeze acest contract modificând conținutul acestei clauze. Astfel, în cazul în care instanța națională ar avea posibilitatea să modifice conținutul clauzelor abuzive care figurează într-un astfel de contract, o asemenea posibilitate ar putea aduce atingere realizării obiectivului pe termen lung urmărit prin articolul 7 din Directiva 93/13. Astfel, această posibilitate ar contribui la eliminarea efectului descurajator pe care îl are asupra profesioniștilor faptul că astfel de clauze abuzive nu sunt pur și simplu aplicate în ceea ce privește consumatorul, în măsura în care aceștia ar fi în continuare tentați să utilizeze clauzele menționate, știind că, chiar dacă acestea din urmă ar fi invalidate, contractul va putea fi totuși completat de instanța națională în măsura în care este necesar, garantând astfel interesul respectivilor profesioniști (punctele 53 și 54).

Cu toate acestea, într-o situație în care un contract încheiat între un profesionist și un consumator nu poate continua să existe după eliminarea unei clauze abuzive, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opune ca instanța națională, în temeiul principiilor din dreptul contractelor, să anuleze clauza abuzivă prin înlocuirea acesteia cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv, în situații în care invalidarea clauzei abuzive ar obliga instanța să anuleze contractul în ansamblul său, expunându-l prin aceasta pe consumator unor consecințe deosebit de prejudiciabile, astfel încât acesta din urmă ar fi în acest fel penalizat (punctul 56).

O asemenea înlocuire este deplin justificată în lumina finalității Directivei 93/13. Astfel, ea este conformă cu obiectivul articolului 6 alineatul (1) din directivă, întrucât această dispoziție urmărește să înlocuiască echilibrul formal pe care îl instituie contractul între drepturile și obligațiile cocontractanților cu un echilibru real, de natură să restabilească egalitatea între aceste părți, iar nu să anuleze toate contractele care conțin clauze abuzive (punctul 57).

În cazul în care nu ar fi permisă înlocuirea unei clauze abuzive cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv, instanța fiind obligată să anuleze contractul în ansamblul său, consumatorul ar putea fi expus unor consecințe deosebit de prejudiciabile, astfel încât caracterul descurajator care rezultă din anularea contractului ar risca să fie compromis. Astfel, în ceea ce privește un contract de împrumut, o asemenea anulare ar avea în principiu drept consecință exigibilitatea imediată a sumei împrumutate care rămâne datorată în proporții ce riscă să depășească capacitățile financiare ale consumatorului și, din această cauză, tinde să îl penalizeze mai degrabă pe acesta decât pe împrumutător, care, pe cale de consecință, nu ar fi descurajat să insereze astfel de clauze în contractele pe care le propune (punctul 58).

Pentru motive analoage, Curtea consideră că, în situația în care un contract de împrumut ipotecar încheiat între un profesionist și un consumator nu poate continua să existe după eliminarea unei clauze abuzive al cărei text este inspirat de o dispoziție legislativă aplicabilă în cazul unui acord între părțile la contract, nici articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opune ca instanța națională, pentru a evita nulitatea acestui contract, să înlocuiască această clauză cu noul text al acestei dispoziții legislative de referință introdus ulterior încheierii contractului, în măsura în care anularea contractului l-ar expune pe consumator unor consecințe deosebit de prejudiciabile (punctul 59).

Revine instanțelor de trimitere sarcina să verifice, în conformitate cu normele de drept intern și urmând o abordare obiectivă, dacă eliminarea acestor clauze ar avea drept consecință imposibilitatea contractelor de credit ipotecar de a continua să existe.

Într-o astfel de ipoteză, instanțelor de trimitere le va reveni sarcina să examineze dacă anularea contractelor de împrumut ipotecar în discuție în litigiile principale i-ar expune pe consumatorii în cauză unor consecințe deosebit de prejudiciabile. În această privință, Curtea arată că din deciziile de trimitere reiese că o asemenea anulare ar putea avea impact în special asupra modalităților procedurale de drept național potrivit cărora băncile pot obține, în justiție, restituirea întregului quantum al împrumutului care rămâne datorat de consumatori (punctul 61).

Hotărârea din 7 noiembrie 2019, Kanyeba și alții (cauzele conexate C-349/18-C-351/18, EU:C:2019:936)

Condiții generale de transport ale unei întreprinderi feroviare – Clauză penală – Competențele instanței naționale

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior⁴⁴, Curtea, pronunțându-se cu privire la o clauză penală prevăzută într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator, statuează că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 se opune ca o instanță națională care constată caracterul abuziv al unei asemenea clauze penale să modifice quantumul penalității puse de această clauză în sarcina consumatorului respectiv (punctul 2 din dispozitiv).

⁴⁴ În ceea ce privește contextul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea V.2, intitulată „Înlocuirea clauzei abuzive”, p. 53.

Hotărârea din 9 iulie 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))

Contract de credit ipotecar – Clauză de limitare a variabilității ratei dobânzii (clauză-„prag”) – Contract de novație – Renunțarea la acțiunile în justiție împotriva clauzelor unui contract – Lipsa caracterului obligatoriu

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior⁴⁵, Curtea apreciază că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opune ca o clauză dintr-un contract încheiat între un profesionist și un consumator al cărei caracter abuziv poate fi constatat pe cale judecătorească să poată face obiectul unui contract de novație între acest profesionist și acest consumator, prin care consumatorul renunță la efectele pe care le-ar presupune declararea caracterului abuziv al clauzei respective, cu condiția ca această renunțare să rezulte dintr-un consimțământ liber și clar al consumatorului, aspect a cărui verificare revine instanței naționale (punctul 1 din dispozitiv).

Curtea precizează că renunțarea consumatorului la valorificarea nulității unei clauze abuzive nu poate fi luată în considerare decât dacă, la momentul acestei renunțări, consumatorul era conștient de caracterul neobligatoriu al acestei clauze și de consecințele care decurg din ea. Numai în această ipoteză se poate considera că participarea sa la novația unei astfel de clauze rezultă dintr-un consimțământ liber și clar, cu respectarea cerințelor prevăzute la articolul 3 din Directiva 93/13, aspect a cărui verificare revine instanței naționale (punctul 29).

4. Limitarea în timp a efectelor constatării nulității

Hotărârea din 21 decembrie 2016 (Marea Cameră), Gutiérrez Naranjo (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, [EU:C:2016:980](#))

Împrumuturi ipotecare – Clauze abuzive – Constatarea nulității – Limitarea de către instanța națională a efectelor în timp ale constatării nulității unei clauze abuzive

Cauzele principale priveau clauze incluse în contracte de împrumut ipotecar și care prevedeau o limită minimă sub care nu putea coborî rata dobânzii variabile. Chiar dacă aceste clauze-„prag” fuseseră declarate abuzive printr-o hotărâre anterioară a Curții Supreme spaniole în lumina jurisprudenței Curții privind interpretarea Directivei 93/13, această Curte limitase, în general, efectele restitutorii ale constatării nulității clauzelor menționate la sumele plătite în mod nejustificat ulterior pronunțării hotărârii sale de principiu. În aceste condiții, instanțele de trimitere, sesizate de consumatori afectați de aplicarea clauzelor-„prag” menționate, solicitau să se stabilească dacă o astfel de limitare în timp a efectelor constatării nulității era compatibilă cu Directiva 93/13.

⁴⁵ În ceea ce privește cadrul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea II.1, intitulată „Noțiunea de «clauză abuzivă»”, p. 20. Această hotărâre este prezentată și în secțiunea II.2, „Noțiunea de clauză «care nu s-a negociat individual»”, și în secțiunea III.2, „Cerințele de bună-credință, de echilibru și de transparență”.

În hotărârea sa, Curtea subliniază că constatarea caracterului abuziv al unei clauze în sensul Directivei 93/13 trebuie să aibă ca efect restabilirea situației în care s-ar fi aflat consumatorul în lipsa acestei clauze. În consecință, în speță, constatarea caracterului abuziv al clauzelor-„prag” trebuia să permită restituirea avantajelor dobândite în mod nejustificat în detrimentul consumatorilor (punctele 66 și 67).

În această privință, Curtea precizează că, deși o instanță națională poate decide că hotărârea sa nu trebuie să afecteze, în interesul securității juridice, situațiile soluționate definitiv prin decizii judecătorești anterioare, revine, în schimb, Curții și numai Curții sarcina de a decide cu privire la existența unor limitări în timp care trebuie să fie aplicate interpretării pe care o dă unei norme a Uniunii. În plus, în măsura în care limitarea în timp a efectelor nulității clauzei-„prag”, astfel cum a fost decisă de Curtea Supremă spaniolă, privează consumatorii de dreptul de a obține restituirea tuturor sumelor pe care le-au plătit în mod nejustificat, aceasta asigură consumatorilor doar o protecție incompletă și insuficientă. În aceste condiții, o asemenea limitare nu constituie un mijloc nici adecvat și nici eficient pentru a preveni utilizarea respectivului tip de clauze, contrar prevederilor directivei. Astfel, dreptul Uniunii se opune acestei limitări în timp a efectelor restitutorii legate de nulitatea unei clauze abuzive (punctele 70, 72, 73 și 75 și dispozitivul).

Hotărârea din 17 mai 2022 (Marea Cameră), Unicaja Banco (C-869/19, [EU:C:2022:397](#))

Contract de ipotecă – Caracter abuziv al „clauzei-prag” prevăzute de acest contract – Norme naționale privind procedura jurisdicțională de apel – Limitarea în timp a constatării nulității unei clauze abuzive – Restituire – Competență de control din oficiu a instanței naționale de apel

Litigiul principal era între L și Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria SAU, a cărei succesoare în drepturi este Unicaja Banco SA, în legătură cu neinvocarea din oficiu de către instanța națională de apel a unui motiv întemeiat pe încălcarea dreptului Uniunii. Instituția bancară i-a acordat lui L un împrumut ipotecar. Acest contract prevedea o „clauză-prag” în temeiul căreia rata variabilă nu putea fi mai mică de 3 %. L a formulat o acțiune împotriva acestei instituții pentru a obține nulitatea clauzei respective și restituirea sumelor percepute fără a fi datorate, susținând că această clauză trebuia declarată abuzivă din cauza lipsei sale de transparență. Instanța de prim grad a admis acțiunea, limitând totodată în timp efectele restitutorii, în temeiul unei jurisprudențe naționale. Instanța de apel, sesizată de instituția bancară, nu a dispus restituirea totală a sumelor percepute în temeiul „clauzei-prag”, întrucât L nu formulase apel împotriva hotărârii pronunțate în primă instanță. Potrivit dreptului spaniol, în cazul în care o parte a dispozitivului unei hotărâri nu este atacată de niciuna dintre părți, instanța de apel nu poate să îi înlăture sau să îi modifice niciun efect. Această regulă prezintă similitudini cu autoritatea de lucru judecat. Prin urmare, Curtea Supremă spaniolă a solicitat Curții să se pronunțe cu privire la compatibilitatea dreptului național cu dreptul Uniunii, în special în ceea ce privește împrejurarea că o instanță națională sesizată cu un apel împotriva unei hotărâri care limitează în timp restituirea sumelor plătite în mod nejustificat de consumator în temeiul unei clauze declarate abuzive nu poate să invoce din oficiu un motiv întemeiat pe încălcarea Directivei 93/13 și nici să dispună restituirea integrală a sumelor respective.

În hotărârea sa, Curtea examinează legătura dintre anumite principii procedurale naționale care reglementează procedura de apel, precum principiile disponibilității, congruenței și interzicerii

reformatio in peius, și competența instanței naționale de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze.

În această privință, Curtea consideră că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 se opune aplicării unor astfel de principii procedurale naționale, în temeiul cărora o instanță națională, sesizată cu un apel împotriva unei hotărâri care limitează în timp restituirea sumelor plătite în mod nejustificat de consumator în temeiul unei clauze declarate abuzive, nu poate să invoce din oficiu un motiv întemeiat pe încălcarea unei dispoziții a acestei directive și să dispună restituirea integrală a sumelor respective, în cazul în care necontestarea acestei limitări în timp de către consumatorul în cauză nu poate fi atribuită unei pasivități totale din partea sa. În speță, Curtea precizează că împrejurarea că un consumator nu a declarat apel în termenul corespunzător poate fi atribuită faptului că termenul său de apel expirase deja la momentul pronunțării Hotărârii Gutiérrez Naranjo și alții⁴⁶, prin care Curtea a considerat incompatibilă cu directiva menționată jurisprudența națională care limitează în timp efectele restitutorii legate de constatarea caracterului abuziv al unei clauze contractuale. Prin urmare, în cauza principală, consumatorul vizat nu a făcut dovada unei pasivități totale prin faptul că nu a declarat apel. În aceste împrejurări, aplicarea principiilor procedurale naționale care îl privează de mijloacele care îi permit să își valorifice drepturile în temeiul Directivei privind clauzele abuzive este contrară principiului efectivității, întrucât aceasta este de natură să facă imposibilă sau excesiv de dificilă protecția drepturilor respective (punctele 38 și 39 și dispozitivul).

⁴⁶ Hotărârea din 21 decembrie 2016, [Gutiérrez Naranjo și alții](#) (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980), prezentată în secțiunea V.4, „Limitarea în timp a efectelor constatării nulității”.

VI. Mijloace destinate să prevină utilizarea în continuare a unei clauze abuzive

1. Acțiuni colective sau de interes public

Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, [EU:C:2012:242](#))

Modificare unilaterală a clauzelor contractului de către profesionist – Acțiune în încetare formulată în interes public, în numele consumatorilor, de un organism desemnat de legislația națională – Constatarea caracterului abuziv al clauzei – Efecte juridice

În această hotărâre, al cărei cadru factual și juridic a fost prezentat anterior⁴⁷, Curtea amintește mai întâi că Directiva 93/13 obligă statele membre să permită persoanelor sau organizațiilor care au un interes legitim în protecția consumatorilor să sesizeze instanțele cu o acțiune în încetare pentru a se stabili dacă clauzele elaborate pentru a fi utilizate în general sunt abuzive și să obțină, în acest caz, interzicerea lor. În această privință, Curtea precizează totuși că directiva menționată nu urmărește să armonizeze sancțiunile aplicabile atunci când caracterul abuziv al unei clauze a fost recunoscut în cadrul unor proceduri inițiate de aceste persoane sau organizații (punctele 35 și 36).

În continuare, Curtea arată că realizarea efectivă a obiectivului de descurajare al acțiunilor de interes public impune ca clauzele declarate abuzive în cadrul unei astfel de acțiuni îndreptate împotriva profesionistului în cauză să nu fie obligatorii nici pentru consumatorii care sunt, dacă este cazul, părți la procedură, nici pentru cei care nu sunt părți la procedură, dar care au încheiat cu acest profesionist un contract căruia i se aplică aceleași condiții generale. În acest context, Curtea subliniază că acțiunile de interes public prin care se urmărește eliminarea clauzelor abuzive pot fi de asemenea formulate înainte de utilizarea acestora din urmă în contracte (punctul 38).

În aceste împrejurări, Curtea constată că legislația contestată, în temeiul căreia declararea nulității unei clauze abuzive pronunțată de o instanță ca urmare a unei acțiuni în interes public se aplică oricărui consumator care a încheiat un contract cu un profesionist în care figurează această clauză, se înscrie exact în logica Directivei 93/13, potrivit căreia statele membre sunt obligate să se asigure că există mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive. Prin urmare, această legislație este considerată compatibilă cu directiva menționată.

Curtea precizează în continuare că instanțele naționale sunt obligate, și în viitor, să stabilească din oficiu toate consecințele care decurg din constatarea, în cadrul unei acțiuni în încetare, a nulității, astfel încât clauza abuzivă să nu creeze obligații pentru consumatorii care au încheiat un contract care conține o astfel de clauză și căruia i se aplică aceleași condiții generale (punctul 43 și punctul 2 din dispozitiv).

⁴⁷ În ceea ce privește cadrul factual și juridic al litigiului, a se vedea secțiunea III.1, intitulată „Criterii de apreciere”, p. 27.

Hotărârea din 27 februarie 2014, Pohotovosť (C-470/12, [EU:C:2014:101](#))***Executare silită a unei hotărâri arbitrale – Cerere de intervenție într-o procedură de executare – Asociație pentru protecția consumatorilor – Legislație națională care nu permite o astfel de intervenție – Autonomie procesuală a statelor membre***

Societatea Pohotovosť a acordat un credit de consum unui împrumutat. Acesta din urmă a fost obligat, printr-o hotărâre arbitrală, la rambursarea sumelor în legătură cu executarea acestui contract. În urma unei cereri de executare a acestei hotărâri arbitrale formulate de Pohotovosť, executorul judecătoresc competent a sesizat Okresný súd Svidník (Tribunalul Districtual din Svidník, Slovacia) (denumit în continuare „instanța națională”) cu o cerere de încuviințare a executării hotărârii menționate.

O asociație pentru protecția consumatorilor a formulat o cerere de intervenție în cadrul acestei proceduri de executare. Astfel, această asociație invoca o lipsă de imparțialitate a executorului judecătoresc, ca urmare a faptului că ar fi avut în trecut un raport de muncă cu Pohotovosť. După ce a pronunțat o ordonanță prin care a declarat inadmisibilă cererea de intervenție, instanța națională a fost sesizată cu o acțiune împotriva acestei ordonanțe. În speță, asociația menționată susținea în esență că instanța nu ar fi acordat împrumutatului o protecție suficientă în raport cu o clauză compromisorie abuzivă.

În temeiul reglementării slovace, o asociație pentru protecția consumatorilor poate interveni într-un litigiu cu privire la fondul dreptului în care este implicat un consumator. Totuși, în temeiul jurisprudenței Najvyšší súd Slovenskej republiky (Curtea Supremă, Republica Slovacă), intervenția unei astfel de asociații nu este admisă în procedurile de executare referitoare la un consumator, indiferent dacă este vorba despre executarea unei hotărâri a unei instanțe naționale sau a unei hotărâri arbitrale definitive.

În acest context, instanța națională a decis să sesizeze Curtea. În hotărârea sa, aceasta statuează că Directiva 93/13 și articolele 38 și 47 din cartă, referitoare la protecția consumatorilor și, respectiv, la dreptul la o cale de atac efectivă, nu se opun unei reglementări naționale în temeiul căreia nu este admisă intervenția unei asociații pentru protecția consumatorilor în susținerea unui consumator determinat, într-o procedură de executare, îndreptată împotriva acestuia din urmă, a unei hotărâri arbitrale definitive (dispozitiv).

Curtea precizează că instanța națională sesizată cu o cauză privind executarea unei hotărâri arbitrale definitive este obligată, de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare, să efectueze examinarea din oficiu a caracterului abuziv al clauzelor contractuale pe care se întemeiază creanța constatată în această hotărâre (punctul 42).

În plus, în ceea ce privește rolul asociațiilor pentru protecția consumatorilor, Curtea arată că articolul 7 alineatele (1) și (2) din Directiva 93/13 prevede posibilitatea acestor asociații de a introduce o acțiune în justiție pentru a se stabili dacă clauzele contractuale elaborate pentru a fi utilizate în general sunt abuzive și pentru a obține interzicerea lor. În acest sens, Curtea precizează că acțiunile în încetare astfel formulate pot fi exercitate chiar dacă clauzele a căror interzicere este solicitată nu au fost utilizate în contracte specifice. În schimb, în lipsa unei reglementări a Uniunii privind posibilitatea asociațiilor pentru protecția consumatorilor de a interveni în litigii individuale în care sunt implicați consumatori, acest aspect este reglementat de

fiecare stat membru, în temeiul principiului autonomiei procedurale și cu respectarea principiilor echivalenței și efectivității (punctele 43, 44 și 46).

În ceea ce privește principiul echivalenței, Curtea concluzionează că, în speță, acesta nu este încălcat. Astfel, excluderea intervenției oricărui terț în orice procedură de executare a unei hotărâri a unei instanțe naționale sau a unei hotărâri arbitrale definitive se aplică independent de faptul că este invocată o încălcare a dreptului Uniunii sau a dreptului intern. Curtea constată de asemenea că nici principiul efectivității nu este încălcat. Astfel, aceasta precizează mai întâi că Directiva privind clauzele abuzive nu prevede un drept al asociațiilor pentru protecția consumatorilor de a interveni în litigiile individuale care implică consumatori. Pentru acest motiv, articolul 38 din cartă, referitor la necesitatea de a asigura un nivel ridicat de protecție a consumatorilor, nu impune o interpretare a directivei menționate în sensul recunoașterii acestui drept. Pe de altă parte, aceasta concluzionează că, în măsura în care directiva menționată prevede obligația instanței naționale de a controla din oficiu caracterul abuziv al clauzelor contractuale, refuzul de a admite intervenția unei astfel de asociații în susținerea unui consumator nu constituie o încălcare a dreptului acesteia la o cale de atac jurisdicțională. Totuși, potrivit Curții, acest refuz nu afectează drepturile unei astfel de asociații printre altele de a formula o acțiune colectivă sau de a reprezenta în mod direct un consumator în orice procedură (punctele 49, 50, 52 și 54-56).

Hotărârea din 14 aprilie 2016, Sales Sinués (C-381/14 și C-385/14, [EU:C:2016:252](#))

Contracte de ipotecă – Clauză-„prag” – Analiza clauzei în vederea invalidării acesteia – Procedură colectivă – Acțiune în încetare – Suspendare a procedurii individuale având același obiect

În anul 2005, împrumutații au încheiat un contract de novație a unui împrumut ipotecar și un contract de împrumut ipotecar cu două instituții bancare spaniole. Contractele conțineau o așa-numită clauză-„prag” care prevedea un coeficient nominal anual minim, precum și un plafon al acestui coeficient. În temeiul acestei clauze și independent de fluctuația coeficienților pieței, ratele dobânzii din aceste contracte nu puteau fi inferioare procentului prevăzut de clauza menționată.

Considerând că aceste clauze-„prag” le-au fost impuse de instituțiile bancare și că ele creau un dezechilibru în detrimentul lor, împrumutații au introdus, fiecare, la Juzgado de lo Mercantil n° 9 de Barcelona (Tribunalul Comercial nr. 9 din Barcelona, Spania, denumit în continuare „instanța națională”) o acțiune în declararea nulității acestor clauze. Anterior acestor acțiuni, o asociație de consumatori introdusese împotriva mai multor instituții bancare o acțiune colectivă având ca obiect printre altele încetarea utilizării așa-numitelor clauze-„prag” în contractele de credit.

În speță, instituțiile bancare au solicitat suspendarea procedurilor în cauză până la pronunțarea unei hotărâri definitive care să finalizeze procedura colectivă. Împrumutații s-au opus acestei suspendări. Instanța națională a considerat că era obligată, în temeiul unei dispoziții procedurale spaniole, să suspende acțiunile individuale cu care era sesizată până la pronunțarea unei hotărâri definitive în acțiunea colectivă. Or, un asemenea efect suspensiv ar determina o subordonare a acțiunii individuale față de acțiunea colectivă în ceea ce privește atât derularea procedurii, cât și rezultatul acesteia.

Sesizată cu o întrebare preliminară, Curtea s-a pronunțat cu privire la interpretarea care trebuie dată articolului 7 din Directiva 93/13. Ea apreciază că această dispoziție se opune unei reglementări naționale care impune instanței sesizate cu o acțiune individuală a unui consumator prin care se urmărește constatarea caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract încheiat de acesta cu un profesionist să suspende automat o astfel de acțiune până la pronunțarea unei hotărâri definitive într-o acțiune colectivă în curs, introdusă de o asociație de consumatori pentru a preveni utilizarea în continuare, în contracte de același tip, a unor clauze similare cu cea vizată prin acțiunea individuală menționată. Curtea precizează că această incompatibilitate subzistă, în special dacă suspendarea respectivă se produce fără ca relevanța sa din punctul de vedere al protecției consumatorului care a sesizat instanța cu titlu individual să poată fi luată în considerare și fără ca acest consumator să poată decide să se disocieze de acțiunea colectivă menționată (dispozitivul).

Curtea amintește că, în paralel cu dreptul subiectiv al consumatorului de a sesiza o instanță pentru a examina caracterul abuziv al unei clauze dintr-un contract în care este parte, Directiva 93/13 permite statelor membre să instituie un control al clauzelor abuzive conținute în contracte-tip prin intermediul acțiunilor în încetare inițiate de asociații de protecție a consumatorilor, în temeiul articolului 7 alineatul (2) din Directiva 93/13. Astfel, Curtea observă că natura preventivă și scopul de descurajare al acestor acțiuni, precum și independența lor față de orice conflict individual concret implică posibilitatea exercitării lor chiar dacă clauzele a căror interdicție este cerută nu ar fi fost utilizate în contracte specifice. Prin urmare, Curtea subliniază că acțiunile individuale și colective au obiective și efecte juridice diferite. Astfel, desfășurarea lor ar trebui să corespundă numai unor cerințe procedurale privind printre altele buna administrare a justiției și necesitatea de a evita hotărâri judecătorești contradictorii, fără a conduce la o diminuare a protecției consumatorilor (punctele 21, 29 și 30).

În lipsa unei armonizări a normelor procedurale aplicabile legăturilor dintre acțiunile colective și cele individuale, revine fiecărui stat membru sarcina de a stabili aceste norme în temeiul principiului autonomiei procedurale și cu respectarea principiilor echivalenței și efectivității. În speță, Curtea observă că dispoziția procedurală spaniolă în temeiul căreia instanța națională este obligată să suspende automat acțiunea individuală a unui consumator prin care se urmărește constatarea caracterului abuziv al unei clauze contractuale până la pronunțarea unei hotărâri definitive într-o acțiune colectivă în curs nu ridică îndoieli în ceea ce privește respectarea principiului echivalenței. În schimb, situația nu ar fi aceasta în ceea ce privește principiul efectivității, întrucât această dispoziție procedurală ar fi de natură să împiedice consumatorul să se prevaleze în mod individual de drepturile recunoscute de directiva menționată. Astfel, Curtea constată că consumatorul este obligat să respecte rezultatul acțiunii colective chiar dacă a decis să nu participe la aceasta și depinde de termenul de adoptare a unei hotărâri judecătorești privind acțiunea colectivă (punctele 32, 33, 36 și 39).

Pe de altă parte, în cazul în care dorește să ia parte la acțiunea colectivă, consumatorul este supus unor constrângeri legate de stabilirea instanței competente și de motivele care pot fi invocate. În plus, consumatorul pierde de asemenea alte drepturi care i-ar fi recunoscute în cadrul unei acțiuni individuale, precum luarea în considerare a împrejurărilor ce caracterizează cauza sa și posibilitatea de a renunța la neaplicarea unei clauze abuzive. Pe de altă parte, aplicarea normei procedurale menționate împiedică instanța națională să aprecieze relevanța suspendării acțiunii individuale până la pronunțarea unei hotărâri definitive în acțiunea colectivă. În acest context, Curtea concluzionează că o asemenea lipsă de efectivitate nu poate fi justificată

de necesitatea de a preveni riscul unor hotărâri judecătorești contradictorii, din moment ce diferența de natură dintre controlul judiciar exercitat în cadrul unei acțiuni colective și cel exercitat în cadrul unei acțiuni individuale ar trebui, în principiu, să prevină un astfel de risc. O asemenea lipsă nu poate fi justificată nici de necesitatea de a evita aglomerarea instanțelor, exercitarea efectivă a drepturilor conferite consumatorilor de Directiva 93/13 neputând fi repusă în discuție de considerații legate de organizarea judiciară a unui stat membru (punctele 37, 38 și 40-42).

2. Garantarea dreptului la o cale de atac efectivă

Hotărârea din 17 iulie 2014, Sánchez Morcillo și Abril García (C-169/14, [EU:C:2014:2099](#))

Contract de împrumut ipotecar – Clauze abuzive – Procedură de executare ipotecară – Dreptul la o cale de atac

În anul 2013, reclamantii au semnat cu Banco Bilbao un act notarial de împrumut cu garanție ipotecară asupra locuinței lor. Ca urmare a neîndeplinirii de către debitori a obligației lor de a plăti ratele lunare de rambursare, Banco Bilbao a solicitat plata totalității împrumutului, însoțită de dobânzile ordinare și de întârziere, precum și vânzarea silită a bunului imobil ipotecat în favoarea sa.

În urma deschiderii procedurii de executare a ipotecii, debitorii au formulat o opoziție la aceasta, care a fost respinsă în primă instanță. Ei au declarat apel împotriva acestei decizii la Audiencia Provincial de Castellón (Curtea Provincială din Castellón, Spania, denumită în continuare „instanța națională”).

În temeiul legislației procedurale civile spaniole, creditorul are posibilitatea de a ataca cu apel decizia care, prin admiterea opoziției formulate de un debitor, pune capăt procedurii de executare ipotecară. În schimb, aceasta nu permite debitorului a cărui opoziție a fost respinsă să atace cu apel hotărârea prin care a fost dispusă continuarea procedurii de executare silită. În plus, instanța de fond nu poate suspenda procedura de executare ipotecară, ci cel mult poate acorda o despăgubire compensatorie pentru prejudiciul suferit de consumator.

În speță, instanța națională avea îndoieli cu privire la compatibilitatea acestei legislații spaniole cu obiectivul de protecție a consumatorilor urmărit de Directiva 93/13, precum și cu dreptul la o cale de atac efectivă consacrat la articolul 47 din cartă. Acesta preciza că deschiderea căii apelului pentru debitori s-ar putea dovedi cu atât mai importantă cu cât anumite clauze ale contractului de împrumut în discuție în litigiul principal ar putea fi considerate „abuzive” în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13.

În hotărârea sa, Curtea statuează că articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 coroborat cu articolul 47 din cartă se opune unui sistem național de executare silită care prevede că o procedură de executare ipotecară nu poate fi suspendată de instanța de fond, aceasta putând, în decizia sa finală, cel mult să acorde o indemnizație compensatorie pentru prejudiciul suferit de consumator. Curtea precizează că incompatibilitatea constă în faptul că consumatorul, în

calitate de debitor urmărit, nu poate ataca cu apel decizia prin care a fost respinsă opoziția sa împotriva acestei executări, în timp ce profesionistul, creditor urmărit, poate exercita această cale de atac împotriva deciziei prin care se pune capăt procedurii sau prin care este declarată inaplicabilă o clauză abuzivă (punctul 51 și dispozitivul).

Curtea observă mai întâi că legislația procedurală spaniolă limita posibilitatea atacării cu apel a deciziei prin care se statuează asupra legalității unei clauze contractuale, instituind o diferență de tratament între profesionist și consumator în calitate de părți la procedură. Astfel, profesionistul dispune de o cale de atac împotriva unei decizii contrare intereselor sale, în timp ce, în cazul respingerii opoziției, consumatorul nu dispune de această posibilitate (punctul 30).

Curtea arată că, în lipsa unei armonizări a mecanismelor naționale de executare silită, modalitățile de punere în aplicare a căilor de atac împotriva deciziei prin care se statuează asupra legalității unei clauze contractuale admisibile în cadrul unei proceduri de executare ipotecară sunt reglementate de ordinea juridică internă a statelor membre în temeiul principiului autonomiei procedurale a acestora din urmă, cu condiția respectării principiilor echivalenței și efectivității (punctul 31).

În continuare, Curtea consideră că, potrivit dreptului Uniunii, principiul protecției jurisdicționale efective vizează numai dreptul de acces la o instanță judecătorească. În consecință, faptul că consumatorul, debitor urmărit în cadrul unei proceduri de executare ipotecară, nu dispune de o cale de atac decât în fața unei singure instanțe judecătorești pentru a-și valorifica drepturile pe care i le conferă Directiva 93/13 nu poate fi, ca atare, contrar dreptului Uniunii (punctul 36).

Totuși, Curtea observă că sistemul spaniol expune consumatorul sau chiar, dacă este cazul, familia sa riscului de a-și pierde locuința în urma unei vânzări silită a acesteia, în timp ce instanța de executare va fi efectuat cel mult o examinare rapidă a validității clauzelor contractuale pe care se întemeiază cererea profesionistului. Protecția de care consumatorul, în calitatea sa de debitor urmărit, ar putea eventual să beneficieze în urma unui control jurisdicțional distinct efectuat în cadrul unei proceduri de fond inițiate în paralel cu procedura de executare nu este susceptibilă să înlăture acest risc, întrucât consumatorul respectiv nu va obține o reparație în natură a prejudiciului său care să îl repună în situația anterioară executării bunului imobil ipotecat, ci, în cel mai bun caz, o indemnizație compensatorie. Or, acest simplu caracter de indemnizație al eventualei reparații acordate consumatorului nu îi conferă acestuia decât o protecție incompletă și insuficientă și, prin urmare, aceasta nu constituie un mijloc nici adecvat, nici eficace, în sensul articolului 7 alineatul (1) din Directiva 93/13, pentru a face să înceteze utilizarea clauzei considerate abuzivă (punctul 43).

Pe de altă parte, Curtea precizează că desfășurarea procedurii de opoziție la executare prevăzute de legislația spaniolă plasează consumatorul, în calitatea sa de debitor urmărit, într-o poziție de inferioritate în raport cu profesionistul, în calitate de creditor urmărit, în ceea ce privește protecția jurisdicțională a drepturilor de care se poate prevala în temeiul Directivei 93/13 împotriva utilizării unor clauze abuzive. Această situație pune în pericol realizarea obiectivului urmărit de directiva menționată, dezechilibrul dintre mijloacele procedurale puse la dispoziția părților nefăcând decât să îl accentueze pe cel existent între părțile la contract (punctele 45 și 46).

Hotărârea din 1 octombrie 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, [EU:C:2015:637](#))

Contract de împrumut ipotecar – Încetarea utilizării unor clauze abuzive – Mijloace adecvate și eficiente – Recunoaștere de datorie – Act notarial – Aplicarea formulei executorii de către un notar – Titlu executoriu – Obligațiile notarului – Examinări din oficiu ale clauzelor abuzive – Control jurisdicțional – Principiile echivalenței și efectivității

Litigiul principal privea o cerere având ca obiect anularea refuzului unui notar de a anula o formulă executorie aplicată prin act notarial pe o recunoaștere de datorie subscrisă de un consumator maghiar în temeiul unui contract de împrumut și al unui contract de garanție ipotecară încheiate cu o bancă.

Curtea arată că Directiva 93/13 nu reglementează aspectul dacă trebuie să se extindă la notar, în împrejurări în care o legislație națională îi atribuie acestuia competența de a proceda la aplicarea formulei executorii pe un act autentic referitor la un contract și, ulterior, de a o anula la expirarea termenului, facultatea de a exercita competențe care intră în mod direct în sfera funcției jurisdicționale. Or, în lipsa unei armonizări în dreptul Uniunii a mecanismelor naționale de executare silită și a rolului atribuit notarilor în cadrul acestora, revine ordinii juridice din fiecare stat membru atribuția de a prevedea astfel de norme în temeiul principiului autonomiei procesuale, însă cu condiția respectării principiilor echivalenței și efectivității. Din perspectiva principiului efectivității, Curtea statuează că Directiva 93/13 impune, în litigiile dintre un profesionist și un consumator, să existe o intervenție pozitivă, exterioară părților la contract, a instanței naționale sesizate cu astfel de litigii. Totuși, respectarea principiului efectivității nu poate merge până la a suplini integral pasivitatea totală a consumatorului vizat (punctele 48, 49 și 62).

În consecință, faptul că consumatorul poate invoca protecția prevăzută de Directiva 93/13 doar dacă inițiază o procedură jurisdicțională, în special împotriva actului notarial, nu poate fi considerat, în sine, contrar principiului efectivității. Astfel, protecția jurisdicțională efectivă garantată de directivă se întemeiază pe premisa potrivit căreia instanțele naționale sunt sesizate în prealabil de una dintre părțile la contract (punctul 63).

Hotărârea din 21 decembrie 2016, Biuro podrozy „Partner” (C-119/15, [EU:C:2016:987](#))

Efect erga omnes al unor clauze abuzive care figurează într-un registru public – Sancțiune pecuniară aplicată unui profesionist care a utilizat o clauză considerată echivalentă cu cea care figurează în registrul respectiv – Profesionist care nu a participat la procedura ce a condus la constatarea caracterului abuziv al unei clauze

Printr-o decizie din 22 noiembrie 2011, președintele Oficiului pentru Protecția Concurenței și a Consumatorilor polonez a constatat că Biuro Partner, o societate poloneză care își desfășoară activitatea în sectorul serviciilor turistice, utiliza clauze considerate echivalente clauzelor declarate ilicite în cadrul unor proceduri care au vizat alți profesioniști și înscrise în Registrul național al clauzelor din condițiile generale declarate ilicite. Potrivit președintelui acestui oficiu, clauzele respective utilizate de Biuro Partner aduceau atingere intereselor colective ale consumatorilor și justificau aplicarea unei amenzi în cuantum de 27 127 de zloți polonezi (PLN) (aproximativ 6 400 de euro).

HK Zakład Usługowo Handlowy „Partner”, a cărei succesoare în drepturi este Biuro Partner, a contestat echivalența clauzelor utilizate de această societate și a celor înscrise în registrul respectiv.

Printr-o hotărâre din 19 noiembrie 2013, Sąd Okręgowy w Warszawie – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (Tribunalul Regional din Varșovia – Tribunalul pentru Protecția Concurenței și a Consumatorilor, Polonia) a respins acțiunea formulată de Biuro Partner împotriva deciziei menționate a președintelui Oficiului pentru Protecția Concurenței și a Consumatorilor, constatând, la fel ca acesta din urmă, echivalența dintre clauzele comparate.

Sesizată în apel, Sąd Apelacyjny w Warszawie (Curtea de Apel din Varșovia, Polonia) a exprimat îndoieli cu privire la interpretarea care trebuia reținută cu privire la Directiva 93/13 și la Directiva 2009/22 privind acțiunile în încetare în ceea ce privește protecția intereselor consumatorilor⁴⁸.

Prin urmare, instanța de trimitere a solicitat Curții să stabilească dacă articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 din Directiva 93/13 coroborate cu articolele 1 și 2 din Directiva 2009/22 trebuie interpretate în sensul că se opun ca utilizarea în condițiile generale a unor clauze al căror conținut ar fi echivalent cu cel al unor clauze declarate ilicite printr-o hotărâre judecătorească definitivă și înscrise într-un registru național cu asemenea clauze să fie considerată, în privința unui profesionist care nu a fost parte în procedura finalizată cu înscrierea acestor clauze în registrul respectiv, drept un comportament ilicit, sancționabil prin aplicarea unei amenzi.

În hotărârea sa, Curtea statuează că articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 din Directiva 93/13 coroborate cu articolele 1 și 2 din Directiva 2009/22, precum și în lumina articolului 47 din cartă trebuie interpretate în sensul că nu se opun ca utilizarea clauzelor din condițiile generale să fie considerată, în privința unui profesionist care nu a fost parte în procedura finalizată cu înscrierea acestor clauze în registrul respectiv, drept un comportament ilicit.

Instituirea unui registru precum cel în cauză este compatibilă cu dreptul Uniunii. În această privință, din dispozițiile Directivei 93/13, în special din articolul 8 din aceasta, reiese că statele membre pot stabili liste care prevăd clauze contractuale considerate abuzive. În temeiul articolului 8a din Directiva 93/13, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2011/83⁴⁹, statele membre sunt obligate să informeze Comisia despre stabilirea unor asemenea liste. Din aceste dispoziții rezultă că listele sau registrele respective, stabilite de organisme naționale, răspund, în principiu, interesului protecției consumatorilor în cadrul Directivei 93/13. Cu toate acestea, registrul respectiv trebuie gestionat în mod transparent în interesul nu doar al consumatorilor, ci și al profesioniștilor. Această cerință implică în special ca acesta să fie structurat în mod clar, independent de numărul de clauze pe care îl conține. În plus, clauzele care figurează în registrul vizat trebuie să respecte criteriul actualității, ceea ce presupune ca acest registru să fie actualizat cu rigurozitate și ca, respectându-se principiul securității juridice, clauzele care nu mai este necesar să figureze în acesta să fie înlăturate imediat (punctele 36, 38 și 39).

⁴⁸ Directiva 2009/22/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2009 privind acțiunile în încetare în ceea ce privește protecția intereselor consumatorilor (JO 2009, L 110, p. 30).

⁴⁹ Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului (JO 2011, L 304, p. 64).

În plus, în aplicarea principiului protecției jurisdicționale efective, profesionistul cărui i se aplică o amendă ca urmare a utilizării unei clauze considerate echivalentă cu o clauză ce figurează într-un registru trebuie printre altele să dispună de posibilitatea de a contesta această sancțiune. Acest drept la o cale de atac trebuie să poată avea ca obiect atât aprecierea comportamentului considerat ilicit, cât și cuantumul amenzii stabilit de organul național competent. În acest context, examinarea efectuată de instanța competentă nu s-ar limita la o simplă comparație formală a clauzelor examinate cu cele care figurează în registru. Dimpotrivă, această examinare ar consta în a aprecia conținutul clauzelor în litigiu, pentru a determina dacă, ținând cont de ansamblul împrejurărilor relevante specifice fiecărui caz, aceste clauze sunt identice din punct de vedere material, având în vedere în special efectele pe care le produc în detrimentul consumatorilor, cu cele înscrise în registrul respectiv (punctele 40 și 42).

Hotărârea din 9 iulie 2020, Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, [EU:C:2020:537](#))

Contract de credit având ca obiect acordarea unui credit de nevoi personale – Constatarea caracterului abuziv al clauzelor contractuale – Acțiune în restituirea sumelor plătite fără a fi datorate în temeiul unei clauze abuzive – Modalități judiciare – Momentul de la care începe să curgă termenul de prescripție – Momentul obiectiv al cunoașterii de către consumator a existenței unei clauze abuzive

Doi împrumutați au încheiat contracte de credit având ca obiect acordarea unor credite de nevoi personale cu Raiffeisen Bank și, respectiv, cu BRD Groupe Société Générale. După rambursarea integrală a acestor credite, fiecare dintre ei a sesizat Judecătoria Târgu Mureș (România) cu o acțiune având ca obiect constatarea caracterului abuziv al anumitor clauze din aceste contracte care prevedeau plata unor comisioane de prelucrare și de administrare lunară, precum și posibilitatea băncii de a modifica cuantumul dobânzilor.

Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale au arătat că, la data introducerii acțiunilor, cei doi debitori nu mai aveau calitatea de consumatori, întrucât contractele de credit încetaseră ca urmare a executării lor integrale, nici dreptul de a introduce o acțiune în justiție.

Judecătoria Târgu Mureș a considerat că executarea integrală a unui contract nu împiedica verificarea caracterului abuziv al clauzelor sale și a reținut că aceste clauze erau abuzive. Prin urmare, această instanță a obligat cele două instituții bancare să restituie sumele plătite de cei doi împrumutați în temeiul acestor clauze, însoțite de dobânzile legale. Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale au declarat apel împotriva deciziei.

În acest context, Tribunalul Specializat Mureș (România) a solicitat Curții să stabilească dacă Directiva 93/13 continuă să se aplice după executarea integrală a unui contract și, dacă este cazul, dacă o acțiune în restituirea sumelor percepute în temeiul clauzelor contractuale considerate abuzive poate fi supusă unui termen de prescripție de trei ani care începe să curgă la momentul încetării contractului.

În hotărârea sa, Curtea amintește, mai întâi, că obligația instanței naționale de a înlătura o clauză contractuală abuzivă care impune plata unor sume care se dovedesc a fi nedatorate determină restituirea acestor sume (punctul 54).

Totuși, Curtea observă că, în lipsa unei reglementări în dreptul Uniunii, revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru atribuția de a prevedea modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor în justiție destinate să asigure protecția drepturilor cetățenilor Uniunii. Aceste modalități trebuie însă să nu fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor acțiuni similare de natură internă (principiul echivalenței) și să nu facă în practică imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică a Uniunii (principiul efectivității).

În ceea ce privește principiul efectivității, Curtea amintește că sistemul de protecție instituit prin Directiva 93/13 se bazează pe ideea că un consumator se găsește într-o situație de inferioritate față de un profesionist. În această privință, chiar dacă un termen de prescripție de trei ani pare, în principiu, suficient din punct de vedere material pentru a permite consumatorului să pregătească și să formuleze o cale de atac efectivă, în măsura în care începe să curgă de la data executării integrale a contractului, acesta riscă totuși să expire chiar înainte ca consumatorul să poată cunoaște natura abuzivă a unei clauze cuprinse în acest contract. Prin urmare, acest termen nu este de natură să asigure consumatorului o protecție efectivă (punctele 64, 66 și 67).

În aceste condiții, limitarea protecției conferite consumatorului numai la durata executării contractului în cauză nu poate fi conciliată cu sistemul de protecție instituit de această directivă. Principiul efectivității se opune, așadar, ca acțiunea în restituire să fie supusă unui termen de prescripție de trei ani, care începe să curgă de la data la care contractul în cauză încetează, independent de aspectul dacă consumatorul cunoștea sau putea în mod rezonabil să cunoască, la acea dată, caracterul abuziv al unei clauze a acestui contract (punctele 73 și 75).

În ceea ce privește principiul echivalenței, Curtea amintește că respectarea acestuia presupune că norma națională în cauză se aplică fără deosebire atât acțiunilor întemeiate pe încălcarea dreptului Uniunii, cât și celor întemeiate pe nerespectarea dreptului intern care au un obiect și o cauză asemănătoare. În această privință, acesta se opune unei interpretări a legislației naționale potrivit căreia termenul de prescripție al unei acțiuni judiciare în restituirea sumelor plătite în temeiul unei clauze abuzive începe să curgă de la data executării integrale a contractului, în timp ce același termen începe să curgă, în ceea ce privește o acțiune similară de drept intern, de la data constatării judiciare a cauzei acțiunii (punctele 76, 77 și 82).

3. Modalități procedurale specifice

Hotărârea din 21 aprilie 2016, Radlinger și Radlingerová (C-377/14, [EU:C:2016:283](#))

Norme naționale care reglementează procedura insolvenței – Datorii provenind dintr-un contract de credit de consum – Cale de atac jurisdicțională efectivă

Litigiul principal privea o reglementare ce urmărea să nu recunoască instanțelor naționale competența de a examina din oficiu respectarea de către profesioniști a normelor de drept al Uniunii în materia protecției consumatorilor, în special în ceea ce privește clauzele contractuale cuprinse într-un contract de credit de consum.

Curtea consideră că articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 se opune unei astfel de reglementări naționale, care, pe de o parte, nu permite această examinare pentru contractele menționate, cu toate că instanța dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop și, pe de altă parte, permite instanței amintite să examineze doar anumite creanțe, de altfel pentru un număr limitat de motive (punctul 1 din dispozitiv).

Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber (C-483/16, [EU:C:2018:367](#))⁵⁰

Contracte de împrumut încheiate într-o monedă străină – Legislație națională care prevede cerințe procedurale specifice pentru a contesta caracterul abuziv – Principiul echivalenței – Dreptul la protecție jurisdicțională efectivă

Litigiul principal opunea un particular unei bănci maghiare în legătură cu o cerere în constatarea caracterului abuziv al anumitor clauze incluse într-un contract de împrumut încheiat în scopul achiziționării unei locuințe, acordat și rambursat în forinți maghiari (HUF), dar care a fost înregistrat în franci elvețieni (CHF) pe baza cursului de schimb în vigoare la data efectuării plății.

Normele naționale prevăd cerințe procedurale suplimentare în detrimentul părții din procedură (reclamant sau pârât) parte la un contract de împrumut în calitate de consumator care, în perioada cuprinsă între 1 mai 2004 și 26 iulie 2014, a încheiat în calitate de consumator un contract de împrumut în care era inclusă o prevedere contractuală abuzivă referitoare la diferența dintre cursurile de schimb, precizându-se că aceste cerințe suplimentare impun în special, pentru a putea invoca în mod util în fața instanțelor drepturile care decurg din nulitatea respectivelor contracte încheiate cu consumatorii, depunerea unui act procesual civil care, pentru ca instanța să poată soluționa pe fond cauza, trebuie în mod necesar să aibă un anumit conținut (punctul 27).

Curtea amintește mai întâi că dreptul Uniunii nu armonizează procedurile aplicabile examinării caracterului pretins abuziv al unei clauze contractuale. Acestea sunt stabilite, prin urmare, de ordinea juridică internă a statelor membre, cu condiția însă ca acestea să nu fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor situații similare supuse dreptului intern (principiul echivalenței) și să prevadă o protecție jurisdicțională efectivă, astfel cum este prevăzută la articolul 47 din cartă (principiul efectivității) (punctul 35).

În primul rând, examinând respectarea principiului echivalenței, Curtea amintește că impunerea unor cerințe procedurale suplimentare în sarcina consumatorului ale cărui drepturi sunt conferite de dreptul Uniunii nu implică, în sine, ca modalitățile procedurale respective să îi fie mai puțin favorabile. Astfel, situația trebuie analizată ținând seama de locul pe care îl ocupă dispozițiile procedurale vizate în ansamblul procedurii în cauză, de desfășurarea acestei proceduri și de particularitățile acestor dispoziții în fața instanțelor naționale (punctul 43). Cerințele procedurale în discuție în litigiul principal, având în vedere locul acestora în sistemul instituit de legiuitorul maghiar care urmărește să soluționeze într-un termen rezonabil foarte multe litigii având ca obiect contracte de împrumut încheiate în monedă străină și care cuprind

⁵⁰ Această hotărâre este prezentată și în secțiunea I.1, „Domeniul de aplicare *ratione loci*: aplicarea Directivei 93/13 în lipsa unui element transfrontalier”.

clauze abuzive, nu pot fi, în principiu, considerate drept mai puțin favorabile decât cele referitoare la acțiuni similare care nu au ca obiect drepturi care decurg din dreptul Uniunii. În consecință, sub rezerva verificărilor pe care instanța de trimitere este chemată să le efectueze, astfel de cerințe nu pot fi considerate incompatibile cu principiul echivalenței (punctul 48).

În ceea ce privește, în al doilea rând, principiul protecției jurisdicționale efective, Curtea arată că obligația statelor membre de a prevedea modalități procedurale care permit asigurarea respectării drepturilor de care justițiabilii beneficiază în temeiul Directivei 93/13 împotriva utilizării unor clauze abuzive implică cerința unei protecții jurisdicționale efective, consacrată și la articolul 47 din cartă. Această protecție trebuie să existe atât pe planul desemnării instanțelor competente să judece acțiuni întemeiate pe dreptul Uniunii, cât și în ceea ce privește definirea modalităților procedurale referitoare la asemenea acțiuni (punctul 49). Cu toate acestea, protecția consumatorului nu este absolută. Astfel, faptul că o procedură specială impune anumite cerințe procedurale pe care consumatorul trebuie să le respecte pentru a-și putea valorifica drepturile nu înseamnă că acesta nu beneficiază de o protecție jurisdicțională efectivă. În fapt, deși Directiva 93/13 impune, în litigiile dintre un profesionist și un consumator, o intervenție pozitivă, exterioară părților din contract, a instanței naționale sesizate cu astfel de litigii, respectarea principiului protecției jurisdicționale efective nu se opune, în principiu, ca instanța sesizată să solicite consumatorului să prezinte anumite elemente în susținerea pretențiilor sale (punctul 50).

Potrivit Curții, deși este adevărat că normele procedurale în discuție în litigiul principal necesită un efort suplimentar din partea consumatorului, este la fel de adevărat că aceste norme, în măsura în care vizează să decongestioneze sistemul judiciar, sunt consecința, ca urmare a numărului de cauze în discuție, a unei situații excepționale și urmăresc interesul general al bunei administrări a justiției. Normele respective sunt, în sine, susceptibile să prevaleze în raport cu interesele particulare, cu condiția ca acestea să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului lor (punctul 51). În speță, având în vedere obiectivul care urmărește decongestionarea sistemului judiciar, nu rezultă, aspect a cărui verificare este totuși de competența instanței de trimitere, că normele care impun consumatorului să prezinte o cerere exprimată valoric care constă, cel puțin în parte, într-o lichidare a conturilor întocmită deja de instituția financiară interesată și să precizeze consecința juridică pe care solicită instanței naționale să o aplice în ipoteza în care contractul de împrumut în discuție sau anumite clauze ale acestuia ar fi nule sunt atât de complexe și includ condiții atât de împovărătoare încât aceste norme ar afecta în mod disproporționat dreptul la o protecție jurisdicțională efectivă al consumatorului (punctul 52).

Prin urmare, Curtea statuat că articolul 7 din Directiva 93/13 nu se opune, în principiu, unei reglementări naționale care prevede cerințe procedurale specifice pentru acțiunile introduse de consumatori care au încheiat contracte de împrumut în monedă străină ce conțin o clauză privind diferența dintre cursul de schimb și/sau o clauză care prevede o opțiune de modificare unilaterală, cu condiția ca constatarea caracterului abuziv al clauzelor cuprinse într-un astfel de contract să permită restabilirea situației în drept și în fapt în care s-ar fi aflat consumatorul în lipsa acestor clauze abuzive (punctul 1 din dispozitiv).

Hotărârea din 13 septembrie 2018, Profi Credit Polska (C-176/17, [EU:C:2018:711](#))***Procedura ordonanței de plată întemeiate pe un bilet la ordin care garantează obligațiile care decurg dintr-un contract de împrumut pentru consum***

În anul 2015, societatea Profi Credit Polska a acordat unui împrumutat un împrumut pentru consum. Rambursarea acestuia era garantată, în temeiul unei clauze din contractul-tip respectiv, cu un bilet la ordin emis și semnat de împrumutat, a cărui valoare nu era precizată.

Ca urmare a neîndeplinirii obligației de plată de către împrumutat, Profi Credit Polska l-a informat că biletul la ordin a fost completat cu sumele restante datorate în executarea împrumutului menționat. Pe de altă parte, această societate a sesizat Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich I Wydział Cywilny (Tribunalul Districtual din Siemianowice Śląskie, Polonia, denumit în continuare „instanța națională”) cu o cerere de emitere a unei ordonanțe de plată împotriva împrumutatului, întemeiată pe acest bilet la ordin.

În temeiul legislației procedurale poloneze, procedura ordonanței de plată se desfășoară în două etape. În prima etapă, aprecierea validității biletului la ordin, dacă poate fi efectuată din oficiu de către instanță, se limitează la examinarea regularității formale a acestuia. În a doua etapă, în cazul în care debitorul desemnat în temeiul biletului la ordin respectiv a formulat opoziție împotriva ordonanței de plată, acesta poate nu numai să conteste obligația cambială, ci și raportul fundamental existent, și anume contractul de credit de consum.

În speță, instanța de trimitere a ridicat totuși problema dacă procedura poloneză a ordonanței de plată întemeiată pe un bilet la ordin este conformă cu Directiva 93/13. Astfel, aceasta a indicat că, în practică, cererea de emitere a unei ordonanțe de plată este însoțită doar de biletul la ordin, completat în mod corespunzător, iar nu de contractul de credit pentru consum. Astfel, pentru emiterea unei ordonanțe de plată, ar fi suficient să se verifice dacă biletul la ordin a fost întocmit cu respectarea legislației poloneze privind biletele la ordin. Pentru acest motiv, controlul instanței naționale ar fi limitat la conținutul biletului la ordin și nu ar putea fi extins la contractul de credit de consum, chiar dacă instanța ar avea cunoștință de acesta. Prin urmare, i-ar reveni consumatorului obligația de a formula opoziție la ordonanța de plată pentru a putea fi constatat caracterul eventual abuziv al anumitor clauze ale acestui contract.

Sesizată cu titlu preliminar, Curtea statuează că articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 se opune unei reglementări naționale care permite emiterea unei ordonanțe de plată, întemeiată pe un bilet la ordin legal, care garantează o creanță născută dintr-un contract de credit de consum, în cazul în care instanța sesizată cu o cerere de emitere a unei ordonanțe de plată nu dispune de competența de a efectua o examinare a caracterului eventual abuziv al clauzelor acestui contract. Astfel, ea precizează că această incompatibilitate subzistă atât timp cât modalitățile de exercitare a dreptului de a formula opoziție la o asemenea ordonanță nu permit să se asigure respectarea drepturilor conferite consumatorului de directiva menționată (dispozitivul).

Curtea observă că obligația instanței naționale de a aprecia din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale care se încadrează în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, cu condiția să dispună de elementele de drept și de fapt necesare, este valabilă și în privința unei proceduri a ordonanței de plată. Astfel, Curtea arată că o protecție efectivă a drepturilor conferite

consumatorilor de directiva menționată nu poate fi garantată decât cu condiția ca sistemul procedural național să permită, în cadrul procedurii ordonanței de plată sau în cel al procedurii de executare a acestei ordonanțe, un control din oficiu al naturii potențial abuzive a clauzelor cuprinse în contractul în cauză. În speță, Curtea concluzionează că, în măsura în care controlul instanței naționale este limitat la biletul la ordin și nu poate avea ca obiect contractul de credit de consum, aceasta nu poate efectua examinarea caracterului eventual abuziv al unei clauze contractuale din contractul respectiv, atât timp cât nu dispune de toate elementele de fapt și de drept în acest scop (punctele 42-47).

Pe de altă parte, Curtea amintește că, în lipsa unei armonizări în dreptul Uniunii a procedurilor aplicabile examinării caracterului pretins abuziv al unei clauze contractuale, acestea sunt stabilite, în temeiul principiului autonomiei procedurale, de ordinea juridică a statelor membre, cu condiția să respecte principiul echivalenței și dreptul la o cale de atac efectivă. Astfel, pe de o parte, Curtea observă că nu dispune de elemente de natură să suscite o îndoială cu privire la conformitatea cu acest principiu a reglementării poloneze privind procedura ordonanței de plată întemeiate pe un bilet la ordin. Pe de altă parte, în ceea ce privește dreptul la o cale de atac efectivă, Curtea subliniază că instanța națională trebuie să stabilească dacă modalitățile procedurii de opoziție prevăzute de dreptul național nu generează un risc care nu este neglijabil ca consumatorii să nu formuleze opoziția necesară. Astfel, pentru a le garanta un drept la o cale de atac efectivă, aceștia din urmă trebuie să aibă posibilitatea de a introduce o cale de atac sau de a formula opoziție în condiții procedurale rezonabile, astfel încât exercitarea drepturilor de care ei beneficiază în temeiul Directivei 93/13 să nu fie redusă, în special ca urmare a unor termene sau a unor cheltuieli care le-ar fi aplicabile (punctele 57, 58, 61 și 63).

În speță, Curtea subliniază că, deși consumatorul polonez are dreptul de a contesta ordonanța de plată, exercitarea acestui drept este supusă unor condiții deosebit de restrictive. Mai precis, Curtea constată că acest consumator dispune de un termen de două săptămâni pentru a formula opoziție și trebuie să achite trei sferturi din taxele judiciare atunci când formulează opoziție. Astfel, dat fiind că respectivul consumator trebuie să prezinte în termen de două săptămâni de la notificarea ordonanței de plată elementele de fapt și de probă care să permită instanței să se pronunțe cu privire la opoziția acestuia și că este penalizat prin modul în care sunt calculate taxele judiciare, Curtea concluzionează că există un risc care nu este neglijabil ca acest consumator să nu formuleze opoziția necesară (punctele 64-68 și 70).

LISTA DECIZIILOR CURȚII TRATATE

(ÎN ORDINE CRONOLOGICĂ)

<u>Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial (C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346)</u>	p. 18 și 35
<u>Hotărârea din 22 noiembrie 2001, Cape și alții (cauzele conexate C-541/99 și C-542/99, EU:C:2001:625)</u>	p. 3
<u>Hotărârea din 21 noiembrie 2002, Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705)</u>	p. 38
<u>Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209)</u>	p. 34
<u>Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675)</u>	p. 45
<u>Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350)</u>	p. 35
<u>Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615)</u>	p. 46
<u>Hotărârea din 3 iunie 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309)</u>	p. 16
<u>Hotărârea din 9 noiembrie 2010 (Marea Cameră), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659)</u>	p. 26 și 36
<u>Hotărârea din 15 martie 2012, Pereničová și Perenič (C-453/10, EU:C:2012:144)</u>	p. 48
<u>Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242)</u>	p. 27 și 64
<u>Hotărârea din 14 iunie 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349)</u>	p. 49
<u>Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164)</u>	p. 23 și 44
<u>Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180)</u>	p. 7 și 28
<u>Hotărârea din 16 ianuarie 2014, Constructora Principado (C-226/12, EU:C:2014:10)</u>	p. 24
<u>Hotărârea din 27 februarie 2014, Pohotovost' (C-470/12, EU:C:2014:101)</u>	p. 65

<u>Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282)</u>	p. 12, 29 și 50
<u>Hotărârea din 17 iulie 2014, Sánchez Morcillo și Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099)</u>	p. 68
<u>Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21)</u>	p. 56
<u>Hotărârea din 1 octombrie 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637)</u>	p. 70
<u>Hotărârea din 18 februarie 2016, Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2016:98)</u>	p. 39
<u>Hotărârea din 14 aprilie 2016, Sales Sinués (C-381/14 și C-385/14, EU:C:2016:252)</u>	p. 66
<u>Hotărârea din 21 aprilie 2016, Radlinger și Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283)</u>	p. 74
<u>Hotărârea din 21 decembrie 2016, Biuro podrozy „Partner” (C-119/15, EU:C:2016:987)</u>	p. 71
<u>Hotărârea din 21 decembrie 2016 (Marea Cameră), Gutiérrez Naranjo (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980)</u>	p. 61
<u>Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60)</u>	40
<u>Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc și alții (C-186/16, EU:C:2017:703)</u>	p. 13 și 29
<u>Hotărârea din 17 mai 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320)</u>	p. 4 și 37
<u>Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367)</u>	p. 3 și 74
<u>Hotărârea din 7 august 2018, Banco Santander (C-96/16 și C-94/17, EU:C:2018:643)</u>	p. 19 și 58
<u>Hotărârea din 13 septembrie 2018, Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711)</u>	p. 76
<u>Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750)</u>	p. 8, 22 și 30
<u>Hotărârea din 21 martie 2019, Pouvin și Dijoux (C-590/17, EU:C:2019:232)</u>	p. 5
<u>Hotărârea din 26 martie 2019 (Marea Cameră), Abanca Corporación Bancaria (C-70/17 și C-179/17, EU:C:2019:250)</u>	p. 58
<u>Hotărârea din 3 octombrie 2019, Kiss și CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820)</u>	p. 31

<u>Hotărârea din 3 octombrie 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819)</u>	p. 51
<u>Hotărârea din 7 noiembrie 2019, Kanyeba și alții (cauzele conexe C-349/18-C-351/18, EU:C:2019:936)</u>	p. 53 și 60
<u>Hotărârea din 3 martie 2020 (Marea Cameră), Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138)</u>	p. 9 și 54
<u>Hotărârea din 11 martie 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188)</u>	p. 37
<u>Hotărârea din 2 aprilie 2020, Condominio di Milano, via Meda (C-329/19, EU:C:2020:263)</u>	p. 6
<u>Hotărârea din 9 iulie 2020, Ibercaja Banco (C-452/18, EU:C:2020:536)</u>	p. 20, 23, 32 și 61
<u>Hotărârea din 9 iulie 2020, Raiffeisen Bank și BRD Groupe Societ� Generale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:537)</u>	p. 72
<u>Hotărârea din 9 iulie 2020, Banca Transilvania (C-81/19, EU:C:2020:532)</u>	p. 10
<u>Hotărârea din 3 septembrie 2020, Profi Credit Polska și alții (C-84/19, C-222/19 și C-252/19, EU:C:2020:631)</u>	p. 14 și 17
<u>Hotărârea din 17 mai 2022 (Marea Cameră), Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394)</u>	p. 41
<u>Hotărârea din 17 mai 2022 (Marea Cameră), SPV Project 1503 și alții (C-693/19 și C-831/19, EU:C:2022:395)</u>	p. 42
<u>Hotărârea din 17 mai 2022 (Marea Cameră), Impuls Leasing România (C-725/19, EU:C:2022:396)</u>	p. 43
<u>Hotărârea din 17 mai 2022 (Marea Cameră), Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397)</u>	p. 62
<u>Hotărârea din 12 ianuarie 2023, D.V. (Onorarii de avocat – Principiul tarifului orar), (C-395/21, EU:C:2023:14)</u>	p. 15, 22, 33 și 55